MASARYKOVA
UNIVERZITA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH STUDIÍ

Moderní pohania a ich tradície v období Vianoc (Súbor publicistických rozhovorov pre Deník N)

Bakalárska práca

JAKUB VČASNÝ

Vedúci práce: Mgr. Radovan Plášek

Katedra mediálních studií a žurnalistiky
Mediální studia a žurnalistika
Brno 2019/2020

MUNI
FSS

Bibliografický záznam

Autor: Jakub Včasný
Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita
Katedra mediálních studií a žurnalistiky

Název práce: Moderní pohania a ich tradície v období Vianoc (Súbor publicistických rozhovorov pre Deník N)

Studijní program: Mediální studia a žurnalistika

Vedoucí práce: Mgr. Radovan Plášek

Akademický rok: Brno 2019/2020

Počet stran: 163

Klíčová slova: pohanstvo, novopohanstvo, moderné pohanstvo, pohan, novopohan, Vianoce, vianočné sviatky, Yule, Kračun, zimný slnovrat, tradície, náboženstvo, rituál, rozhovor, publicistický rozhovor, interview, Deník N, Rodná viera, ásatrú, druidizmus, keltský rekonštrukcionalizmus, bakalárska práca, produktová práca

Bibliografic record

Author: Jakub Včasný
Faculty of Social Studies, Masaryk University
Department of Media Studies and Journalism

Title of Thesis: Modern pagans and their traditions during the Christmas period (Collection of journalistic interviews for Deník N)

Degree Programme: Media studies and journalism

Supervisor: Mgr. Radovan Plášek

Academic Year: Brno 2019/2020

Number of Pages: 163

Keywords: paganism, neopaganism, modern paganism, pagans, Christmas, Yule, Kratchun, winter solstice, tradition, ritual, magic, interview, religion, thesis, bachelor thesis, Deník N, journalistic interview,

Abstrakt

Bakalárska práca je založená na piatich autorských publicistických rozhovoroch približujúcich štyri najviac relevantné smery novopohanstva v Česku a popisujúcich vianočné tradície týchto smerov. Rozhovory sú určené pre Deník N a prinášajú jedinečné pohľady na novopohanstvo ako fenomén, ktorý v poslednom čase opäť získava relevanciu aj v Česku. Autor najprv definuje fenomén novopohanstva ako nového náboženského hnutia a situáciu v českej sfére, popisuje vianočné tradície podľa dostupných zdrojov, v teoretickej časti popisuje publicistický rozhovor ako žáner, v ďalšej kapitole sa venuje metodologickým postupom, potom charakterizuje cieľové médium a popisuje proces produkcie výsledných materiálov. Na záver analyzuje a reflektuje samotné autorské rozhovory.

Abstract

The Bachelor Thesis is based on five original interviews with neopagans from four different branches, with the goal of both describing the contemporary neopagan religions and providing information on their respective ways of celebrating Christmas. Interviews present unique attitudes and opinions on neopaganism as a phenomenon which gained its relevance in countries with strong Christian tradition such as Czech Republic. The thesis starts with a definition of neopaganism as a phenomenon, description of current situation regarding contemporary paganism in Czech Republic and describing their Christmas-time rites and traditions, next part defines an interview as a journalist genre, which follows with description of used methods. Then it characterizes the target newspaper and processes that lead to the creation of a typical interview in the editorial office and ends with the reflection on the produced interviews.

Čestné prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu na téma **Moderní pohania a ich tradície v období Vianoc (Súbor publicistických rozhovorov pre Deník N) spracoval sám. Všetky pramene a zdroje informácií, ktoré som použil pri písaní tejto práce, boli citované v texte a sú uvedené v zozname použitých prameňov a literatúry.**

V Brne 2. septembra 2020 .....

Jakub Včasný

Poďakovanie

Na tomto mieste by som chcel poďakovať respondentom za otvorenosť a ochotu, za užitočné rady členom redakcie Deníka N, predovšetkým pani Lenke Vrtiškovej Nejezchlebovej, za ochotu a pomoc Mgr. Matoušovi Vencálkovi pri konzultovaní témy a predovšetkým vedúcemu práce Mgr. Radovanovi Pláškovi za jeho rady, zhovievavosť a obetavosť pri konzultovaní práce.

Obsah

Úvod 1

1. Kontextuálna časť 3

1.1. Novopohanstvo 3

1.2. Charakteristika novopohanstva 5

1.3. Vznik a rozšírenie novopohanstva 9

1.4. Novopohanstvo v Českej republike 10

1.5. Novopohanské smery a ich interpretácia Vianoc 12

a.) Slovanské pohanstvo 12

b.) Neodruidizmus 15

c.) Wicca 19

d.) Ásatrú 22

1.6. Zhrnutie kapitoly 24

2. Teoretická časť 26

2.1. Publicistika 26

2.2. Definícia žánru 27

2.3. Forma rozhovoru – online 29

a.) Titulok a medzititulky 30

b.) Perex a lead 30

c.) Fotografia 31

2.4. Jazyková stránka rozhovoru 31

2.5. Zhrnutie kapitoly 32

3. Metodologická časť 34

3.1. Zisťovanie informácií v redakcii 34

a.) Pološtruktúrovaný rozhovor 35

b.) Výber respondentov v cieľovom médiu 36

c.) Respondenti pološtrukturovaných rozhovorov 36
3.2. Metódy novinárskej práce 37
a.) Výber respondentov 38
b.) Príprava rozhovoru 38
c.) Plánovanie rozhovoru 40
d.) Priebeh rozhovoru 40
e.) Spracovanie materiálu 41
f.) Autorizácia 42
3.3. Zhrnutie kapitoly 43
4. Cieľové médium 45
4.1. Charakteristika média 45
a.) Vznik 46
b.) Vlastníctvo a financovanie 47
c.) Forma vydania 48
d.) Redakcia Deníka N 49
e.) Cieľová skupina 49
f.) Tematické pokrytie 50
g.) Minoritné a odborné témy v Deníku N 50
h.) Spiritualita a náboženstvo v Deníku N 52
i.) Produkcia v adventnom období 52
j.) Seriály 53
4.2. Žáner rozhovor 53
a.) Tvorba rozhovoru 54
b.) Formálna stránka rozhovorov v Deníku N 57
c.) Mimoriadna situácia a rozhovory na diaľku 59
d.) Autorizácia 60
e.) Novinárska etika 60

4.3. Zhrnutie kapitoly 60

5. Analyticko-reflexívna časť 62

5.1. Výber respondentov na rozhovory 63

5.2. Príprava na rozhovory 65

5.3. Vedenie rozhovoru 67

5.4. Spracovanie do finálnej podoby 71

5.5. Autorizácia a etika 74

5.6. Zhrnutie a diskusia 75

Záver 78

Použité zdroje 80

Príloha A Pološtruktúrovaný rozhovor s Lukášom Wernerom 85

Príloha B Pološtruktúrovaný rozhovor s Lenkou Vrtiškovou Nejezchlebovou 89

Príloha C Pološtruktúrovaný rozhovor s Janou Ciglerovou 95

Príloha D Autorský rozhovor s Renatou Staurovskou 101

Príloha E Autorský rozhovor s Jakubom Staněkom 111

Príloha F Autorský rozhovor s Jakubom Achrerom 120

Príloha G Autorský rozhovor so Šárkou S. 130

Príloha H Autorský rozhovor s Davidom M. 140

Register

Rozsah práce celkovo: 38447 slov

Rozsah produktovej časti: 10575 slov

Úvod

Výraz pohan už dávno nepomenúva iba ľudí, ktorí za hranicami Rímskej ríše vyznávali bohov iných, než toho kresťanského. Dnes sa tak nazývajú ľudia, ktorí v hľadaní svojich náboženských a hodnotových ideálov siahajú práve ku kultúram z dôb, kedy Európa nepoznala dominantné náboženstvo. Nenájdeme ich však iba prechádzať sa v posvätných hájoch, zapaľovať svätojánske vatry, či oživovať minulosť v skanzenoch. Súčasné pohanstvo predstavuje fenomén, ktorý ľudí láka na prednášky, inšpiruje veľkú hudobnú a filmovú scénu, prebúdza záujem o históriu, kultúrne dedičstvo, aj ekológiu. V Českej republike sa stáva natoľko relevantným, že sa k nemu môžete prihlásiť aj pri sčítaní populácie. Posledné, neoficiálne sčítanie ukázalo 1800 aktívnych novopohanov[1], čo je zhruba o tisíc viac, než pri spomínanom sčítaní ľudu v roku 2011. Pohanov je, zdá sa, čoraz viac a nie len kvôli tomu si zaslúžia miesto v povedomí verejnosti.

Súčasné pohanstvo so sebou nesie odkazy, ktoré sú v dnešnej dobe relevantné aj s odmyslením si jeho spirituálneho základu. Uvedomenie si ľudových tradícií, nevyhnutnosti prepojenia s prírodou, rozvoj samého seba a odklon od materializmu sú podľa môjho názoru obohacujúce témy.

Prepojenie s ľudovými tradíciami bolo pre mňa prvotným lákadlom, ktoré umožnilo rozšíriť môj záujem v tejto oblasti. Dozvedel som sa, že pohanské tradície v našich životoch hrajú dôležitú úlohu bez toho, aby sme si to uvedomovali. Prepojenia s predkresťanskou kultúrou nájdeme v populárnych sviatkoch ako je Veľká noc, Halloween, či dožinky, ale aj maličkostiach, akými sú veštenie z jablka, či vianočka. Aj preto som sa rozhodol priniesť pohanský pohľad na tradície spojené s Vianocami, respektíve ich pôvodnou verziou – zimným slnovratom. Vianočné obdobie som si vybral preto, lebo poskytuje potenciálne veľkú paletu tradícií a mytológie, aby vznikli zaujímavé a obsahovo plné texty. Toto smerovanie mi odobril

[1] Analýza sčítání pohanů 2017, dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/analyza-scitani-pohanu-2017/

aj religionista Matouš Vencálek, s ktorým som zameranie práce konzultoval v úvodných krokoch.

Cieľom práce je tvorba súboru publicistických rozhovorov, ktoré budú prezentovať smery novopohanskej viery, ktoré sú v Česku najrozšírenejšie, prostredníctvom ľudí nasledujúcich tieto tradície (slovanské novopohanstvo, wicca, keltský druidizmus, ásatrú). Práca v mnohom nadväzuje na jej predchodkyňu, ktorá kvôli nesplneniu zásadných predpokladov neprešla k obhajobe. Tieto nedostatky som pri tvorbe novej práce adresoval a bližšie sa im venujem v záverečnej reflexii.

Cieľové médium pre výsledné texty bude Deník N, konkrétne jeho webová platforma. Vybral som si ho nielen kvôli pravidelnému výskytu spirituálnych a spoločenských tém, ale aj zásadnej úlohe tohto žánra v médiu. Ukazuje sa to na veľmi kvalitných textoch, ktorých úroveň sa pokúsim dosiahnuť. Autorské texty preto budem písať v českom jazyku.

Mojim zámerom je prostredníctvom rozhovorov s praktikujúcimi pohanmi z najrozšírenejších novopohanských smerov v ČR širokej verejnosti tieto smery priblížiť a popísať ich tradície v období Vianoc. Rozhovory by mali čitateľovi dať predstavu o tom, ako novopohania vyznávajú a praktikujú svoju vieru a tiež na tradície, ktoré patria k ich ponímaniu vianočných sviatkov.

Práca pozostáva z piatich častí. Prvá kontextuálna časť predstavuje novopohanstvo počnúc jeho historickými základmi a oficiálnym sformovaním v 20. storočí, ďalej sa venuje situácii v Česku, vzniku miestnych pohanských skupín a súčasnej situácii. Vychádzam zo štúdia pohanstva nie len za hranicami krajiny či kontinentu, ale aj lokálnych autorov.

Teoretická časť popisuje žáner publicistického rozhovoru vrátane odôvodnenia jeho výberu, charakteristiku, rôzne prístupy a formálne náležitosti.

Tretia, metodologická časť, predstavuje postupy uplatnené pri tvorbe autorskej časti práce. Skladá sa z dvoch celkov. Prvý sa venuje metóde získavania informácii o cieľovom médiu, vrátane prípravy pološtruktúrovaných rozhovorov, zatiaľ čo druhý popisuje žurnalistické metódy pri tvorbe autorských rozhovorov tak, ako píše odborná literatúra.

Výsledky bádania v redakcii a rešerše dostupných zdrojov v časti o cieľovom médiu ho charakterizujem od všeobecného opisu, vzniku, čitateľskej základne po skladbu redakcie a redakčných procesov. Dôležitou časťou je špecifikácia žánra publicistického rozhovoru tak, ako je spracovaný cieľovým médiom.

Posledná časť je analýza a reflexia mojich autorských textov v porovnaní s poznatkami získanými na celej úrovni práce. Posudzujem v nej, nakoľko som využil a splnil metódy novinárskej práce, metódy tvorby rozhovoru v Deníku N a poznatkov získaných rešeršou dostupných zdrojov.

1. Kontextuálna časť

V kontextuálnej časti definujem novopohanstvo ako religionistický termín a tiež ho predstavujem počnúc jeho vznikom v zahraničí, rozšírením v Česku a nasledovným vývojom. Keďže ide o formu náboženského hnutia, popisujem tu aj náboženskú situáciu v krajine. Na základe činnosti pohanských skupín na internete sa pokúšam popísať stav a aktivity novopohanských hnutí za posledné roky.

Pre správne porozumenie nasledujúceho textu, ako aj iných častí práce, dávam na zreteľ, že výraz „pohan“ a „novopohan“, rovnako ako aj príslušný pojem označujúci náboženský smer, sú významovo totožné a označujú nasledovníkov súčasného smeru. Zámenu uplatňujem aj preto, lebo samotní moderní pohania sa vnímajú ako iba pohania, naznačujúci čisto terminologický význam predpony novo-.

1.1. Novopohanstvo

Pre uchopenie pohanstva ako súčasného náboženského smeru je potrebné si ho najprv definovať ako religionistický pojem. Pri štúdiu odbornej aj laickej sféry sa však ukazuje nejednotnosť jednotlivých vymedzení, na čo poukazujú aj samotní autori, ktorí navyše v Česku nie je veľa. Preto okrem definícii akademickej obce netreba vynechať aj to, ako sa pohania opisujú sami prostredníctvom združujúcich organizácií.

Jedným z autorov, ktorí o českom pohanstve písali, je Zdeněk Vojtíšek. Ten vo svojej publikácií „Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice“ za novopohanstvo považuje návrat k predkresťanským európskym náboženstvám alebo k tradíciám a prvkom týchto náboženstiev. Do definície zahŕňa aj napríklad šamanizmus, ako nekresťanské mimoeurópske náboženstvo vo vývoji a vyzdvihuje osobné oslobodenie od pohanov kresťanskej spoločnosti (Vojtíšek, 2004: 243).

Blízke si sú definície religionistov Ivana O. Štampacha aj Matouše Vencálka. Prvý sa o novopohanstve zjednodušene vyjadruje ako o náboženskom smere, ktorý sa vracia k starým kultom. Druhý označuje súčasné pohanstvo za zastrešujúci pojem, pod ktorý spadajú rozdielne skupiny a hnutia, ktoré spája to, že sú inšpirované či založené na pravekých alebo starovekých polyteistických[2] náboženstvách.

Rozdiely v definíciách konštatuje aj religionista Pavel Horák, ktorý navrhuje za novopohanské označovať tie iniciatívy, ktoré sa snažia naviazať na či rekonštruovať pôvodné predkresťanské európske tradície; prevažne Keltov, Germánov a Slovanov, vrátane novodobého čarodejníctva wicca, alebo tradícií Grékov a Rimanov (Horák, 2014: 385 - 386).

Akademicky používané definície vychádzajúce z religióznej teórie však nemusia úplne vystihovať to, ako samých seba definujú novopohania. Hoci by sa v individuálnych názoroch pravdepodobne trochu líšili, relevantné je pre mňa to, čo deklarujú hlavné pohanské organizácie a zoskupenia. Je tomu tak preto, lebo do týchto zoskupení patria respondenti v mojich textoch a teda sa dá predpokladať, že súhlasia s ich prezentáciou.

Podľa Českej pohanskej spoločnosti[3] označuje pohanstvo súhrnne skupinu polyteistických, prípadne panteistických[4] náboženských smerov prevažne európskeho a najmä indoeurópskeho pôvodu. Spoločnosť medzi pohanstvo na svojich stránkach zaradzuje animizmus, germánske

[2] Uctievanie skupiny niekoľkých božstiev.
[3] Česká pohanská společnost. Dostupné na: https://pohanskaspolecnost.cz/pohanstvi/
[4] Všetko je tvorené jedným celkom božskej povahy. Podľa: https://slovnik-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/panteizmus-panteismus-pantheismus

ásatrú a vánartú a baltské pohanstvo, Dianickú tradíciu, druidstvo (resp. druidizmus), eklektické čarodejníctvo, wicca a smery jej príbuzné a keltský, slovanský, rímsky, grécky a germánsky rekonštrukcionizmus i šamanizmus.

Česká odnož medzinárodnej organizácie Medzinárodná pohanská federácia Čechy, Morava a Sliezsko[5] pohanstvo na svojich stránkach potvrdzuje nejednotu v definíciách a univerzálne ju formuluje ako spiritualitu, vieru či náboženský systém založený predovšetkým na predkresťanských európskych tradíciách a mytológiách, snažiac sa nadviazať alebo zrekonštruovať ich (Medzinárodná pohanská federácia Čechy, Morava a Sliezsko 2019). Platforma pre združovanie pohanských smerov Stezky pohanství[6] k definícií pridávajú aj prvok osobnej životnej filozofie, ktorý reflektuje súčasnú dobu.

Ako posledné uvádzam súvetie zo stránky českej odnože Medzinárodnej pohanskej federácie: K pohanstvu patrí mnoho ďalších charakteristík. Čo však robí pohana pohanom, je predovšetkým jeho vlastné presvedčenie.

1.2. Charakteristika novopohanstva

Vďaka vyššie spomenutým formuláciám by nemalo byť problémom oddeliť súčasného pohana od „nepohana“, ako osoby s náboženským presvedčením, ktoré nespadá pod pohanstvo. Súčasní českí novopohania sa však vyznačujú špecifickými vlastnosťami, hodnotami a postojmi a preto je potrebné ich charakterizovať. Kombinujem pri tom poznatky odborných autorov, ako aj informácie odpozorované z pohanských platforiem, najmä periodika Kolovrat[7], ktoré sa od roku 2012 venuje pohanským témam doma a v zahraničí a poskytuje tiež inšpiráciu pre začínajúcich novopohanov. Niektoré zdroje sa datujú do rokov na prelome tisícročí, ale pracujem s nimi s predpokladom, že základné rysy novopohanstva ostali prakticky nezmenené.

[5] Mezinárodní Pohanská Federace pro Čechy, Moravu a Slezsko. Dostupné na: http://www.pohanskafederace.cz/o-pohanstvi/
[6] Stezky pohanství. Dostupné na: http://www.stezkypohanstvi.cz/
[7] https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/

Prvým dominantným znakom novopohanstva je absencia dogmy, pričom sa vďaka rôznorodosti novopohanských smerov prelínajú systémy polyteizmu, panteizmu či animizmus (Bowie, 2008: 26). Českí pohania sa inšpirujú hlavne predkresťanskými panteónmi[8] konkrétnych európskych kultúr. Lužný spomína aj šamanizmus, teda prepojenie so spirituálnym svetom pomocou hudby, tanca, či drog. Takáto forma novopohanstva, zakladajúca sa na indiánskych zvykoch, je populárna najmä v Amerike (Lužný, 1997: 98–100).

V otázke božstiev je pre pohanstvo typický tzv. henotheizmus, kedy si jednotlivec vyberá zo súboru bohov jedného takého, ktorý mu je najbližší (Vojtíšek, 2009: 5). Pohania tento proces výberu svojho patróna označujú za jeden so základných súčastí moderného pohanstva. Ide o akéhosi sprievodcu životom, tiež ochrancu a vzor, ktorému sa snažia priblížiť. Typické je aj priraďovanie patrónov konkrétnym sviatkom a festivalom (Kubín, 2015 in Kolovrat).

Prírodu vnímajú prírodu podobne „zbožne“. Chápu ju ako miesto, kde sa stretávajú so svojimi bohmi. Tvorí určité centrum pohanskej religiozity aj preto, pretože sa od nej odvíja cyklické vnímanie času spojené so striedaním ročných období štruktúrovaného do pohanského „kola“ roku. Reagujú tak aj na podobu modernej doby, kedy je človek od prírody odpútaní a usilujú o opätovné spojenie s ňou (Horák, 2014: 386). Podľa Vojtíška to odpovedá absencii chrámov a rituálnymi obradmi pod holým nebom (Vojtíšek, 2009: 5). Prírodu pohania vnímajú na niekoľkých rovinách a to ako objekt uctievania, rovine duchovnej (dedičstvo po predkoch) a ako zosobnenie bohyne Matky Zeme (Kubín, 2016 in Kolovrat). Spomína sa aj uctievanie prírodných duchov (Česká pohanská spoločnosť[9]).

S posvätným postavením prírody súvisí aj jej ochrana a o ekologickej orientácií píše už Lužný (Lužný 1997: 99). Environmentálne uvedomelé chovanie je podľa Kašovej nedeliteľnou súčasťou náboženského smeru druidizmu (Kašová, 2016 in Kolovrat), ale ochranárske aktivity vykonáva aj zastrešujúca Česká pohanská spoločnosť.

---

[8] Uctievanie viacero božstiev. Podľa: https://slovnik-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/polyteizmus-polyteismus
[9] Základní informace o pohanství: v co věříme a co děláme. Dostupné na: https://pohanskaspolecnost.cz/pohanstvi/zakladni-informace-o-pohanstvi-v-co-verime-a-co-delame/

O nič menej dôležitým prvkom pohanstva je subjektivizmus, v ktorom sa prejavuje túžba súčasného človeka po slobodnej možnosti regulovať svoj duchovný život. Dochádza tak ku vzniku vysoko personalizovaného náboženského smeru, ktorý sa neustále mení vplyvom istého hľadania sa (Vojtíšek, 2009: 5). Podľa Luckmanna práve poklesom záujmu o inštitucionalizované náboženstvo narastá úloha voľnejších, neorganizovaných foriem religiozity umožňujúce subjektívne konštruovanie svetonázoru z dostupných prvkov, ktoré často ponúka tradícia a konvenčné náboženstvo sa postupne vytesňuje (Luckmann 1999: 251–258). Tieto dôvody stoja aj za voľnosťou spoločenskej štruktúry väčšinou bez hierarchie. Skupiny sa miesto toho združujú do klanov či rodov (Vojtíšek, 2009: 7). Nejasná doktrína, voľná forma obradov a nejednotnosť tradície je podľa autorov dôvodom, prečo dochádza k častému štiepeniu a vzniku nových náboženských zoskupení (Nádaská, 2012: 70).

Rituály a oslavy tvoria nedeliteľnú súčasť novopohanstva. Odvíjajú sa od pohanskej interpretácie prírodného cyklu. Vojtíšek obrad označuje za stred novopohanského života, v ktorom sa spája snaha o konkrétny účinok a zmysel pre spoločenstvo. Na udalosti a zvyčajne podieľajú všetci účastníci (Vojtíšek, 2009: 7). Pohania rituály vnímajú predovšetkým ako spojenie s bohmi, ako súčasť pohanskej praxe a rozvíjania sa. Program rituálu nie je priamo daný a ide často o interpretáciu, pretože novodobí pohania sa identifikujú súčasne ako náboženskí rekonštrukcionalisti a strážcovia tradície, tak aj spirituálni novátori a činitelia kultúrnej zmeny a výmeny (Lewis, Pizza, 2009: 3). Silný základ má pohanstvo aj v ľudovej viere (Nádaská, 2012: 66). Nedeliteľnou súčasťou, ktorá novopohanstvo prestupuje, je symbolizmus, kedy isté javy a predmety nesú skrytý, hlbší význam (napríklad trs pšenice znázorňuje úrodu) (Horyna, 1994: 36–37).

V súvislosti s obradmi vyniká postavenie predkov, ktorých pohania vnímajú v rodinnom aj duchovnom zmysle. Pohania predkami nerozumejú iba nedávne generácie, ale aj predkov národa, otcov tradície a remesla, aj súčasť prírody. (Kubín, 2012 in Kolovrat). Prostredníctvom symboliky obety a spoločnej krvi sa stúpenci novopohanstva vracajú k minulosti a spoločným koreňom, vzniku človeka a tiež obdobia náboženskej slobody (Nádaská, 2012: 66–67).

Vojtíšek vyzdvihuje rolu internetu pri šírení a udržiavaní pohanskej tradície. Skúsení aj ašpirujúci novopohania sa na určitých stránkach môžu učiť novým poznatkom, naslúchať a zdieľať rady, ale aj dozvedať sa a propagovať pohanské spoločenské a náboženské aktivity (Vojtíšek 2009: 6-7). V tej súvislosti vystupuje úloha novopohanstva ako aktivity na trávenie voľného času, ako to popisuje aj Nádaská. Myšlienky sa rozvíjajú v spoločenstvách v rámci duchovných, kultúrnych a sociálnych aktivít. Prostredníctvom nich tak spoločenstvá spoločne prenášajú niektoré aspekty tradičnej kultúry do súčasnosti (Nádaská, 2012: 67–68).

Typické pre novopohanov je aj idea rozvíjania seba samého, ktorá vyplýva zo základnej črty pohanských hnutí – individualizmu (Vojtíšek, 2009: 5). Achrer označuje vieru, náboženskú prax a náboženskú skúsenosť za základné kamene pohanstva. Pod praxou sa rozumie účasť na obradoch, ale aj každodenná domáca modlitba či meditácia. Náboženská skúsenosť vychádza zo spojenia s bohmi, je však pre každého jednotlivca rôzna. Ide o vnútorné prežívanie rituálov, meditácií, čím dochádza k upevňovaní viery. Aspekty sú takto prepojené a podporujú sa, čím nasledovníkovi novopohanstva rámcujú jeho duchovný rozvoj (Achrer, 2015 in Kolovrat).

Vojtíšek vyzdvihuje pohanskú kreativitu a tvorivosť, ktorá je prítomná na všetkých úrovniach umenia, od výtvarného (pohanské motívy), cez veľmi rozšírené hudobné (metalové a folkové skupiny), ale aj remeselné umenie (rohy na pitie, nože a sekery). Podľa autora tak dochádza k „vypĺňaniu“ medzier vo vedomostiach o pôvodných kultúrach. Pohania sa síce pri svojej tvorbe inšpirujú dostupnými reáliami, no vo veľkej miere je uplatňovaná fantázia (Vojtíšek 2009: 6). Remeselná aj umelecká výroba sú medzi pohanmi obľúbenou a rešpektovanou činnosťou (Cerri Lee, 2014 in Kolovrat).

Pre nejaké novopohanské smery (napr. wicca), je typická špeciálna forma feminizmu, vychádzajúca z kritiky patriarchátu. V prípade populárnej wiccy hlavná bohyňa funguje ako protiklad kresťanského boha, nepriamo napáda maskulínne formy a symbolizuje vyliečenie zranení spôsobených patriarchátom. Iným novopohanským smerom, akým je napríklad germánske ásatrú, dominujú mužské postavy (Lewis, Pizza 2009: 235). Podľa pohanov z Medzinárodnej pohanskej federácie však prevažuje vyrovnaná polarita, pričom sa viac

smerov prikláňa k matriarchátu (Medzinárodná pohanská federácia Čechy, Morava a Sliezsko 2019).

1.3. Vznik a rozšírenie novopohanstva

Podľa Horáka sú v otázke vzniku novopohanstva dve možné odpovede. Prvou, s ktorou súhlasí aj Joanne Pearsonová, je rok 1940 vo Veľkej Británii, kde vtedy vznikalo novodobé čarodejníctvo – wicca, spojené s tajuplnou osobou Geralda Gardnera, okolo ktorej sa stále nesie kontroverzia. Ako druhú možnosť spomína autor založenie Cirkvi všetkých svetov v USA, prvej inštitúcie pohanstva vôbec. Korene pohanstva však viacerí autori radia už do obdobia romantizmu (Horák, 2014: 386). Germánske a slovanské smery novopohanstva zase siahajú do 19. storočia a obrodenia nacionalizmu a národného povedomia (Čapka, 2010: 484).

Zásadný rozmach zažívali pohanské hnutia v 60. rokoch minulého storočia, kedy podľa Lužného došlo ku silnému náboženskému obrodeniu a vzniku množstva nových rozličných smerov. Tento náboženský „boom“ spája autor s priaznivým vývojom v povojnovom svete. Napätie panujúcej Studenej vojny však najmä mladých ľudí viedlo k snahe nájsť nové spôsoby sebarealizácie a vymedzenie sa voči násiliu, konzumu a konzervatívnej spoločnosti (Lužný 1997: 29-31).

Špeciálnu úlohu v rozširovaní novopohanstva mal príchod anglickej wiccy do Spojených štátov, kde zožala mimoriadny úspech. Kvôli nemožnosti stavať na lokálnom predkresťanskom základe, vyznávači wiccy náboženstvo pretvorili v znamení prírody, ochranárstva a zelenej filozofie. Tento manéver bol podľa Cliftona príčinou úspechu. Začala sa tak vyvíjať tzv. eklektická[10] wicca, ktorá sa stala najrozšírenejším smerom novopohanstva na svete (Lewis, Pizza, 2009: 113–121). Svoju jedinečnú pozíciu získala najmä preto, lebo táto odnož

[10] Kombinuje prvky z rôznych smerov. Podľa: https://slovnik-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/eklekticizmus-eklekticismus

čarodejníctva inšpirovala mnoho ďalších moderných pohanských hnutí (Horák, 2015 in Dingir: 10–11).

Vzrastajúci počet a diferenciácia nových súčasných pohanských hnutí sú Lužným vnímané ako procesy, ktoré sú istou reakciou na globalizáciu a sekularizáciu[11], či v inom prípade na chaos postmodernej spoločnosti. (Lužný, 1997: 159).

1.4. Novopohanstvo v Českej republike

Novopohanstvo k nám začalo viditeľne prenikať počas 90. rokov minulé storočia, hlavne následkom pádu železnej opony a otvorením sa západnej kultúre. Podľa Dostálovej zohral dôležitú úlohu preklad západných kníh o novopohanstve do českého jazyka. Prvé organizované pohanské aktivity v ČR boli v roku 1998. Autorka koniec 20. storočia spája aj s rozmachom internetu. Rok 2003 zaznamenal verejné rituály nielen wiccanských smerov, ale aj ásatrú a slovanských pohanov. Okrem toho v tom čase vychádzali najmenej tri pohanské magazíny (Dostálová in Aitamurto, Smith, 2014: 167).

Novopohanským združeniam a organizáciám sa podarilo pohanstvo registrovať ako oficiálne vyznanie a pri sčítaní obyvateľov v roku 2011[12] sa k nemu prihlásilo celkom 863 ľudí, pričom sa k otázke náboženského vyznania vyjadrilo iba necelých 55 % ľudí. O náboženskej situácií v krajine vypovedá aj to, že tretina odpovedala „bez vyznania“ a iba 14 % odpovedí sa prihlásili k nejakej oficiálnej štátnej cirkvi (Sčítání lidí, domů a bytů, 2011).

Doplním názor religionistu Štampacha, podľa ktorého sa novopohanstvo stáva aktuálnou témou pre omnoho širší okruh záujemcov, než len pár stoviek deklarovaných pohanov. Prítomnosť predkresťanských tradícií a dedičstva predkov európskych etník (Keltov, Germánov a Slovanov) v českej kultúre má podľa neho markantný význam a pripomína výskyt pohanských motívov naprieč spoločnosťou v renesancii, v osvietenstve aj v romantizme (Ivan O. Štampach in Dingir 2015: 1). Horák na druhej strane tvrdí, že výsledky sčítania nemusia

[11] Oddelenie sa od cirkvi. Podľa: https://slovnik-cizich-slov.abz.cz/web.php/slovo/sekularizace-sekularisace
[12] Český statistický úřad. Dostupné na: https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2011

byť relevantné, keďže o možnosti prihlásiť sa k pohanskému vyznaniu prostredníctvom kódu nemuseli vedieť všetci. Medzi ďalšie komplikácie uviedol nejasnú vieru mladých začínajúcich pohanov, alebo tzv. „módnu vlnu“ novopohanstva spojenú s atraktívnymi presahmi do oblastí ako je mágia, ekológia či living history (Horák, 2013: 73–75).

Česká pohanská sféra sa podľa Dostálovej, ktorá sa venovala porovnaniu českej sféry so zahraničím, vyznačuje rozmanitosťou jednotlivých smerov, tak aj vzájomnou toleranciou a prepojením. Ide predovšetkým o wiccu (eklektické smery) a druidizmus (rekonštrukcionalistické smery), slovanské pohanstvo a ásatrú. Neodruidizmus inšpirovaný keltskou tradíciou je podľa Antalíka najrozšírenejšou a najdôležitejšou vetvou novopohanstva v Česku (Antalík, 2004: 75)

V krajine za posledné roky pôsobilo, či stále pôsobí, niekoľko organizácií, ktoré zastrešujú rôzne pohanské smery. Medzinárodná pohanská federácia nerozoznáva žiadny zo smerov ako etnický – neprevláda tu žiadna etnická tradícia, či už keltská, alebo slovanská. Spôsobené to je ako mladou povahou českého pohanstva, tak žiadnou nadväznosťou na pohanské skupiny pôsobiace pred koncom 20. storočia (Dostálová, in Věstník pohanské federace, 2010: 13–14).

V Česku za posledné desaťročie pôsobilo viacero zastrešujúcich či publikujúcich pohanských organizácií, pričom sa niektoré z nich rozpadli a nové vznikli. Česká vetva Medzinárodnej pohanskej federácie (PFI), ktorá sídli v Londýne, funguje už od roku 2006. V súčasnosti sa zameriava a združovanie pohanov rôznych smerov, s cieľom reprezentovať pohanstvo v širšej spoločnosti. PFI organizuje stretnutia, prednášky a akcie na regionálnej aj národnej úrovni a pravidelne publikuje prostredníctvom internetu a časopisov. Spolupracuje s nimi asi štyridsať národných koordinátorov.

Druhou dôležitou organizáciou je Česká pohanská spoločnosť, ktorá roku 2012 vznikla odštiepením od PFI. Ich snahou je poskytovať priateľský priestor pre stretávanie sa, zdieľanie a učenie sa pre všetkých priaznivcov pohanstva. Nie sú primárne orientovaný na žiaden z novopohanských smerov. Usilujú o spoločné stretávanie vyznávačov jednotlivých tradícií v civilnom prostredí. Významným produktom Českej pohanskej spoločnosti je časopis

Kolovrat, v ktorom dávajú priestor pre aktuálne dianie, diskusiu a rozširovanie vedomostí (web Českej pohanskej spoločnosti).

Podobné aktivity má aj združenie Pohanský kruh, ktorý sa prostredníctvom internetu snaží šíriť etnické pohanské vedomosti a hodnoty. Hlásia sa k odkazu predkov z čias predkresťanskej Európy a kritizujú modernú dobu (web Pohanského kruhu).

Českí novopohania sa v spoločnosti podľa Vojtíška môžu tešiť mimoriadnej tolerancii či dokonca rešpektu. Pozitívnej spätnej väzbe sa pohanstvu dostalo aj zo strany médií, a to aj na národnej úrovni už v roku 2006. Podľa autora za pozitívnym vnímaním zo strany ľudí stojí presah novopohanských aktivít do oblasti kultúry, liečiteľstva, psychoterapie, ale aj ekologických a feministických hnutí. Nespomínajú sa žiadne prejavy nepriateľstva zo strany verejnosti (Vojtíšek, 2009: 33).

1.5. Novopohanské smery a ich interpretácia Vianoc

Ako som už spomenul vyššie, neodmysliteľnou súčasťou pohanstva sú obrady a rituály. Sú spojené s jednotlivými slávnosťami takzvaného kolesa roku – cyklu ôsmich sviatkov špecifických pre každú vetvu novopohanstva. Keďže sa v autorskej časti venujem najmä tradíciám času Vianoc (pohanstvu odpovedajúci zimný slnovrat), musím sa bližšie pozrieť na to, ako toto obdobie interpretujú pohanské smery zastúpené vybranými respondentmi.

Novopohanská prax sa v mnohom obracia k fantázii a domýšľaniu. Tradície osláv zimného slnovratu sa preto rôznia aj naprieč krajinami. Pri ich popise preto budem vychádzať z českých prameňov, ktoré predstavujú predovšetkým webové stránky vyššie spomenutých pohanských organizácií alebo stránky konkrétnych skupín.

a.) Slovanské pohanstvo

Vyznávači náboženstva starých Slovanov sa obracajú na tradície etnickej skupiny, ktorá vo veľkej miere osídľovala územie dnešného Česka a Slovenska a jej kultúra nepochybne tvorí veľkú časť dedičstva oboch národov. Popísanie prvkov života, akými sú napríklad sviatky a ich oslavy, je kvôli nedostatku exaktných materiálov náročné a z veľkej miery založené na

predpoklade. Poznatky sa opierajú o porovnania tradícií moderných Slovanov s etnografickými záznamami z minulosti a aj porovnania s inými etnickými skupinami v Európe. Nepresnosti vo svojom článku v časopise Kolovrat Mačuda pripisuje aj zmenami v kalendároch či líšiacimi sa prírodnými podmienkami naprieč Slovanmi osídleným územím.[13]

Horváthová konštatuje, že starí Slovania pravdepodobne slávili osem sviatkov v súlade s ich rozdelením roka. Ten mal mať osem ročných období delených hlavne podľa poľnohospodárskych aktivít (vrátanie napríklad podletia, predjaria atp.) (Horváthová, 1986). Podobné delenie sa veľmi nelíši od obecne užívaného novopohanského rozdelenia do Kolesa roka – osem sviatkov nadväzujúcich na pravidelné prírodné a astronomické javy.

Sviatky slovanských novopohanov sú tradične oslavované formou obradu a vyznačujú sa typickou štruktúrou. Najprv dochádza k vytýčeniu a vysväteniu posvätného priestoru, ktorý je následne doplnený o rituálne predmety a sochy božstiev. Prípravy vrátane založenia ohňa vedie žrec so svojím pomocníkom. Pokračuje to vzývaním a pozvaním bohov, ktorého sa môžu zúčastniť aj prítomní, do rituálneho priestoru, kde sa im následne obetujú plodiny a jedlo. Ide tradične o obilniny, chlieb, mlieko, mäso, medovinu a pod. Takto požehnané pokrmy sú potom pri obrade hostiny rozdelené a skonzumované účastníkmi, ktorí pritom vzdávajú česť bohom, adresujú im želania a podobne. Hostinu sprevádza tradičná hudba – gajdy, bubny, píšťaly – a zábavné či magické praktiky (Vojtíšek, 2009: 17).

V Česku je hlavnou praktikujúcou skupinou Rodná víra[14], ktorá funguje od roku 2001 ako občianske združenie a neskôr spolok. Vedúcou osobnosťou je náčelník, ďalej je jeho zástupca a snem, ktorý tvoria všetci členovia spolku. Akcii organizovaných Rodnou vierou sa môže zúčastňovať aj verejnosť bez ohľadu na členstvo. Definuje sa ako otvorené, demokratické a apolitické spoločenstvo s rovnocennými členmi, bez náboženskej dogmy či autority vodcu. Organizuje výročné sviatky a slávnosti a vyzdvihuje aj individuálne a prechodové obrady. Usilujú o obnovenie obradných miest (napr. Mokošín). Skupina Rodná víra ako najväčší

[13] https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/kolo-roku-slovane/#_ftnref13
[14] Rodná víra. Dostupné na: https://rodnavira.cz/

spolok slovanského pohanstva o svojej činnosti bohato informuje. Týka sa to aj významu sviatkov a priebehu rituálov, vrátane zápisov z konkrétnych akcií (web Rodné víry).

Kračun, sviatok zimného slnovratu, predstavuje podľa Vojtíška jeden zo štyroch hlavných sviatkov slovanského pohanstva. Ide o posledný sviatok z cyklu, podľa ktorého syn boha Slnka, ohňa a tepla Svaroga Dažbog na slnovrat počas najdlhšej noci v roku umiera. Víťazstvo zimy však netrvá dlho a Dažbog sa rodí znovu (symbolika skracujúcich sa nocí), čo je predmetom osláv (Vojtíšek, 2009: 17). Podľa Mačudu sa tradície Kračunu s menšími obmenami v českej a moravskej kultúre zachovali do súčasnosti. Ten však spomína oslavu narodenia bohyne slnečného kotúča Chors či baltskú bohyňu Saulé.

Oslava zimného slnovratu – Kračun alebo Koleda[15] – má pre pohanov z Rodnej viery jedinečný význam. V súlade s Vojtíškovym opisom oslavujú rodnoverci najmä znovuzrodenie slnečného boha Dažboha (Dažboga) ako návrat života, tepla, nádeje. Počas najdlhšej noci v roku, kedy umiera, vrcholia sily temna a miznú hranice medzi pozemským svetom a podsvetím. Činnosti sa však sústredia ako na predvečer Dažbohovej smrti (štedrý večer), tak aj znovunarodenia za úsvitu 25. decembra. Brány do podsvetia však zostávajú otvorené ešte dvanásť „nečistých“ dní do kalendárnych Troch kráľov. Narastá vtedy aj význam boha podsvetia Velesa a s tým aj duálny aspekt tohto sviatku – život a slnko vedľa tmy, podsvetia a smrti (web Rodné víry).

Centrálnym „slnečným“ aspektom je symbolika ohňa a slnka. Pálili sa vatry či sviečky a ich posvätný oheň sa stráži do úsvitu. Ústredným prvkom je tzv. badnik či badnjak, teda poleno, ktoré v ohni musí vydržať do ďalšieho dňa. Polenu ako symbolu nového slnka a slnečného boha je venovaná mimoriadna pozornosť: od jeho rituálneho sťatia, po prinášanie darov, veštenie z iskier a čarovnú moc uhlíkov. Preskakovanie cez oheň malo priniesť očistu od zlého.

Koná sa štedrovečerná hostina – hodokvas, ktorá začínala prípitkami na bohov a predkov. Uctievanie predkov je najdôležitejším prvkom zimného slnovratu a predstavujú „podsvetnú“ stranu sviatku. Oni a mŕtvi príbuzní sú pred večerou prizvaní k hostine a prestiera sa aj pre

[15] Kračún. Dostupné ne: https://rodnavira.cz/o-nas/nase-cinnost/kracun/

nich. Duše môžu tento svet navštevovať aj prevtelené, preto je povinnosť pohostiť aj neznámych pocestných, či dať zvieratám lepšiu stravu. Pred večerou býva priestor na osobné modlitby a obety.

Hlavným pokrmom je koláč, štylizovaný a ozdobený slnečnými symbolmi, napr. svastikami. Pokrmy majú byť rôzne a nemäsité. Mačuda spomína aj kašu – jedlo tradičné na českom území, s ktorou hospodár obišiel trikrát izbu a trochu z nej vyhodil ako obetu na dvor s prosbou o umiernené jarné mrazy. Nechýba ani vianočka – interpretovaná ako symbol obilného klasu. Jedlo sa obetovalo aj štyrom živlom.

Dôležitý je úsvit nasledujúceho dňa, kedy sa ho chodí „privítať" a jesť obradné jedlo. Tento deň Mačuda nazýva Koleda. Zvykom je obetovať a hostiť sa na prasati, ktoré bolo posvätným zvieraťom. Tradíciu sa spája s mýtom zlatého prasiatka. Na bravčové mäso nezabúdajú ani súčasní pohania pri svojich hostinách.

Pred zlými silami má ochrániť posvätný oheň, prevleky, cesnak ale aj veselosti a zábava. Časté je aj veštenie, napríklad z jablka a nemôžu chýbať modlitby k bohom, ktoré sa na obradoch čítajú v staroslovienčine.

Nasledujúcich dvanásť dní je zasvätených koledovaniu (z názvu sviatku Koleda). Mladí muži v bizarných maskách chodili po domácnostiach zvestovať narodenie mladého „Božica" a priali zdravie a blahobyt, pričom nechýbalo spievanie piesní, či používanie symbolu slnečného boha – zlatého slnka či hviezdy. Toto obdobie zasvätené Velesovi predstavovalo magický čas plný pripíjania na predkov, veštenia, kúziel, povier a špecifických zvykov.

Dvanásť dní končí súčasným sviatkom Troch kráľov. V pohanskej interpretácií sa ľudia chránia pred vrcholiacimi podsvetnými silami. Populárne je písanie ochranných symbolov na dvere a okná, neskôr pokresťančené na iniciály troch kráľov K + M + B.

b.) Neodruidizmus

Novopohanských smerov vychádzajúcich z keltskej kultúry od rozmachu moderného pohanstva vzniklo niekoľko. Rozdiely pramenia v zdroji a miere čerpania poznatkov o tomto

historickom národe, ktorý je kvôli svojmu rozšíreniu a malému množstvu prameňov sám o sebe ťažko uchopiteľný. Výsledkom je, až aj v Česku pôsobí či pôsobilo viac skupín. Tieto vychádzajú z medzinárodných zoskupení, od ktorých okrem iného preberajú štruktúru obradov, alebo sa ňou inšpirujú. Ide o dve najväčšie medzinárodné skupiny OBOD[16] a ADF[17], pričom predstavuje druidskú organizáciu na svete s celkovo asi 25-tisíc členmi od jej založenia v roku 1988 v Británii. Sťažňový je trojstupňový výcvik, ktorý sa zameriava skôr na individuálny spirituálny a psychologický rozmer, než pohanské učenie či vieru. Štruktúra rituálov rádu sa vyznačuje tvorbou magického kruhu a vzývaním štyroch živlov. Ďalej rituál tradične pozostáva z privolávania duchov háju či zeme, prianie pokoja svetu, rečenie univerzálnej modlitby a spievanie awenu[18], tvorba magického kruhu a jeho vysvätenie, otvorenie sa štyrom svetovým stranám, vykonanie hlavného rituálu, vyhlásenie jednoty členov rádu, vzdávanie vďaky štyrom stranám a rušenie magického kruhu (web OBOD).

Skupina ADF sa naopak sústreďuje na archeologické objavy, rekonštrukciu starobylých pohanských tradícií a ich prepojenie s modernitou. ADF sa vyhlasuje za najaktívnejšiu a najväčšiu novopohanskú druidskú organizáciu na svete a takisto poskytuje niekoľkostupňový výcvik. Scenár rituálov sa od OBOD líši absenciou kruhu ako uzavretého rituálneho priestoru, ale využíva sa posvätný háj. Tradične sa na počiatku uctieva Matka Zem a odháňajú sa neprajníci, ďakuje sa duchom miesta, tvorí sa posvätný háj s použitím symbolov ohňa, studne a stromu sveta, otvárajú sa brány do sveta Bohov a Predkov, pozývajú sa a vzdáva sa úcta trojici Bohov, predkov a duchov krajiny, vykonáva sa hlavný prvok rituálu príslušný danému sviatku, vzdáva sa vďaka trojici alebo Bohom obetou a prijíma sa požehnanie a na záver dochádza k uzavretiu brán a odčarovaniu hája (web ADF).

Aktuálne jediné aktívne zoskupenie v ČR je Druidská skupina, založená v roku 2012, ktorá poskytuje priestor pre záujemcov o druidstvo a keltskú kultúru v Česku. Jadro k roku 2014 pozostávalo z 10 praktikujúcich pohanov a patria tam aj individuálni študenti druidského

[16] The Order of Bards, Ovates and Druids (ang.) - Rád bardov, ovátov a druidov. Dostupné na: https://druidry.org/
[17] Ár nDraíocht Féin (ir.) – Náš vlastný druidizmus. Dostupné na: https://www.adf.org/
[18] Formula na otvorenie a prepojenie energie a vedomia jednotlivca s prírodou

učenia. Skupina organizuje celoročné rituály Kolesa roku, prechodné a víkendové akcie, ktoré sú verejného, exkluzívneho alebo súkromného charakteru. Verejné rituály uskutočňujú v spolupráci s Českou pohanskou spoločnosťou, s ktorou úzko spolupracujú a ich členmi aktívne komunikujú. Skupina medzi sebou má členov oboch spomínaných medzinárodnych zoskupení, štruktúru rituálov však stavajú podľa učenia ADF. Spolu s nimi funguje zhruba od 2014 aj spolok KRUH21[19], ktorých zameranie je podobné, organizujú meditácie, akcie v prírode a oslavy sviatkov Kola roku.

Konkrétna podoba jadra rituálu sa odvíja od príležitosti jeho konania – jedného z ôsmich sviatkov keltského Kolesa roku. V čase Vianoc oslavujú moderní druidi sviatok zimného slnovratu, nazývaného aj Yule, Alban Arthuan, Midwinter či Mean Geimredh[20]. Astronomicky spadá na 21. decembra, ale obdobie osláv sa môže mierne posunúť a rituály sa konať v nasledujúcich dňoch. Oslavuje sa narodenie nového slnka, čím sa končí temné obdobie roka, ktoré trvá od jesenného slnovratu - Samhain. Hlavným prvkom je zapaľovanie nových ohňov, ktoré symbolizujú rastúcu silu Slnka, život, čistotu a novú nádej. Na znak vytrvalosti sa tieto ohne cez najdlhšiu noc v roku strážia až do úsvitu. Ten je sprevádzaný rituálmi a vnímaný je ako zrodenie nového Slnka, respektíve narodenie slnečného boha, ktorému sa v druidskej tradícií hovorí Maponus, Belinus alebo Angus Mac Og. Nechýba tanec, spev či volanie rohov. Počas sviatku sa konajú aj rôzne liečivé, očistné či veštecké rituály. Význam má aj motív transformácie a zmeny (Holcmanová, Kubín, 2016 in Kolovrat).

Pre zimný slnovrat je typické imelo a cezmína. Vetvičky imela sa zvyknú vešať do miestností v dome a zabezpečiť tak požehnanie od bohov a ochranu. Cezmína býva súčasťou vianočného polena, čo je zvyk spoločný pre viacero pohanských kultúr.

[19] KRUH21 – spolek druidů. Dostupné na: https://www.druidi.cz/
[20] Kolo roku: Keltové – Kolovrat. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/kolo-roku-keltove/#_ftn1

Zeleňou zdobené poleno, slávnostne požehnané múkou a alkoholom, sa pri príležitosti nového slnka zapaľuje v kozube a horieť by malo 12 respektíve 14 dní po slnovrate, kedy Slnko naberá na sile. Do horiaceho krbu sa vkladajú posvätené obedné dary – pečivo.

Slnovratový rituál podľa tradície ADF sa koná aj v Česku. Vykonáva sa pred hostinou a vedie ho kňaz s kňažkou. Z úkonov zmienim posvätenie stromčeka kadidlom, posvätenie vody v pomyslenej studni a žehnanie ňou, pozývanie Slnka, niekoľko kôl prípitkov na bohov a iné bytosti.[21] V prípade kolektívnych rituálov nielen tohto smeru druidizmu sa robí spoločná obeta a veštba.

Iné skupiny posvätný oheň zapaľujú pri úsvite. Vybraní muži vtedy idú pre prúty na metlu a ženy po vodu, následne sa obe posvätia. Rituálne sa s pomocou kadidla, vyrobenej metly a vody očistí domácnosť (z tradície zvanej ometačka) a prinesie sa posvätný oheň. Horieť by mal do obdobia Imbolcu či Avextanos (zhruba Hromnice).

Pri kozube sa počas slnovratovej noci mala zísť celá rodina, rozprávať príbehy a povesti. Niektoré skupiny pri spoločnom nocovaní pečú sakrálny chlieb, ktorý má svoje miesto v rituáloch počas roka (v lokálnych tradíciách prežil ako vianočka).

Druidské weby pripisujú Keltom aj tradíciu vianočného stromčeka. V minulosti údajne nešlo o jeho prinášanie do domácnosti, ale zdobil sa a obetné dary sa dávali pod živý strom v prírode. Niektorí praktikujúci druidi však využívajú kombináciu oboch foriem tohto zvyku. Dávanie darčekov prebieha u mnohých pohanov v rámci osláv slnovratu, teda pred 24. decembrom.[22]

Slnečná symbolika sa preniesla aj do tradičných pokrmov, jedli sa kaše, placky, vajcia, koláče. Jablko bolo tiež populárne v rôznych, najmä dekoračných formách a pri rituáli rozkrajovania alebo veštenia zo šupky. Ortodoxná druidská skupina Beletarvolucti z Českých Budějovic sa vyhýba importovaným potravinám ako sú zemiaky a tekvice a pečú naopak vrkoče so sušeným

[21] Yule rituál podľa ADF. Dostupné na: https://www.adf.org/article-categories/rituals-and-practice
[22] Vestník ČPF – Yule. Dostupné na: http://www.pohanskafederace.cz/newsletter/vestnik-pficz-19-yule-2010.pdf

ovocím a polazy – svietniky z cesta. Preferujú aj použitie lokálnych byliniek. Zvyk vianočného polena sa mal časom pretaviť do vianočného dezertu – polena, populárneho v západnej Európe (Věstník Yule, 2010).

Autor blogu Druidova mystéria[23] spomína aj trasenie bazovým stromom či prípravu rituálneho vína, slamu pod vianočným stolom na znamenie dobrej úrody, alebo žehnanie zdravia a úrody stromov viazaním mašlí.

c.) Wicca

Ďalším novopohanským smerom, ktorý vo veľkej miere čerpá z keltskej tradície, je moderné čarodejníctvo – wicca. Prvotnú formu mu dal Brit Gerald B. Gardner , vychádzajúc z vtedajších okultných a pohanských tradícií v Británii. Jej korene siahajú do antickej, keltskej aj germánskej predkresťanskej kultúry a je silne ovplyvnené okultnými hnutiami a tajnými rádmi, ktoré v čase Gardnerovho pôsobenia zažívali rozmach. Primárnu liturgiu tvoria diela Gardnera (napr. Moderné čarodejníctvo, Kniha tieňov), ktoré tvoria základ pre mnohé novšie formy tohto náboženstva.[24] Základnú štruktúrnu jednotku predstavuje tzv. coven, skupina s vnútornou hierarchiou, na ktorej čele je veľkňaz a veľkňažka. Jeho členovia postupne prechádzajú stupňami zasvätenia podľa stanoveného učenia a tradície. Okrem covenov wiccu nasledovníci praktikujú aj osamote. Títo jednotlivci tvoria podstatnú časť vyznávačov, či už kvôli nedostupnosti nejakého covenu alebo osobnej preferencii. V takých prípadoch si vyberajú, ktorým z mnoha wiccanských smerov sa vyberú, prípadne si vytvoria svoj vlastný.[25]

V Česku wiccu praktikuje voľná skupina ľudí, v ktorej sú následovníci ako gardnerovského, tak alexandrijského učenia, čo sú dve hlavné vetvy tohto náboženstva.[26] Pomenované sú podľa ich zakladateľov (tú druhú založil Alex Sanders po oddelení od Gardnera). Obe skupiny sú vo

---

[23] Keltské Vánoce – Druidova mystéria. Dostupné na: http://druidova.mysteria.cz/KELTSKE_TRADICE/KELTSKE_VANOCE.htm?fbclid=IwAR1WXlelG-pDeK2jP0gKF6XYZyoKjVn3EAcirRikuHyjqdkwqZbJwy2NxMA

[24] Wicca. Dostupné na: http://wicca.cz/sample-page/

[25] Vivianne Crowley: Tradice Wicca. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/vivianne-crowley-tradice-wicca/

[26] Wicca. Dostupné na: http://wicca.cz/sample-page/

forme väčších covenov zastúpené v susedných krajinách, ktoré slúžia ako inšpirácia aj platforma na zasvätenie pre niektorých vyznávačov. Pod eklektickou wiccou sa rozumie taký smer, ktorý sa odchyľuje od spomínaných tradičných smerov najmä voľnejšími pravidlami. V Česku ju zastupuje skupina v Hradci Králové vedená J. Prouskem.

Podoba rituálov sa naprieč jednotlivými smermi viac či menej odlišuje, pričom rozdiely môžu byť v detailoch, ale aj zásadných veciach. Hlavnou duchovnou skúsenosťou, ktorá všetky rituály sprevádza, je podľa autorky odporúčanej wiccanskej príručky V. Crowleyovej prepojenie vlastného vedomia s druhým, okolitým, kozmickým či božským vedomím, teda interaktivita s okolím a splynutie s božstvom.

V tradičnej forme sa uctieva Veľká Bohyna a Rohatý Boh ako mužský a ženský protipól, navzájom rovnocenné, harmonicky prelínajúce sa sily. Tento duoteizmus a dualistický princíp sa premieta ja do podoby rituálov, ktoré vedie muž a žena, alebo do štruktúry vedenia covenu (veľkňaz a veľkňažka). Centrálna je aj príroda a jej kolobeh, štyri živly, svetové strany. Typický je však aj piaty element – éter, duch – ktorého symbolizuje piaty cíp pentagramu.

Základným kameňom rituálu je magický kruh a oltár. Kruh sa pred začatím rituálu očisťuje a vysväcuje podobne, ako popisujem v predchádzajúcej podkapitole. Jeden z postupov tvorby magického kruhu, ktorý je súčasťou každého rituálu, popisuje D. J. Conwayová (1996). Základnou pomôckou je dýka, meč, prípadne palička. Ďalej sa používa voda, soľ a kadidlo na vysvätenie priestoru v určitom poradí a zariekaním, aj farebné sviečky. Vzývajú sa najprv Veľká Matka a Veľký otec, potom štyri živly na príslušné svetové strany. Po vysvätení nasleduje jadro rituálu, meditácia alebo vykonávanie mágie. Nedeliteľnou súčasťou rituálnej praxe je vizualizácia, teda konkrétne predstavovanie si toku energie, entity, alebo efektu kúzla (napríklad ochranný kruh z ohňa).

Pre wiccanskú prax sú dôležité dva cykly – lunárny cyklus spojený s Veľkou Bohyňou, ktorá je nesmrteľná a iba mení svoje podoby, a solárny cyklus reprezentujúci život Rohatého Boha, ale aj slnko a kolobeh v prírode. Mesačný cyklus má 28 dní, pričom významný je najmä spln (esbat), kedy tradične dochádza k stretnutiam covenu. Slnečný cyklus pozostáva z ôsmich

sviatkov podobne ako pri keltskej tradícii, oslavujúcich prírodu aj astronomické javy. Podľa J. Achrera stojí wiccanské učenie za rozšírením tzv. Kolesa roku do iných novopohanských smerov.

Zimný slnovrat značí narodenie Rohatého Boha z temnoty lona Veľkej Bohyne a jeho oslavy tradične trvajú až po dobu 12 dní počnúc 20. decembrom. Prvej noci sa tiež hovorí Matkina noc. Sviatok symbolizuje nádej na nový začiatok a zároveň zvestuje, že sa novonarodený boh neskôr stane partnerom bohyne. Prítomná je aj postava starého roku, ktorá symbolizuje nezvratnosť plynutia času.

Zásadným prvkom sviatku sú oslavy, tance a hudba. Odháňali sa tak démoni tmy a strach z dlhých nocí a tiež mala radosť ľudí pomôcť pri počatí nového slnka. Podobný efekt má aj zvyk obdarúvania medzi najbližšími. Ako píše A. Doubková pre časopis Kolovrat[27], aj v tradícii wicca zotrvalo bdenie počas slnovratovej noci až do brieždenia, kedy znova začínajú oslavy. Autorka spomína rituál zapálenia sviečky ako symbol nádeje na naplnené želania, ktoré si v tom čase poprajeme (Doubková, 2018 in Kolovrat).

Ďalším motívom známym z iných pohanských tradícií je tzv. slnovratové poleno, na rozdiel od iných však nesie symboly dvoch božstiev a symbolizuje ich prítomnosť a požehnanie. Význam majú aj imelo a cezmína a používajú sa aj pri rituáloch. Spomína sa aj cezmínová voda – nálev nechaný cez noc na svetle mesiaca v splne. Vetvička cezmíny spálená ohňom z polena má domácnosť zbaviť zlých vecí minulého roka. Podčiarkuje sa tak význam ohňa ako symbolu znovuzrodenia a očisty.

Tradicionalisti, ako napríklad Scott Cunningham, pripomínajú nutnosť dodržania daných pravidiel. Tie prikazujú mimo iné použitie kadidla purpuru, výzdobu z brečtanu, perníkov slnečných symbolov, červenú, zlatú a zelenú farbu. Jedným zo spomínaných rituálov je

[27] Příběh boha a bohyně v kole roku – Yule. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/pribeh-boha-a-bohyne-v-kole-roku-yule-2/

viazanie deviatich prianí na červenú stuhu. Tou sa potom zviaže imelo a zavesí do miestnosti alebo nad dvere (Cunningham, 2007: 130–135).

d.) Ásatrú

Poslednému pohanskému smeru, ktorému sa vo svojej práci venujem, je ásatrú. Ako náboženský smer vychádza z germánskej tradície a jej troch smerov – severského resp. škandinávskeho, kontinentálneho a anglosaského. (Vojtíšek, 2007). Nasledovníci sa združovali do hnutí po celom svete najmä v 20. storočí, pričom všetky viac či menej vychádzali z nordických ság, legiend a inej tvorby.

Z často citovaných zdrojov by som spomenul Staršiu a Mladšiu Eddu – kolekcie príbehov a básní spínané Snorrim Sturlusonom, jeho dielo Heimskringla, staroanglickú Legendu o Beowulfovi či germánsku Pieseň o Nibelungoch. Rovnako ako pri ostatných pohanským smeroch, aj germánske pohanstvo sa inšpiruje archeologickými objavmi a rekonštrukciami.

Ásatrú predstavuje moderné pomenovanie pre vieru v skupinu bohov Ásov, medzi ktorými vyniká Ódin (inak aj Woden, Wodan a pod.). Nevyznačuje sa len uctievaním týchto bohov, ale aj magických bytostí (napr. Dísy, duchovia krajiny) a predkov. Existuje tak aj nadväznosť na prírodné sily a uctievanie tradície.[28]

Aj tu sú rituály spolu s osobným vzťahom s bohmi nedeliteľnou súčasťou náboženskej praxe. Stúpenci ásatrú oslavujú osem sviatkov podobných formátu kolesa roku, používanému v ostatných pohanských smeroch – štyri sviatky rovnodennosti a slnovratu a štyri iného charakteru. Naprieč spomínanými ásatrú smermi sa tieto oslavy líšia ako dátumom, tak ja prevedením. Spôsobené to nie je ničím iným, než čerpaním z rôznych prameňov severskej tradície. (Sedláková, 2016 in Kolovrat)

[28] Co je to Ásatrú? - Etnické ásatrú. Dostupné na: https://ethnicasatru.org/369-co-je-to-asatru

Jednou z najdlhšie pôsobiacich organizácií je Ásatrú Folk Assembly (AFA)[29] a podľa Sedlákovej jej verzia pohanských sviatkov viacej odpovedá potrebám moderného obyvateľstva. Naopak väčší dôraz na historickú rekonštrukciu robí islandská odnož Ásatrú (Ásatrúarfélagið).

V Česku za zhruba dvadsať rokov vzniklo a zaniklo niekoľko skupín. Dodnes existuje klan Managarm, ktorý naďalej praktikuje a pravidelne sa stretáva. Časť členov zaniknutej československej pobočky AFA založila v 2017 Etnické Ásatrú, ktoré združuje pohanov oboch krajín a organizuje akcie alebo prednášky.

Rituál je v ásatrú nazývaný blót (výraz pre krvavú obetu)[30]. Živé zvieratá sa však v modernom pohanstve nepoužívajú, nahradené sú medovinou, pivom či sezónnymi potravinami. Tieto obetu sa tradične vykonávajú pod holým nebom (Vojtíšek, 2007). Ďalším nedeliteľným prvkom je tzv. sumbel – rituálny prípitok. [31] Ten spočíva v podávaní nápoja napríklad v rohu, pričom každý účastník pred napitím blahorečí bohom, uctí si predkov, vynáša prísahu a podobne. Môže trvať tri až štyri kolá (islandská tradícia) alebo dopredu stanovený počet kôl, resp. pokiaľ možno vzhľadom na množstvo nápoja či zdatnosti účastníkov.

Medzi obecne používané symboly a rekvizity pri rituáloch patria roh na pitie, Thorovo kladivo, drevené palice, misky, dýky či nože, živé vetvičky stromu, sochy božstiev a runy. Dôraz sa kladie na prirodzenosť a tradičné postupy výroby.[32]

Vo väčšine hnutí oslavy zimnej rovnodennosti (Yule, Jól, Midwinter) začínajú večer 20. decembra. Ich trvanie však jednotné nie je – R. Sass, odvolávajúc na niekoľko ság, spomína trojdňové oslavy, zatiaľ čo formát AFA uznáva 12-dňové obdobie podobne ako populárne zoskupenie The Throth. Prvá noc býva nazývaná Matkinou nocou, pretože dochádza k narodeniu nového Slnka (Sedláková, 2016 in Kolovrat).

---

[29] Asatru Folk Assembly. Dostupné na: https://www.runestone.org/
[30] Blót – Rûnarmál. Dostupné na: https://runarmal.cz/asatru/ritualy/blot/
[31] Sumbal - Germánský dávný obyčej. Dostupné na:https://fornsidr.webnode.cz/novinky/sumbel/
[32] Yule - The Asatru Community. Dostupné na: https://www.theasatrucommunity.org/yule

Yule je druhým z troch hlavných germánskych sviatkov spomenutých v historických prameňoch. Pre germánske kmene bola dôležitá obeta na zabezpečenie dobrej rody v nasledujúcom roku (porážka býka). Tá bola vykonaná počas prvej slnovratovej noci, spoločne s veľkolepou hostinou s množstvom jedla a alkoholu. Typickým jedlom prvej hostiny bolo prasa, resp. diviak. Počas prvých najsvätejších dní bolo zakázané prelievať krv na bojisku, boje preto na tieto dni utíchali. Pramene spomínajú tradíciu obdarúvania, ktoré bolo súčasťou sumbelu,. Vyskytuje sa však aj motív rozdávania darčekov božským strážcom Heimdallom, ktorý odmeňuje deti podľa zásluh (Sass, 2019).

Slávnostná hostina, pohanmi slávená zvyčajne na predvečer slnovratu alebo neskôr, sa zachovala dodnes. Moderní pohania na tradíciu slnovratového prasaťa nadväzujú konzumáciou bravčového (obyčajne šunka, rebrá) a na zvyky predkov uprednostňovaním lokálnych potravín a jednoduchých pokrmov: kaše, koláče, sušienky, pečivo. Zdobené bývajú severskými vzormi.

Ságy hovoria aj o temnej a magickej stránke Yule, silnejúcej moci Dís a blízkosťou sveta mŕtvych. Prepojenie s tradíciou môžeme nájsť vo forme zvykov vianočnej veštby, liatí olova či krájania jablka. Niektorí pohania skladajú prísahy vo forme predsavzatí, pretože majú vtedy mimoriadnu váhu. K hostine sú symbolicky prizvané aj duše mŕtvych a predkov – necháva sa otvorené okno, prestiera sa jedno miesto navyše a pod.

Ďalší zvykom starodávnych Germánov bolo zdobenie príbytku zelenými vetvičkami, na ktoré sa dávali ozdoby za znak obety bohom. Vetvy (prípadne stromček) majú reprezentovať strom života Yggdrasil a zdobili sa koláčikmi, slamenými zvieratkami a stuhami. Zaujímavosťou je údajné zdobenie vrcholu ihličnatej vetve či stromu hrotom odkazujúc na mýtický oštep boha Ódina.

1.6. Zhrnutie kapitoly

Prvým krokom k vytvoreniu série publicistických rozhovorov na tému vianočných tradícií súčasných pohanov, čo je cieľom mojej bakalárskej práce, bolo predstavenie témy v kontextuálnej rovine. Dôkladný zber a príprava informácií na danú tému mala za cieľ téme

porozumieť a nadobudnúť vedomosti potrebné pre prípravu a spracovanie žurnalistického produktu.

Na základe zoskupených poznatkov o obradnej praxi pohanských skupín v Česku je zrejmé, prečo českí občania inklinujú práve k nim. Medzi veľkým množstvom zvykov a mýtov totiž pozorujem podobnosti vzájomné a dokonca aj podobnosti s lokálnymi tradíciami, ktoré sa za vyslovene pohanské nepovažujú. Hlavné podobnosti medzi jednotlivými smermi by som zhrnul takto:

- Vianoce sú v pohanskom poňatí oslavou astronomického zimného slnovratu, spravidla sa oslavuje 21. decembra
- Všetky smery oslavujú narodenie slnka, božstva, alebo oboch v jednej podobe
- Ústrednými symbolmi sviatku sú oheň, svetlo a slnko
- Po hodnotovej stránke dominujú témy očisty, nového roku, nového začiatku, nádeje
- Spoločné sú zvyky slnovratového polena, vianočného pečiva a súvisiacej obety, stretávanie sa v úzkom kruhu, konzumácia bravčového mäsa, ihličnatý strom či vetva, obdarúvanie, veštenie, stráženie ohňa, rituály za úsvitu, veselenie, niekoľkodňové sviatočné obdobie.

Mnoho z týchto zvykov by sme v nejakej forme ľahko našli v súčasných domácnostiach, pričom by im pravdepodobne ani pripisovaný pohanský pôvod. Podporuje to zámer mojej práce sériou rozhovorov podotknúť na podobnosti vianočných zvykov používaných v súčasnosti so zvykmi štyroch pohanských smerov, ktoré vychádzajú z kultúry etnických skupín obývajúcimi územie Strednej Európy (Slovania, Kelti, Germáni).

2. Teoretická časť

Cieľom mojej bakalárskej práce je vytvorenie série rozhovorov. Pri písaní publicistického rozhovoru je podstatné dodržiavať stanovené pravidlá. V nasledujúcej časti vymedzujem publicistiku v porovnaní so spravodajstvom, rozhovor ako žáner popisujem a špeciálne sa zameriavam na publicistický rozhovor.

Novinár si musí v prvom rade zvoliť, akú formu bude mať výsledný produkt, a to odpovedá správnemu výberu žánru. Podľa Osvaldovej pri výbere zohrávajú rolu aj nazbierané informácie (Osvaldová, Halada, 2007: 243). Z poznatkov nazbieraných v kontextuálnej časti si už teraz viem predstaviť žánrové spracovanie príslušnej témy a síce formou publicistických rozhovorov, svoje rozhodnutie ale podložím teoretickými poznatkami v nasledujúcich podkapitolách.

Autorka ako žáner označuje skupinu diel, ktoré sa vyznačujú spoločnými tematickými a kompozičnými znakmi, ktoré je možné popísať podľa charakteristických rysov. Rysy sa postupom času môžu meniť (Osvaldová, Halada, 2007: 243). Podľa Burgra sú za zmenami vplyvy prostredia a výroby, ale najmä dopyt čitateľov (Čuřík, et al. 2012: 59).

2.1. Publicistika

Podľa Tušera je možné žurnalistiku deliť dvoma spôsobmi. V prípade dichotomického delenia rozoznávame formu spravodajskú a publicistickú. Pri oboch formách ďalej uplatňuje delenie medzi racionálne a emocionálne typy. V druhom prípade delenia trichotomického hovorí Tušer o rozdelení na žánre informačné, beletristické a analytické (Tušer, Follrichová, 1998: 37).

Publicistika predstavuje protipól spravodajstva, preto upriamim na ich rozdiely. Spravodajstvo má podľa Čuříka prinášať samotné fakty, ktoré novinári vyhľadávajú, triedia, interpretujú a uverejňujú v médiách. Názor autorov takýchto novinárskych produktov v spravodajstve nie je podstatný, či je dokonca neželaný. Pri tvorbe spravodajských textov sa novinári riadia väčším množstvom pravidiel. Upúšťanie od pravidiel presúva text do viac publicistickej roviny (Čuřík, 2014: 7). V žurnalistických produktoch by ale samotné fakty stanovený zámer

nesplnili. Je preto nutné text doplniť o názory autora, respondenta a prezentovať ich v menej striktnej forme tak, ako je tomu v publicistike. To potvrdzuje aj Čuřík ďalej, keď tvrdí, že publicistika hľadá súvislosti a prepojenia medzi faktami a zisteniami (Čuřík, 2014: 37). Takéto výstupy prinášajú subjektívny pohľad autora, jeho názory, postoje alebo hodnotenia (Fowler, 1993: 1). Publicistika mi umožní pristúpiť k niektorým podtémam očami respondenta, lebo podľa Tušera poskytuje náhľad do problematiky založený na analýze, vysvetlení alebo hodnotení (Tušer, 2003: 156).

Práve práca s jazykovými prostriedkami odlišuje dva typy publicistiky, ktoré Tušer delí na racionálne a emocionálne. Výsledkom mojej tvorby má byť text, ktorý má čitateľovi predstaviť, informovať ho o téme skôr, než zabaviť. Preto racionálne žánre, kam Tušer radí rozbor, recenziu, komentár a publicistický rozhovor, vnímam ako viac vyhovujúce (Tušer 2003: 100-107). Pre túto racionálnu publicistiku je typické logicko-pojmové stvárňovanie témy. Používa sa pri tom postupy ako analýza, syntéza, porovnávanie, indukcia a dedukcia, vysvetľovania a hodnotenia, rôzne formy dokazovania a argumentácie. Pri jej tvorbe prevláda výkladový slohový postup s prvkami náučného štýlu. (Tušer, 2003: 144–145). Tento postup a štýl mi pomôže predstaviť tému moderného pohanstva a vianočné tradície, ktoré sú preň typické.

2.2. Definícia žánru

Publicistika, ktorú som oproti spravodajstvu vybral ako vhodný spôsob spracovania vybranej témy, zahŕňa niekoľko žánrov. Výber toho správneho je dôležité pre naplnenie môjho autorského zámeru a definuje podobu výsledných textov. Žáner navyše pomáha čitateľovi správne pochopiť význam samotného výstupu (Tušer, 2003: 116).

Z rozdelenia racionálnych žánrov publicistiky považujem za vhodný žáner rozhovoru. Ide totiž do hĺbky, obsahuje názory, hodnotenia a subjektívne tvrdenia, čím sa snaží posúdiť, popísať alebo analyzovať dôležitý jav (Tušer 2003: 144). Práve takým spôsobom mienim prezentovať zvolenú tému, prostredníctvom subjektívneho postoja, zážitkov a hodnôt respondenta. Potvrdzuje to aj Burgr, podľa ktorého sa publicistický rozhovor od toho spravodajského

odlišuje najmä tým, že novinár v ňom nezachycuje iba fakty, ale aj myšlienky, názory respondenta (Čuřík et al., 2012: 57).

Veľas rozlišuje niekoľko typov publicistických rozhovorov. Monologický rozhovor vo výslednej podobe neobsahuje otázky novinára. Rozhovor dialógom je založený na plynulom rozhovore, konverzácii. Treťou formou je čistý dialóg, pri ktorom sa novinár pýta otázky tak, aby získal všetky potrebné informácie (Veľas, 2000: 24). Z týchto typov mi najviac vyhovuje čistý dialóg, pretože umožňuje väčšiu kontrolu nad preberanými témami.

Delenie rozhovorov podľa Tušera vychádzajú z podoby, v akej je text publikovaný v médiu. Prvým typom je klasický rozhovor, ktorý dôveryhodne reprodukuje otázky a odpovede. V tomto prípade obsahuje text všetky formálne prvky. Autorove otázky sú často vizuálne odlíšené tučným písmom, čo pomáha čitateľovi zachovať si prehľad v texte a ľahšie jednotlivé repliky rozlíšiť. Druhou možnosťou je rozhovor reprodukujúci myšlienky s použitím citátov a komentujúcich poznámok. Tretím typom je rozhovor podobný monológu. Ďalší typ rozhovoru nazýva Tušer debatou. Posledný typ sa vyznačuje obohatením výpovedí respondenta o reportážne prvky (Tušer, 2003: 147–148). Ako vyplýva z delenia, uplatnenie toho ktorého typu rozhovoru závisí od cieľového média. V Deníku N sa vyskytujú klasické rozhovory, preto ani ja nevyberiem inak.

Formu rozpravy, teda istej konfrontácie, môžu podľa Osvaldovej zvoliť novinári, ktorí sú schopní s respondentom argumentovať, oponovať mu a presadiť si svoj názor (Osvaldová, Kopáč, 2009: 24). V takom rozhovore novinár vystupuje ako partner, takže môže podľa Veľasa respondenta konfrontovať (Veľas, 2000: 23). V rozhovoroch síce neplánujem respondentov výraznejšie konfrontovať, ale vzhľadom na to, že zastávajú odlišné presvedčenia od môjho a aj medzi sebou, priestor na argumentáciu očakávam.

Tušer spomína aj pre mňa špeciálne vhodný aspekt publicistického rozhovoru, a to je možnosť ho urobiť dopredu a využiť vo vhodný čas, akým je výročie alebo nejaká udalosť (Tušer, 2003: 105). Moje rozhovory, ktoré sa budú z veľkej časti týkať vianočných tradícií, by preto boli vhodné na publikáciu v počas adventu a Vianoc, čo je aj môj zámer.

Iné delenie uplatňuje Kasarda, a to na analytický[33] a profilový. Prvý typ sa snaží čitateľovi priblížiť nejakú problematiku prostredníctvom odborníka. Ide preto väčšinou o odborné témy. Profilový rozhovor si kladie za cieľ predstaviť život, názory a profesiu nejakej osoby, ktorá je verejne známa, alebo niečím zaujímavá. (Kasarda, 2012: 103). V prípade tohto delenia nie som schopný jednoznačne vybrať jeden typ, pretože sa v rozhovoroch budem venovať novopohanstvu a pohanským tradíciám ako téme, zámerom je však aj priblížiť jeho konkrétne aspekty skrz život jeho stúpencov – respondentov. Nemôžem vynechať ani ich cestu k pohanskej viere a hodnoty, ktoré zastávajú. Rozhovory preto budú stavané prevažne profilovou formou, s aspektami tematického rozhovoru.

2.3. Forma rozhovoru – online

Produkty, ktorých vytvorenie je cieľom bakalárskej práce, smerujem na webovú platformu Deníka N[34]. Spôsob tvorby žurnalistického obsahu sa medzi tlačeným a webovým priestorom nemusí na pohľad líšiť. Rozdiely však môžu vyplývať z neobmedzeného prostredia, multimediálneho obsahu a rýchlosti spracovania informácií (Čuřík et al., 2012: 19–21).

Napriek tomu, že produkty cielim na online platformu, základné zásady žurnalistickej tvorby ostávajú rovnaké. Z formálnych špecifík by som vypichol pútavý titulok, ktorý je na webe podľa Čuříka to prvé, čo čitateľ uvidí. Ďalej je typický väčší dôraz za čitateľnosť textu, jeho rozdeľovanie napríklad medzititulkami, stručné vety. Atraktivitu obsahu je tiež možné vylepšiť grafickým materiálom, multimediálnym obsahom a grafickými prvkami (Čuřík et al., 2012: 23–25). Vzhľadom na vyššie spomenuté aspekty webovej verzie žurnalistických textov, nebudú v mojich textoch chýbať fotografie a vizuálne a obsahovo prijateľnejší text.

[33] Respektíve „tematický“
[34] https://denikn.cz/

a.) Titulok a medzititulky

Súčasťou rozhovoru je podľa Čuříka vždy titulok, podľa média prípadne aj perex a lead, ktoré definujem v nasledujúcich podkapitolách (Čuřík, 2014: 98).

Titulok je nadpis novinárskeho článku a zároveň tým, čo čitateľ vidí ako prvé pri pohľade na stranu, či stránku. Je preto dôležité, aby obsahoval aktuálne informácie (Čuřík, 2012: 24).

Titulok má tiež za účel upútať čitateľa, vyvolať emócie a vzbudiť jeho záujem o prečítanie si článku. Titulok môže pozostávať z jednej alebo viac viet a na jeho koniec sa nepíše bodka(Čuřík, 2014: 69).

Názov žurnalistického textu by mal odpovedať obsahu textu, nemal by čitateľa zavádzať. V publicistickom texte je možné titulok obohatiť o citáciu, ktorá sa nepíše do úvodzoviek (Čuřík, 2014: 69–70).

Medzititulky sú umiestnené na miesta v texte logicky oddeľujúc dva odseky. Pri použití medzititulkov je pre vizuálnu stránku a grafickú úpravu vhodné umiestniť minimálne dva. Ich úlohou je typograficky rozdielnym riadkom rozdeliť text do logických celkov, vďaka čomu má čitateľ pocit, že je text kratší. Preto je vhodné využívať medzititulky hlavne pri textoch väčšieho rozsahu (Bednář, 2011: 114–115).

Rozhovory môžu obsahovať aj tzv. medailónik, teda základné informácie o respondentovi. Podľa Kasardu nejde o podrobný súpis, ale akúsi vizitku s faktami o respondentovi, ktoré by mal čitateľ vedieť (Kasarda, 2012: 111). Rončáková spomína aj možnosť základné informácie uviesť v perexe (Rončáková, 2011: 63).

b.) Perex a lead

Čuřík perex definuje ako úvodný odstavec, ktorý zhŕňa obsah článku. Zvyčajne býva graficky odlíšený tučným písmom. Takýto perex nenadväzuje na titulok, ani na nasledujúc text (lead), pretože stojí obsahovo úplne samostatne (Čuřík, 2014: 72–73).

Za lead Čuřík označuje prvý úvodný odstavec článku. Odlišuje sa od perexu a taktiež nemôže byť priamym pokračovaním titulku, ale funguje ako samostatný text (Čuřík, 2014: 73). Tento text by mal podľa Kasardu predstavovať tému a respondenta rozhovoru (Kasarda, 2012: 111).

c.) Fotografia

Neoddeliteľnou súčasťou rozhovoru je aj fotografia. Na webovej platforme sa vedľa fotiek používajú aj audiovizuálne prvky, napríklad video (Gibbs, Warhover, 2002: 224).

Podľa Malletteho by mala fotografia byť dynamická a zachycovať nálady ľudí. Mala by byť nosičom nejakého odkazu. (Mallette, 2000: 108-110).

2.4. Jazyková stránka rozhovoru

Publicistický rozhovor s po jazykovej stránke od spravodajského odlišuje, ako som spomenul v podkapitole o publicistike. Autor by tu mal využívať také spisovné tvary, ktoré sú vhodné danej téme a kontextu. Je tiež potrebné, aby bol text za každých okolností zrozumiteľný pre čitateľa. Vhodné je jazykové prostriedky obmieňať tak, aby zachoval pestrosť textu a dodal mu originalitu. Možné je podľa Kasardu uplatniť aj zložitejšie jazykové konštrukcie (Kasarda 2012: 29).

Podľa Čuříka treba spisovnosť v rozhovoroch zachovávať aj pri prepisovaní odpovedí respondenta, jeho jazyk prevádzať do vhodnej podoby a hovorové formy využívať čo najmenej (Čuřík et al., 2012: 91). Volf však navrhuje hľadať medzi spisovnosťou a autenticitou rovnováhu (Osvaldová, 2009: 111).

Použitie nespisovného, hovorového slova však môže byť v niektorých prípadoch ospravedlnené, či dokonca žiadúce. Ide o prípady, kedy expresívnejšie vyjadrenie lepšie vyjadruje povahu situácie a čitateľovi poskytne dôveryhodnejšie zdelenie. Kasarda upozorňuje, že hovorové formy je možné zachovať len do určitej miery (Kasarda 2012: 110). Špeciálny priestor na to nájdeme v titulkoch prevažne publicistických útvarov, kde sa uplatňuje citácia. V inom prípade je možné použiť menej spisovný výraz aj napriek tomu, že spisovný

výraz je k dispozícií. Autor tak môže urobiť vtedy, keď má hovorový výraz väčšiu početnosť výskytu. Ide zároveň o súčasť procesu demokratizácie jazyka (Čuřík et al., 2012: 93–94).

V mojich rozhovoroch veľkú početnosť hovorových slov neočakávam. Na druhú stranu sa môžu, vzhľadom na istú odbornosť a exotickosť témy, často vyskytnúť odborné a cudzie slová. Ruß-Mohl odporúča sa takýmto slovám vyhnúť, spolu s inými prebytočnými slovami môžu tvoriť bariéru pre čitateľa, čomu je nutné predísť (Ruß-Mohl a Bakičová, 2005: 70–71).

Obecne je podľa Minářovej cieľom autora čitateľa presvedčiť, zabaviť a ovplyvniť. Autor si pomáha prácou s emóciami, či rôznymi jazykovými a umeleckými prostriedkami, čo sa dá uplatniť pri písaní o tak intímnej a subjektívnej téme, ako je viera. Medzi najčastejšie prostriedky patria metafory, metonymie a eufemizmy. (Minářová, 2011: 174).

Minářová spomína celú škálu slovných foriem, ktoré je možné v takomto texte použiť. Môže ísť o výrazy typické pre konkrétnu záujmovú sféru. Ďalšou skupinou sú slová prevzaté z cudzích jazykov vplyvom meniacich sa spoločenských pomerov, medzinárodnej komunikácie a digitalizácie. Tieto výrazy podľa nej nemusia byť v textoch vysvetľované. Použitím takýchto jazykových prostriedkov sa text stáva autentickejším (Minářová, 2011: 237–238).

2.5. Zhrnutie kapitoly

V kapitole o žánre som teoreticky vymedzil žáner publicistického rozhovoru podľa poznatkov zo súčasnej literatúry. Presné vymedzenie žánru je nevyhnutný krok v tvorbe žurnalistického textu, pretože určuje jeho výslednú podobu a aj to, ako k nemu bude čitateľ pristupovať.

Z dostupnej literatúry vyplynulo, že na naplnenie zámeru môjho žurnalistického produktu, teda čitateľovi priblížiť jednotlivé súčasné pohanské smery a ich vianočné zvyky prostredníctvom samotných novopohanov, bude najlepší žáner publicistického rozhovoru. Konkrétne pôjde o rozhovor vedený formou dialógu, profilovo-kombinovaného typu, v ktorom budem vystupovať rovnocenne respondentovi. Vo finálnej podobe bude mať jasne rozdelené pásmo novinárových otázok a odpovedí respondenta podľa pravidiel cieľového média, využívať

voľnejšie pravidlá pre jeho jazykovú stránku a zachovávať blízkosť k respondentovi vynechaním cudzích a prebytočných slov. Vzhľadom na jeho určenie na web bude obsahovať prvky uľahčujúce čitateľnosť textu.

Teoretické vymedzenie žánru ale tvorí iba časť špecifík, ktoré výslednú podobu rozhovoru určujú. Publikovaniu predchádza dôležitý proces, ktorý popisujú metódy žurnalistickej práce v nasledujúcej kapitole.

3. Metodologická časť

Metodologická časť práce slúži k popisu postupov uplatnených pri procese tvorby rozhovoru, teda výberu respondentov a následnej príprave, realizácií rozhovoru a finálneho spracovania získaných informácií. Na dodržanie správneho postupu pri tvorbe rozhovorov pre Deník N však musím najprv získať poznatky o tomto médiu – cieľovú skupinu, charakteristiky a špecifiká pre žáner rozhovor. Informácie budem získavať metódou používanou pri kvalitatívnom výskume, teda pološtruktúrovanými rozhovormi so zamestnancami média. Kvalitatívny výskum podľa Silvermana umožňuje lepšie popísanie a pochopenie najmä v oblasti spoločenských vied, kam spadá aj žurnalistika. (Silverman, 2005:20) Metódu pološtruktúrovaného rozhovoru som si vybral pre jej čiastočnú voľnosť pri tvorbe otázok a umožnenie prirodzeného kontaktu medzi spytujúcim sa a informátorom (Reichel, 2009: 112).

Vlastné výsledné produkty zacieľujem pre webovú platformu. Keďže médium publikuje ako aj v tlačenej, tak aj online podobe, zameriam sa pri pološtruktúrovaných rozhovoroch aj na rozdiely či podobnosti v rámci týchto dvoch platforiem.

Okrem toho k získaniu informácií o médiu použijem metódu rešerše, ktorá je dôležitým nástrojom ako aj pri práci novinára, tak pri práci vedeckej (Osvaldová a Halada, 2007: 113). Okrem archívov, knižníc a kvalifikovaných osôb sa podľa Ruß-Mohla dá čerpať z internetu, ktorý bude hlavným zdrojom týchto materiálov (Ruß-Mohl a Bakičová, 2005: 63). Webová platforma média mi tiež umožní preštudovať náhodne vybrané rozhovory, na ktorých budem pozorovať sledované žánrové charakteristiky.

3.1. Zisťovanie informácií v redakcii

Na to, aby som bol schopný vytvoriť publikovateľné rozhovory pre Deník N, musím sa najprv dôsledne oboznámiť s charakteristikami média a typickým spracovaním žánru publicistického rozhovoru. Poslúžia mi na to rešeršné rozhovory, ktoré vykonám vo forme pološtruktúrovaných rozhovorov s členmi redakcie denníka.

Vzhľadom na to, že výsledné autorské produkty majú spĺňať všetky kvality rozhovoru typického pre stanovené médium, je pre mňa nutné najprv zistiť základné charakteristiky média. Tieto zahŕňajú obecné informácie o forme a obsahu článkov s dôrazom na webový obsah. Druhým cieľom je zistiť špecifiká a unikátne postupy, ktoré redaktori Deníka N používajú pri tvorbe publicistických rozhovorov. Vzhľadom na istú politickú profiláciu média sa v rámci posledného cieľa budem zaujímať o to, akým spôsobom médium pristupuje k témam alternatívnych náboženských smerov a novopohanstva.

V empirickej časti budem hľadať odpovede na otázky z troch vyššie stanovených okruhov, ktoré je možné zhrnúť nasledovne:

- Aká je charakteristika média Deník N?
- Aké sú špecifiká online verzie denníka?
- Čo nesmie v rozhovore po formálnej stránke chýbať?
- Aké špecifické postupy pri písaní publicistických rozhovorov redaktori uplatňujú a prečo?
- Ako redaktori pristupujú k spoločensko-sociálnym témam?
- Akým spôsobom pracuje médium s témami alternatívnych náboženstiev a novopohanstva?

a.) Pološtruktúrovaný rozhovor

Ako vyplýva z názvu, metóda sa nachádza na pomedzí štandardizovaných a neštandardizovaných metód, čo je pre moje účely výhodou. Spytujúcemu umožňuje istú voľnosť pri kladení otázok. Hoci by mali byť otázky aj podľa Silvermana pripravené dopredu, metóda poskytuje priestor pre obmeny a doplňujúce otázky, pokiaľ sa týkajú skúmanej témy (Silverman, 2005: 101). Tieto variácie je však vhodné minimalizovať. Podľa Hendla je rovnako potrebné vytvoriť si tematickú osnovu, ktorej jednotlivé body by sa mali prebrať všetky (Hendl 2005: 164–173).

Podľa Berga by mal spytujúci pri pološtruktúrovanom rozhovore využívať štyri typy otázok. Prvým typom sú základné otázky, ktorých cieľom je získať požadované informácie odpovede

na stanovené výskumné otázky. Pomocou dodatočných otázok potom spytujúci sa iným spôsobom (napríklad preformulovaním) potvrdzuje a obohacuje poznatky získané základnými otázkami a overuje výpoveď informátora. Menej dôležité sú otázky jednorazové, ktoré sa používajú spravidla na začiatku na uvedenie rozhovoru. Uplatniť ich možno aj pre odľahčenie či zmene témy počas spytovania. Odpovede na ne však neposkytujú významné informácie. Posledný typ popisuje ako otázky sondové, ktoré majú respondenta podnietiť k obsažnejšej odpovedi doplnením predošlej otázky (Berg, 2001: 74–76).

b.) Výber respondentov v cieľovom médiu

Pre úspešné získanie všetkých poznatkov, si musím najprv vybrať čo najvhodnejších respondentov. Spytujúci by si mal stanoviť, podľa čoho bude vyberať respondentov. Tí by podľa Dismana mali reprezentovať rôzne dimenzie skúmanej problematiky. Pre splnenie mojich vytýčených cieľov som si vybral metódu, ktorú Disman a Hendl určujú ako zámerný výber. Táto metóda predpokladá výskumníkovu znalosť skúmanej skupiny tak, aby ju mohol prepojiť s cieľmi rešerše. (Hendl, 2005: 150). Podľa Dismana musí autor tiež poznať štruktúru skúmanej skupiny, aby ju mohol efektívne preniesť na vzorku. (Disman, 2011: 112)

Keďže rešerš cielim na médium Deník N , vyberiem osoby na rozhovory priamo z redaktorov, ktorí sa žánru interview venujú, nevynímajúc pozície, ktoré sa podieľajú aj na vedení denníka. Aby vzorka obsahovala širšie spektrum pracovníkov média a teda mohla poskytnúť aj informácie z viacerých uhlov, budem okrem redaktorov spytovať aj zástupcu šéfredaktora. Výber dvoch redaktorov odôvodňujem tým, že sa v ich prístupe k spracovaniu žánru môžu líšiť, čím rozširujú množstvo možných získaných poznatkov.

c.) Respondenti pološtrukturovaných rozhovorov

Metódu výberu respondentov je potrebné prakticky aplikovať na konkrétnu skúmanú skupinu, ktorou je redakcia Deníka N. Keďže vtedajšia situácia súvisiaca s nákazou covid-19 neumožňovala redakciu navštíviť osobne, ani sa s respondentami z redakcie stretnúť, obmedzil som komunikáciu iba na videohovory prostredníctvom internetu.

Ako prvého respondenta som si vybral zástupca šéfredaktora Lukáša Wernera, s ktorým som komunikoval aj v rámci spolupráce na tvorbe bakalárskej práce. Pred nástupom do média pracoval ako šéf domáceho spravodajstva redakcii Economie. V Deníku N zastáva funkciu editora domáceho spravodajstva a v rozhovore s ním som sa sústredil na informácie o Deníku N a redakčné špecifiká. Werner mi následne odporučil dve redaktorky, ktoré sa venujú hlavne rozhovorom a to Janu Ciglerovú a Lenku Vrtiškovú Nejezchlebovú s tým, že každá predstavuje trochu iný prístup k tomuto žánru.

Redaktorka Jana Ciglerová do Deníka N prišla ako redaktorka po dlhom fungovaní v redakcii Mladej Fronty Dnes a dlhodobej práci vo Veľkej Británii, kde písala pre niekoľko titulov. Špecifickú úlohu v Deníku N zohrali jej články počas pôsobenia v zahraničí – séria rozhovorov Americký deník a Tváre Ameriky, ktorej jeden sa dočkaj aj knižného vydania.

Poslednou spovedanou z redakcie bola Lenka Vrtišková Nejezchlebová, ktorá sa venuje primárne rozhovorom. Pred pôsobením v redakcii bola dlho súčasťou časopisu Týždeň. Zaujíma sa najmä o odborné a vedecké témy, píše však aj profilové rozhovory. Víťazka Novinárskej ceny za najlepší rozhovor v kategórii písaná žurnalistika píše rozhovory aj na vlastný blog. Vyšla jej kniha Trojboj s drakmi.

Vyššie spomenutých respondentov som si vybral podľa viacerých faktorov, akými sú ich funkcia v redakcií, autorská tvorba a preferované žánre, ako aj referencie členov redakcie. Ich skúsenosti s vedením média považujem za kľúčovú pri jeho charakteristike v empirickej časti, takisto aj poznatky pri písaní rozhovoru ako publicistického žánru, ktoré mi umožnia ho v nasledujúcej časti špecifikovať.

3.2. Metódy novinárskej práce

Nasledujúca časť sa bude popisovať postupy a metódy novinárskej práce, ktoré sa pri tvorbe publicistického rozhovoru uplatnia. Bude pozostávať z prípravy na rozhovor vrátane výberu vhodných respondentov, rešerše, realizácie rozhovoru a následných úprav materiálu do výslednej podoby. Tieto poznatky mi spolu s informáciami získanými pološtruktúrovanými

rozhovormi poskytnú akýsi návod na to, ako správne vytvoriť rozhovory publikovateľné v médiu Deník N .

a.) Výber respondentov

Vhodný výber respondenta a témy sú základom pre kvalitné a pútavé interview. Obvyklými respondentmi sú známe osobnosti, alebo ľudia, ktorí sa dostali do povedomia verejnosti niečím významným. Súhlasí s tým aj Tušer, ktorý konštatuje, že spytovaným môže byť aj verejne neznámy človek, pokiaľ môže poskytnúť jedinečné a zaujímavé informácie. (Tušer, 2003: 105). Pri voľbe spytujúceho je však potrebné zohľadňovať médiu a cieľovému publiku.

Správny výber témy a respondenta však nezaručuje úspešnosť diela u čitateľov. Podľa Sommersovej musí respondent byť zároveň zaujímavou osobnosťou, ktorá sa potom ukáže aj na kvalite produktu. (Osvaldová, Kopáč, 2009: 101). Je preto vhodné zistiť si aj o osobnom pozadí respondenta, či informácie mimo sféry nášho záujmu.

Veľas uprednostňuje osoby, ktoré sú pre verejnosť atraktívne, okrem toho, že sú aj kvalifikované. Môžu tak efektívnejšie osloviť čitateľov. (Veľas, 2000: 23)

Vzhľadom na tému mojej série rozhovorov však verejná popularita respondenta nie je dôležitá. Pri voľbe respondentov preto budem vyberať tak, aby mohli spytujúci na tému praktizovania novopohanstva poskytnúť autentické a originálne informácie.

b.) Príprava rozhovoru

Dobrý a úspešný rozhovor sa nezaobíde bez kvalitnej novinárskej rešerši. Novinár sa dopredu musí o respondentovi dozvedieť všetko dostupné a nemôže vynechať ani oblasť, pre ktorú si respondenta vybral. Základným pravidlom úspešného rozhovoru je podľa Dočekalovej absolútna a maximálna vedomosť o spovedanom človeku, pričom nepripravenosť môže byť respondentovi až urážkou (Dočekalová, 2006: 53).

S týmto názorom sa zhoduje aj Mallette a Švagrová. Mallette tvrdí, že novinár by mal o osobe, s ktorou bude robiť rozhovor, najprv prečítať všetko dostupné. To isté podľa neho platí pre

tému, ktorú skúma. Pokiaľ respondent niečo publikoval, je vhodné si to prečítať (Mallette, 1994: 15). Švagrová zase varuje pred pýtaním sa na banálne otázky, ktoré by mohli spytovaného obťažovať (Osvaldová, Kopáč, 2009: 51). Podľa Klevisovej je esenciálne aj použitie vyhľadávača Google, kde novinárovi neuniknú podstatné informácie. (Osvaldová, Kopáč, 2009: 56)

Prekážkou môže byť aj prípadná odbornosť témy, v ktorej sa novinár nemusí úplne vyznať. Moravec v tomto prípade radí poradiť sa s kolegami žurnalistami, ktorí majú s témou skúsenosti, alebo s odborníkmi na danú problematiku (Osvaldová, Kopáč, 2009: 75). Tušer v prípade odbornej témy radí dostatočne ju preskúmať tak, aby sa v nej novinár orientoval (Tušer, 2003: 105).

Novinár si môže vybrať aj respondenta, o ktorom verejná zmienka neexistuje. Aj v takom prípade je rešerš potrebná, pričom Mallette radí získať informácie od ľudí v jeho okolí, prípadne rodiny (Mallette, 2000: 15).

Pred uskutočnením rozhovoru sa predpokladá zostavenie sady otázok. Jeho dodržiavanie však nie je úplne nutné. Ako prízvukuje v publikácii Ruß-Mohl , novinár musí byť aj dôsledným poslucháčom s vlastnosťou improvizovať, aby bol schopný pružne reagovať a prispôsobiť smer rozhovoru novým pohľadom (Ruß-Mohl a Bakičová, 2005: 118).

Mallette vo veci prípravy otázok radí dvojitý prístup. Na jednej strane by mal mať novinár pripravené a naučené otázky, aby nejakú dôležitú tému nevynechal a na strane druhej by sa svojim plánom nemal limitovať (Mallette, 1994: 15). Od prílišnej fixácie na pripravené otázky odhovára aj Kasarda, podľa ktorého je vhodnejšie naplánovať okruhy tém, aby nebolo interview zbytočne obmedzované (Kasarda, 2012: 107).

Moravec upozorňuje na časté používanie uzavretých otázok, takých, kedy novinár dostane iba krátke, jednoslovné a obmedzené odpovede a naopak vyzdvihuje používanie otázok otvorených, ktoré naopak nabádajú na rozsiahlejšiu odpoveď. Podľa neho je tiež prospešné pre novinára klásť kontrolné otázky, aby si overil predchádzajúcu odpoveď. Radí tiež združovanie

otázok do tematických skupín tak, aby bolo možné predmet rozhovoru logicky rozvíjať (Moravec, 2009: 79).

Miera prípravy otázok spravidla závisí od skúseností novinára, ako aj jeho osobných preferencií.

c.) Plánovanie rozhovoru

Novinár má v modernom svete viacero možností, ako rozhovor viesť. Technológie ponúkajú okrem telefonického spojenia použiť napríklad video hovor cez internet, či formou mailovej komunikácie, teda písomný. Základnou formou pre publicistický rozhovor je podľa Tušera prostredníctvom osobného kontaktu (Tušer, 1999: 108).

Na kvalitný rozhovor je potrebné sa dopredu dohodnúť. Súvisí s tým výber miesta, oboznámenie respondenta s otázkami aj cieľom rozhovoru. Prvotný kontakt s respondentom je možný uskutočniť telefonicky, alebo e-mailom. Rudin pri vymenovaní hlavných zásad nevynecháva zdvorilosť, konkretizovanie témy a dĺžky trvania rozhovoru (Rudin, 2013: 47).

Záležať si treba dať aj na výbere miesta rozhovoru, pretože aj prostredie, v ktorom sa interview uskutoční, sa môže odzrkadliť na kvalite výsledného textu. Dôležité je aj to, aby sa spytovaná osoba cítila pohodlne. Zároveň by však miesto nemalo byť úplne v prospech jednej strany, teda ani v redakcii, či domácnosti respondenta. Podľa Kasardu je preto najlepšie zvoliť miesto neutrálne, napríklad kaviareň alebo iné verejné miesto (Kasarda, 2012: 108). Na rozhovor by podľa Šídla mala stačiť jedna hodina, aby sa tak zabránilo časovému nátlaku či naopak rozťahanému dialógu (Osvaldová, Kopáč, 2009 110).

d.) Priebeh rozhovoru

Prvý dojem je dôležitý pri každej forme osobného kontaktu. Nie je tomu inak ani pri rozhovore formou dialógu. Aj preto Ruß-Mohl odporúčajú začať stretnutie nezáväznou konverzáciou za účelom nastolenia uvoľnenej atmosféry (Ruß-Mohl a Bakičová, 2005: 117–118). Rončáková odporúča rozhovor viesť hovorovým jazykom (Rončáková, 2011: 83).

Rozhovor je pre účely následného spracovania potrebné nejak zaznamenať. Za najlepší spôsob považuje Kasarda nahrávanie spovedaného na diktafón. O nahrávaní je potrebné respondenta informovať (Kasarda, 2012: 104). Funkciu diktafónu dnes spoľahlivo nahradí aj mobilný telefón.

Zámerom novinára pri publicistickom rozhovore by podľa Klevisovej malo byť nadviazanie dôvery s respondentom tak, aby sa v odpovediach viac otvoril. Súhlasí s tým aj Tušer a kladie dôraz na korektnosť. Novinár by mal byť podľa neho rovnocenným partnerom, spovedaného nekritizovať, nezosmiešňovať, neironizovať (Tušer, 1999: 108).

Spočiatku sa odporúča začať jednoduchými otázkami, aby sa dotyčný rozhovoril. Dôležitosť prvej otázky vyzdvihuje Šídlo, ktorý spomína jej schopnosť prelomiť ľady (Osvaldová, Kopáč, 2009: 64).

Štorkán a Bauman v publikácii spomínajú aj otázky neukončené otáznikom. Pokiaľ vyslovené správne, môže aj jednoduchý fakt, či úmyselná nepresnosť priviesť respondenta k odpovedi (Štorkán, Bauman, 1973: 84).

Mallette v stratégií rozhovoru navrhuje začať nekonfliktnými a ľahšími otázkami a tie ťažšie či argumentačné nechať na záver, aby tak nedošlo k situácií, kedy neochota respondenta odpovedať ovplyvní kvalitu celého rozhovoru (Mallette, 1994: 17).

Pozorné počúvanie odpovedí spovedaného je pri rozhovore podľa Neffa veľmi dôležité (Osvaldová, Kopáč, 2009: 43). Okrem možnosti postrehnúť detaily a reagovať na ne tak podľa Sommersovej novinár musí prejaviť o respondenta a jeho príbeh záujem (Osvaldová, Kopáč, 2009: 103).

e.) Spracovanie materiálu

Z rozhovoru odchádza novinár so zaznamenaným materiálom, ktorého pred publikovaním čaká ešte zásadná úprava. Prvotné spracovanie predstavuje prepis rozhovoru z nahratého média do textu, ktorý následne treba upraviť podľa potrieb novinára a pravidiel cieľového média.

Hlavným cieľom novinára by malo byť podľa Neffa vytvorenie takého výsledného textu, ktorý má spád a dynamiku (Osvaldová, Kopáč, 2009: 43). Preto si text môže vyžadovať zásahy čo do dĺžky, tak poradia odpovedí. Rozsah rozhovoru je podľa Šídla možné rovno počas prepisovania vyhadzovaním nepotrebných pasáží. (Osvaldová, Kopáč, 2009: 65)

Pri úprave príliš dlhých odpovedí priznáva Šídlo možnosť ich rozdelenia prostredníctvom umelých otázok, ktoré síce neodzneli, ale zároveň nijako nezasahujú do obsahu textu. Novinár si musí dať pri vkladaní otázok pozor, musia byť neutrálne. (Osvaldová, Kopáč, 2009: 66). Súhlasí s tým aj Čuřík a dodáva, že je rovnako možné spojovanie jednotlivých odpovedí do jednej (Čurík et al., 2012: 45)

Okrem rozmerových úprav dochádza pri prepisovaní aj úpravám štylistickým. V publikácii Ruß-Mohla by mal novinár zameniť slang či prípadný odborný jazyk do zrozumiteľnej podoby tak, aby nestratil pôvodnú výpovednú hodnotu (Ruß-Mohl a Bakičová, 2005: 71). Prvky vo výpovedi, ktoré novinárovi nie sú jasné, je možné s respondentom konzultovať spätne, alebo v rámci procesu autorizácie, ktorý popisujem nižšie.

Podľa Fencla je vhodné vyvarovať sa v texte príliš dlhým otázkam. Rozhovor podľa neho nie je priestor na prezentáciu novinára, priestor by mal byť venovaný spytovanej osobe (Osvaldová, Kopáč, 2009: 123).

Ďalšou úpravou textu sa podľa pravidiel redakcie zaoberá editor, ktorý s textom manipuluje podľa potrieb média, či možností platformy, kde bude rozhovor publikovaný. V online priestore sú nároky na rozsah nižšie.

f.) Autorizácia

Keďže rozhovor v médiách jasne priraďuje osobu respondenta k odpovediam, býva jednou zo žurnalistických zásad poslať výsledný materiál na takpovediac kontrolu respondentovi. Osvaldová a Halada v publikácii definujú autorizáciu ako proces schválenia vlastného textu k publikovaniu v médiu (Osvaldová, Halada, 2007: 29). Tento krok však nie je podľa platného práva povinný a preto ho niektorí novinári nevyužívajú. Podľa Kasardu medzi jeho nevýhody

patrí najmä snaha zmanipulovať obsah výpovedí respondentom. Odporúča preto iba vecnú, faktickú kontrolu údajov (Kasarda, 2012: 112). Okrem čakania na autorizovanie textu sa často spomaľuje celý proces publikovania.

Prístupy novinárov k autorizácii sa rôznia. V publikácii Osvaldovej a Kopáča sa k nej Neff vyjadruje kladne. Podľa neho je lepšie materiál na autorizáciu poskytnúť, ale prípadne zmeny zvážiť (Osvaldová a Kopáč, 2009: 44). Šídlo má opačný názor s tvrdením, že ide o nezmyselný zvyk, ktorý umožňuje známym osobám upravovať svoju výpoveď (Osvaldová, Kopáč, 2009: 66). Možnosťou je faktickú kontrolu vykonať aj po alebo počas uskutočnenia rozhovoru. V mojom prípade budem pri autorizácii postupovať podľa odporúčaní média Deník N.

Záležitosťou novinárskej etiky je rešpektovanie priania respondenta zostať v anonymite. Nezáväzný Etický kodex Syndikátu novinářů České republiky[35] explicitne píše, že „ak si zdroj informácií praje zostať utajený, novinár je povinný zachovávať profesionálne tajomstvo“. Nezáväznosť týchto pravidiel ale znamená, že sa v tejto veci postupuje podľa pravidiel stanovených redakciou.

3.3. Zhrnutie kapitoly

V kapitole venovanej metodike som popísal metódy získavania informácií, ktoré budem aplikovať v nasledujúcej empirickej časti. Z metód, ktoré mi majú priblížiť špecifiká práce redakcie Deníka N som si zvolil pološtruktúrovaný rozhovor, ktorý je využívaný pri kvalitatívnom výskume. Vyznačuje ako aj istou voľnosťou v kladení otázok, zároveň však poskytuje pevnú osnovu skúmaných tém, čo umožňuje prehľadné nakladanie a porovnanie získaných informácií k jednotlivým výskumným otázkam. Pýtať sa budem troch členov redakcie denníka Deník N, ktorí zastupujú rôzne funkcie (zástupca šéfredaktora, redaktor). Tiež pomocou rešerše nazbieram informácie o žánrových špecifikách na základe náhodne vybraných rozhovorov na webovej stránke Deníka N.

[35] Etický kodex - Syndikát novinářů České republiky, z. s. Dostupné na: https://syndikat-novinaru-cr-z-s.webnode.cz/etika/kodex/

Pri tvorbe autorských materiálov musím zohľadniť ako aj teoretické poznatky, tak metódy žurnalistickej práce spomenuté v tejto kapitole. Vyplýva z nich, že pre úspešné naplnenie cieľu práce musím mať tému a respondentov dopredu zrešeršovaných, mať pripravené otázky alebo tematické okruhy, informovať respondenta o téme a dĺžke rozhovoru, zaznamenať si ho, viesť ho odľahčene a otvorene, pozorne počúvať, materiál prepísať a potom spracovať, prispôsobiť text pre lepšiu čitateľnosť a voliteľne aj poslať na autorizáciu.

Počas celého procesu ale musím na zreteli cieľové médium, kam výsledné texty smerujem, a jeho špecifiká a pravidlá, ktoré platia v redakcii. Tie popisujem v nasledujúcej kapitole.

4. Cieľové médium

V nasledujúcej časti budem interpretovať získané dáta z dostupných zdrojov a poznatky nadobudnuté prostredníctvom pološtrukturovaných rozhovorov s členmi redakcie pre účely vytvorenia charakteristiky cieľového média, za ktoré som si zvolil Deník N. Urobil som tak preto, lebo najlepšie spĺňa hlavný predpoklad autorských textov, teda priblížiť problematiku pohanských vianočných tradícií širokému publiku. Medzi ďalšie dôvody by som zaradil, že je ako médium otvorené aj spoločenským a spirituálnym témam, čo vykazuje otvorenosť čitateľského publika, že žáner rozhovoru je dôležitou súčasťou obsahu média a špeciálne sa mu venuje niekoľko redaktorov a že ako relatívne mladé médium má priestor sa venovať aj marginálnym témam.

Charakteristika média zahŕňa popis cieľovej skupiny, redakčnú rutinu pri tvorbe obsahu a špecifiká rozhovoru ako publicistického žánru v médiu Deník N . Žánrové špecifiká spolu so skúsenosťami členov redakcie sú tým, z čoho budem pri tvorbe autorských textov vychádzať a na čom sa bude zakladať aj reflexia mojich produktov.

K charakteristike média patria okrem popisu jeho vzniku a vývoja aj aktuálne štatistické informácie, informácie o vydavateľstve a skladbe redakcie.

Deník N poskytuje pomerne veľké množstvo informácii na svojej internetovej stránke. V tejto časti budem navyše pracovať aj s informáciami, ktoré boli súčasťou výskumných rozhovorov s členmi redakcie.

4.1. Charakteristika média

Deník N je nezávislý proeurópsky denník, ktoré si zakladá na demokracii a štandardoch serióznej žurnalistiky, akými sú kvalita článkov a používanie overených zdrojov, nezávislosť na biznise a politke. Podľa Vrtiškovej Nejezchlebovej si v tomto berie príklad zo spravodajských postupov v 90-tych rokoch (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Závislosť a udržateľnosť média vidí Werner v jeho predplatiteľoch, ktorí majú do budúcna tvoriť zisk vydavateľstva. Tomu denník prispôsobil aj svoj obsah, ktorý sa vyznačuje kvalitnými prepracovanými textami, ktoré idú do hĺbky a vysvetľujú súvislosti. V porovnaní s inými

online médiami sa vyznačuje menším počtom publikovaných textov (Werner, 2020) a nezávislosťou od oligarchov (Ciglerová, 2020).

a.) Vznik

Za vznikom českého Deníka N stojí pokrokový crowdfundingový projekt Nový deník z októbra 2018, ktorý dosiahol rekordný zisk v Českej republike. Príspevky od ľudí, ktorí sa rozhodli podporiť dielo riaditeľa Jána Simkaniča, prevýšili 7 miliónov korún a médiu zistili prvých 5433 predplatiteľov (Simkanič 2018).

Prvotným impulzom na jeho vznik bola podľa Simkaniča zlá mediálna situácia v krajine, pričom riešenie mal priniesť práve kvalitný nezávislý denník. Vedúci projektu do novovznikajúcej redakcie nabral cez 40 skúsených novinárov z iných médií, aj vďaka odporu voči súkromnému vlastníctvu mediálnych domov (Simkanič 2018).

Dôležitá pre vznik média bola aj spolupráca so slovenským predchodcom Denníkom N, funkčným od roku 2014, ktorý vznikol z podobných dôvodov pri odchode skupiny novinárov z redakcie SME. Slovenská strana v štarte Deníka N výrazne pomohla poskytnutím know how, software aj obchodný model a spočiatku vlastnila 25,5 percent akcií (Focus Agency a.s., 2018[36]). Dôležití pre začiatok boli najmä dôveryhodní českí investori a spoluzakladatelia, ktorí v rámci spoločnosti Indepent Press a.s. vložili najväčší podiel (Deník N - Vlastníci[37]).

Deník N štartoval 28. októbra 2018 spustením internetovej verzie, nasledované tlačenou formou od januára 2019. Po pol roku prekročil 10-tisíc predplatiteľov (Deník N - O nás[38])

[36] https://www.focus-age.cz/m-journal/aktuality/cesky-crowdfundingovy-rekord--novy-denik-vybral-na-rozjezd-7-milionu-korun__s288x14030.html
[37] https://denikn.cz/vlastnici/
[38] https://denikn.cz/o-nas/

b.) Vlastníctvo a financovanie

Deník N si zakladá na transparentnosti jeho vlastníckej štruktúry. Od založenia sa trochu zmenila, pričom dve tretiny akcií vydavateľstva N media a.s. vlastnia počiatoční investori z okruhu Nadačního fondu nezávislé žurnalistiky prostredníctvom Independent Press a. s. a

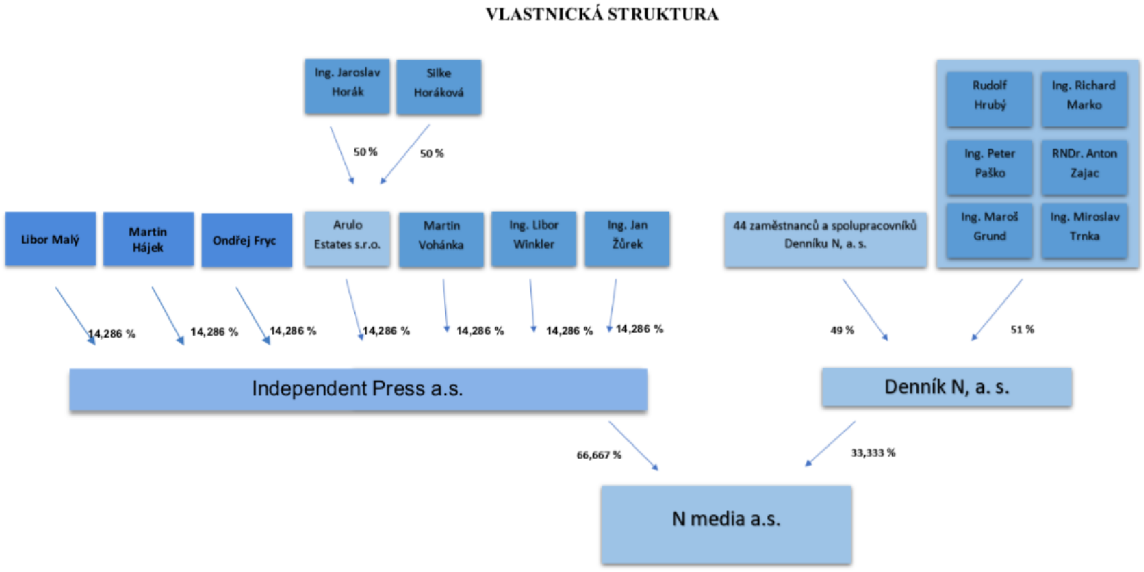

jedna tretina patrí slovenskej spoločnosti Denník N, a. s, s ktorou spolupracujú. Časť akcií má byť postupne prevedená na kľúčových členov redakcie, podľa vzoru jeho slovenského predchodcu (Deník N - Vlastníci[39])

Obrázok 1. Vlastnícka štruktúra N media a. s. v júli 2019, zdroj: https://denikn.cz/vlastnici/

Z vyššie spomenutého plynie aj unikátny model financovania chodu Deníka N. Zakladá si na príjmoch z predplatného s niekoľkoročným cieľom takto dosiahnuť ziskovosť a finančnú

[39] https://denikn.cz/vlastnici/

nezávislosť (Deník N - O nás[40]). V novembri 2019 mal denník cez 13-tisíc predplatiteľov, podľa vyhlásenia Simkaniča v súvislosti s víťazstvom projektu v súťaži Krištáľová lupa (Úspěšné mediální projekty v Křišťálové Lupě[41])

c.) Forma vydania

Primárny pre chod média je jeho webová forma www.denikn.cz, spustená 28. októbra 2018, ktorej jednoduchý a prehľadný dizajn je inšpirovaný slovenskou verziou. Denne na webe vyjde podľa Wernera 15 až 20 článkov štandardných článkov, čo je 100 percent produkcie redakcie. Dôležitou súčasťou webu je aj aplikácia Minúta po minúte, ktorá v krátkych správach prináša najaktuálnejšie dianie a je dostupná aj pre mobily. Na webe sa nachádza exkluzívny a neplatený obsah (hlavná stránka, Minúta po minúte). Predplatitelia majú k dispozícii členstvo ku Klubu Deníka N, ktorý poskytuje niekoľko výhod.

Tlačená forma denníka vychádza päťkrát do týždňa počas pracovných dní vo formáte A3 a rozsahom 16 strán. Ako druhotná platforma Deníka N vyšla v štandardnej podobe 7. januára 2019. Denník deklaruje, že sa nejedná o tradičný prehľad stručných správ, pretože sú už pred časom vydania často neaktuálne a dostupné na internete. Naopak slúži ako výkladná skriňa dlhších dôkladne spracovaných autorských textov. Špeciálny obsah teda pre noviny či web nevzniká, čím sa podľa Wernera líšia od konkurenčných titulov, pretože priamo poskytujú dlhší a kvalitnejší pohľad (Werner, 2020). V novinách podľa Vrtiškovej Nejezchlebovej nájdeme výber toho najdôležitejšieho a najzaujímavejšieho z celej produkcie (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Mimoriadne sa stáva, že má článok premiéru až v tlači. Deje sa tak zriedkavo pri článkoch, ktoré sú získané a spracované exkluzívne redakciou Deníka N a majú potenciál zaujať (Ciglerová, 2020).

Pozorovateľný rozdiel predstavuje dĺžka publikovaných textov na internete a v novinách. Zatiaľ čo na webe platia iba orientačné pravidlá čo sa týka rozsahu textov, teda asi dvetisíc slov pre jeden dlhý článok, tlačená forma má prísnejšie pravidlá. Niektoré preto v novinách

[40] https://denikn.cz/o-nas/
[41] https://www.lupa.cz/clanky/uspesne-medialni-projekty-v-kristalove-lupe-zaujala-dvtv-nebo-cesky-rozhlas/

vychádzajú skrátené a pre úplnú verziu odkazujú na internet. Rozsah sa prísnejšie dodržuje pri spravodajských textoch, pričom v publicistických textoch je to voľnejšie (Ciglerová, 2020).

d.) Redakcia Deníka N

Na tvorbe obsahu sa podieľa 50 členov redakcie denníka (Deník N - O nás[42]). Redakcia Deníka N má niekoľko málo rovín, pričom na tej najvyššej je riaditeľ redakcie Ján Simkanič, pod ním je šefredaktor Pavel Tomášek, zástupca šéfredaktora a šéf domácej rubriky Lukáš Werner a šéfka webovej verzie Anna Janská. Okrem nich je tam 11 editorov, zvyšok tvoria redaktori, fotografi, grafici a marketingová špecialistka (Werner, 2020). Štruktúra redakcie sa časom trochu zmenila. Každý editor má pridelených niekoľko málo redaktorov s ktorými témy konzultuje, dáva inštrukcie a rady, prípadne majú na starosti svoje rubkriky, ktorým sa venujú naplno (Ciglerová, 2020). Hoci editori rozhodujú o publikovaní zodpovedajúcich textov, nejde o vyslovene nadradené postavenie, ale skôr o spoluprácu. Diskusie o témach a ich spracovaní prebieha na niekoľkých rovinách a tiež na viacero mítingoch. Ide o menšie každodenné porady, ako aj celoredakčné, ktoré prebiehajú raz za 14 dní, neplatí to však že úplne všetkých redaktorov. Samotné rozdeľovanie úloh v publicistike prebieha v porovnaní so spravodajstvom inak. Redaktori sa venujú hlavne takým témam, aké si sami prinesú. (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

e.) Cieľová skupina

Deník N by sa vzhľadom na jeho široké tematické pokrytie a spôsob spracovania dal označiť za celospoločenský denník. Pretože empirické dáta k tejto veci zatiaľ neexistujú, Werner to odvodzuje zo štruktúry predplatiteľov. Väčšina z nich je z veľkých miest, vyznačujú sa vyšším vzdelaním a nadpriemerným príjmom, ktorý spája s ochotou investovať do kvalitného zdroja informácií z overených zdrojov. Okrem hlavnej kategórie spomína aj výnimky, najmä študentov a seniorov, ktorí tvoria podstatnú časť odoberateľov tlače. (Werner, 2020).

[42] https://denikn.cz/o-nas/

Vrtišková Nejezchlebová pridáva, že ako médium sa na masu neorientujú, vyhýbajú sa bulvárnemu spracovaniu tém. Čitatelia sú podľa nej vo veku 30 až 50 rokov a pripravení kriticky premýšľať (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Ciglerová prízvukuje hlavne stotožňovanie čitateľov s hodnotami média (Ciglerová, 2020).

f.) Tematické pokrytie

Denník N sa podľa zástupcu šéfredaktora snaží vyhýbať pravo-ľavej či konzervatívno-liberálnej orientácií, byť otvorený rôznym názorom. Snaží sa byť prodemokratický a prozápadní a v porovnaní so slovenskou verziou menej radikálni a protivládne kritickí (Werner, 2020).

Redakcia má podľa Vrtiškovej Nejezchlebovej dve roviny – spravodajskú a publicistickú, pričom každá tvorí zhruba polovicu. Prvá sa zaoberá aktuálnym dianím s dôrazom na politiku, publicistická spracúva veľmi pestrú paletu tém, ktorá sa nedá úplne definovať. Táto pestrosť je podľa redaktorky daná zložením redakcie, ktorú tvoria skúsení novinári špecializujúci sa v rôznych oblastiach. Okrem toho je najmä pre kultúrnu sekciu charakteristická spolupráca s externými prispievateľmi. V rámci popularizácie vedy sa redaktorka venuje aj náročnejším témam (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Ciglerová v období koronavírusovej epidémie konštatuje v publicistických textoch väčšiu koncentráciu článkov z vedeckej oblasti (Ciglerová, 2020).

Potrebnou časťou publicistiky sú aj texty zo spoločenskej oblasti, teda také, ktoré podľa Wernera zasahujú do lifestylu. Ide o odľahčené články, ktoré podľa neho však nemôžu skĺzať k banalite magazínových kúskov (Werner, 2020).

g.) Minoritné a odborné témy v Deníku N

Rozhovory na odborné či málo známe témy sa od bežných lifestylových tém odlišujú, od prípravy, cez vedenie a spracovanie textu. Redaktorov som sa v tejto súvislosti opýtal na postup, ktorý by zvolili pri tvorbe rozhovoru nielen na náročnejšie témy, ale najmä na tému alternatívnej spirituality.

Odborné a vedecké témy tvoria veľkú časť textov Lenky Vrtiškovej Nejezchlebovej. V rámci prípravy študuje dostupné materiály, uprednostňuje však štandardné materiály a populárne články pred vedeckými zdrojmi – odbornosť má poskytnúť respondent. Sprístupniť tému bežnému čitateľovi sa snaží prostredníctvom seba, pričom volí postup „poučeného laika“, ktorý sa nezdráha sa respondenta pýtať na vysvetlenie. V čase rozhovoru je témou absorbovaná. Poháňa ju hlavne vlastná zvedavosť, zároveň sa respondenta snaží naviesť zamýšľaným smerom tak, aby dostala obraz jeho sveta a oblasti záujmu. Pri spracovaní textu sa text začína zľahka a zaujímavo, aby čitateľa motivovala čítať ďalej, pričom sa k náročnejším veciam dostáva postupne (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Trochu odlišný postup by zvolil Lukáš Werner, ktorý by v prípade neznámej témy otvoril rozhovor „spravodajským perexom“, v ktorom by autor vysvetlil oblasť, v ktorej sa respondent pohybuje a uviedol ho do problematiky. Ide podľa neho o férové jednanie, kedy sa čitateľ po predstavení témy môže rozhodnúť, či ho zaujala ona, prípadne respondent a bude pokračovať v čítaní (Werner, 2020). Zmenu v úvode navrhuje aj Ciglerová, je podľa nej potrebné na začiatku popísať okrem iného výzor, správanie, prejav respondenta (Ciglerová, 2020).

Tému pohanstva si Vrtišková Nejezchlebová vo vydaní Deníka N predstavuje spracovanú napríklad tematicky, pričom by šlo o reportáž či rozhovory s ľuďmi, ktorí novopohanstvo vyznávajú a venujú sa mu, prípadne ako rozhovor s expertom v danej oblasti, napríklad religionistom, ktorý by tom smere odkryl aj nejaké väčšie súvislosti. Redaktorka by sa nevyhla omylom a mýtom, ktoré o pohanoch panujú. Zaujímalo by ju postavenie v silne kresťansky formovanej spoločnosti, ale aj ich motiváciu pohanské náboženstvo praktikovať (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Podľa Ciglerovej ide o minoritnú tému a preto k nej treba aj vhodne pristupovať. Je preto dôležité nájsť prepojenia medzi respondentom a väčšinovou kultúrou, kam patrí aj čitateľ. Napríklad jeho hodnotením spoločnosti tak, aby z toho zároveň plynulo nejaké ponaučenie, či posolstvo pre čitateľa, alebo aspoň uvedomenie si spoločných vecí. Spomína aj takzvaný osobný moment, vtiahnuť čitateľa do témy nejakým jemu známym prvkom. Porovnávanie zahraničnej kultúry s domácou českou uplatňovala vo veľkom aj v sérii rozhovorov Americký deník, kde ho zasadila to krátkych príbehov spovedaných ľudí.

V ich prípade nešlo o známe osobnosti či expertov, ale bežných ľudí s napínavo a zaujímavo podaným príbehom (Ciglerová, 2020).

h.) Spiritualita a náboženstvo v Deníku N

V médiu sa v nezanedbateľnom množstve venujú aj témam náboženstva a spirituality. Pri pravidelnom čítaní denníka čitateľovi neuniknú pravidelné publicistické texty s predstaviteľmi cirkvi, pričom sa na webe vyskytnú aj texty externých prispievateľov.

Členovia redakcie sa zhodli, že náboženstvo je téma, ktorej je sa potrebné venovať, respektíve je to dôležitý spoločenský fenomén. Pri plánovaní článku zvažujú validitu respondentov či tém, pričom výsledný produkt má byť bez znaku nejakej ideológie (Werner 2020). Nasvedčuje tomu história článkov takto zameraných, konkrétne napríklad rozhovory s predstaviteľmi náboženskej komunity (napríklad kňazi Marek Orko Vácha, Tomáš Halík), alebo ich eseje komentujúce nejakú skutočnosť. Nejde však iba o publicistické texty. Redaktori píšu aj o udalostiach z náboženského sveta, ktoré spracúvajú spravodajským spôsobom. Pridáva, že ku spoločnosti patrí aj neorganizované duchovno (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Ciglerová Čechov nevníma ako bezbožný národ aj napriek veľkému percentu neveriacich. Napriek tendencii sa nábožensky neorganizovať ľudia nejakú vieru majú a často aj podobný hodnotový systém s dominantným náboženstvom (Ciglerová, 2020).

i.) Produkcia v adventnom období

Keďže je téma moji rozhovorov spojená s významným obdobím v roku, ktoré sa premieta do každodenného života a teda aj dennej tlače, je dôležité sa pozrieť na redakčnú prácu v období adventu a Vianoc. Je to zároveň doba, kedy by moje texty bolo najviac vhodné vydať, s čím súhlasí aj Cíglerová

V redakcii Deníka N sa na Vianoce pripravujú dopredu na začiatku adventu. Témy a články sa plánujú tak, aby sa vianočných sviatkov dotýkali, prípadne na doplnenie produkcie v čase pracovného voľna. Mimo to vychádza aj Vianočný špeciál, ktorý obsahuje exkluzívne články

a šéfredaktorov výber tých najlepších článkov roka[43]. Tvorba sa snaží odkazovať aj na odkaz sviatočného obdobia, motivuje k zamysleniu a reflexii uplynulého roka (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Téme pohanských Vianoc Ciglerová vidí vhodné umiestniť do tohto obdobia. Predstavila by rozdiele spôsoby slávenia týchto sviatkov s poukázaním na hlbší význam konkrétnych rituálov a spoločné znaky s majoritou, práve za účelom prepojenia s bežným čitateľom (Ciglerová, 2020).

j.) Seriály

Cieľom bakalárskej práve je vytvoriť sériu rozhovorov, preto som sa zaujímal o ich uplatnení v médiu. Súdiac z archívu článkov sa zdá, že je formát „denníka“ ako pravidelne vychádzajúce texty s podobným zameraním, spracovaním či ideou, celkom časté – vychádzajú niekoľkokrát za mesiac.

Aktuálne v čase koronavírusovej epidémie vychádza Deník z izolace Renáty Kalenskej. Niektoré série boli mali u čitateľov veľký úspech a vyústili do vydania knihy. Šlo napríklad o Americký deník Jany Ciglerovej či Tváre normalizace, do ktorého prispievalo viacero autorov (Werner, 2020). Ďalší seriál o obyčajných ľuďoch s neobyčajnými úspechmi je v príprave pre neskôr tohto roka (Ciglerová, 2020).

4.2. Žáner rozhovor

Rozdelenie rozhovorov do podtypov nie je v bežnej produkcii ľahko aplikovateľné a dosť závisí na špecifickom štýle redaktora. Samotné definovanie univerzálneho štýlu písania rozhovorov v médiu by nebolo možné, pretože každý autor k žánru pristupuje po svojom.

Členovia redakcie sa zhodli, že sa nedá jednoznačne povedať, aký typ rozhovoru v médiu dominuje. Používajú oba, pričom podľa Ciglerovej publikujú viac tematických. Zároveň ide o tie typy rozhovorov, ktorým sa Vrtišková Nejezchlebová podľa jej slov venuje najviac. Spomína hlavne rozhovory s expertmi na danú tému. Renáta Kalenská píše viac profilové

[43] Článok P. Tomášeka o Vianočnom špeciále 2018. Dostupný na: https://denikn.cz/38418/vanocni-special-2018/

rozhovory zachycujúce príbeh respondenta (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Redakcia podľa Ciglerovej často diskutuje so známymi osobnosťami a s nimi preberá konkrétnu tému.

a.) Tvorba rozhovoru

Rozhovory v Deníku N sa nejakými konkrétnymi znakmi podľa členov redakcie nevyznačujú. Jedným z možných spoločných znakov je snaha rozhovorov ísť do hĺbky, či už ide o osobu, tému alebo príbeh. S respondentom je preto snaha diskutovať dlho a preniknúť pod povrch banality. Werner oceňuje, keď sa v profilových publicistických rozhovoroch je prítomný prvok aktuality (Werner, 2020).

Pri výbere respondentov na rozhovory sa Ciglerová riadi najmä jednoducho tým, či je dotyčný zaujímavý. Rozpoznať to, by mal byť schopný každý dobrý novinár. Spomína, že s niektorými výraznými osobnosťami je výsledok takmer vždy výborný. Kvalitný text je podľa nej taký, ktorý zaujme najširšie spektrum čitateľov že nie je určený vybranému publiku s vyhranenými záujmami (Ciglerová, 2020). Vrtišková Nejezchlebová, ktorá si často plánuje vlastný zoznam respondentov na mesiac dopredu, sa snaží v rámci neho o pestrosť tém, ale tvorbu prispôsobuje aj aktuálnej situácií. Urobiť rozhovor s bežným človekom podľa nej funguje iba v prípade, kedy je niečím výnimočný, prináša špecifický pohľad na problematiku (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

Redaktori sa zhodujú, že príprava na rozhovor je zásadná. Vo väčšine prípadov jej treba venovať dostatok času, aby bola dôsledná, aby čitateľ respondenta poznal. Vrtišková Nejezchlebová ale zastáva umiernený pohľad, pri rešerši totiž nejde do hĺbky vedeckých článkov, pretože na to slúži samotný rozhovor s expertom (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

Súčasťou prípravy je aj znalosť predošlých rozhovorov, ktoré respondent urobil, aby sa predišlo rovnakým otázkam. Zároveň to umožňuje novinára pýtať sa na niečo nové, nezodpovedané. Werner aj Vrtišková Nejezchlebová pri publicistických rozhovoroch vyzdvihujú práve dôležitosť priniesť niečo nové, ideálne prekvapivé či intímne informácie. Aj preto v rámci prípravy vyhľadáva už publikované novinárske texty k danej téme (Vrtišková Nejezchlebová, Werner, 2020). V prípade, že ide o známu osobnosť, býva rešerš

kratšia, pretože väčšinu informácií novinár už pozná. Ciglerová radí sa v takom prípade sústrediť na publikované články o osobe (Ciglerová, 2020).

Otázky si v rámci prípravy na rozhovor chystajú všetci spovedaní členovia redakcie. Odlišnosti sú iba v procese a ich množstve. Dlhší proces prípravy volí Vrtišková Nejezchlebová. Počas rešerše, ktorá tvorí premenlivú časť z celkového času tri až štyri dni na vyhotovenie rozhovoru, si píše poznámky. Na ich základe vypracuje dve až tri strany otázok, ktoré jej neskôr slúžia hlavne ako opora (Vrtišková Nejezchlebová 2020). Pri rozhovoroch Jany Ciglerovej rozhoduje jej znalosť respondenta v tom, aké množstvo otázok si pripraví. Sústredí sa na to, čo od rozhovoru očakáva a čo by sa rada od dotyčného dozvedela. Tvrdí, že mať otázky je nutné aj pre prípad, kedy by respondent nebol veľmi zdieľny, ale spontánne sú podľa nej najlepšie (Ciglerová, 2020). Werner za editorov uznal, že rozhovory vnímajú ako autorské dielo novinára a preto do rešerše normálne nezasahujú (Werner, 2020).

Cieľom Ciglerovej počas rozhovoru je nastoliť odľahčenú atmosféru, aby sa respondent uvoľnil a otvoril. Prílišným čítaním otázok by mohla komunikácia skĺznuť k ankete. Snaží sa s respondentom rozprávať ľudsky, rovnocenne, začať odľahčene, opýtať sa ho na deň či cestu a k témam sa postupne dopracovať. S respondentom sa treba rozprávať dlho, pretože najlepšie veci sa zvyknú odhaliť až k záveru. Zásadné je podľa nej respondenta sústredene počúvať a nadväzovať na jeho odpovede, nenechať ani novo vzniknuté otázky nezodpovedané (Ciglerová, 2020). Vrtišková Nejezchlebová oceňuje, keď novinár nejde iba po povrchu, ale poukáže aj na súvislosti a hlbšie skutočnosti, čo sa podobá analýze. Počas rozhovoru nepoužíva všetky pripravené otázky, nedrží sa ich poradia. Niektoré otázky s vyššou prioritou sa ale snaží nevynechať. Pýta sa aj otázky mimo pripraveného zoznamu, ak práve vyplynuli z odpovedí respondenta. Zaznamenáva si, čo jej napadne a robí si poznámky, Nebojí sa pýtať jednoduché otázky typu prečo, ako vec funguje (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

Spracovanie odpovedí z nahrávky je tiež individuálne naprieč redaktormi. Vrtišková Nejezchlebová vníma prepis výhradne ako hrubý materiál, s ktorým sa do veľkej miery hrá a upravuje ho. Po jazykovej stránke dbá na autenticitu prejavu respondenta, nerobí z neho

niekoho, kým nie je. Úpravy podľa nej slúžia na to, aby sa rozhovor dobre čítal (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

Jana Ciglerová volí podobný postup a tvrdí, že novinár si môže článok prispôsobiť podľa potreby – otvoriť najlepším momentom. Po skončení interview reflektuje nad dôležitými pasážami rozhovoru a vecami, ktoré na ňu urobili dojem a tak si utriedi myšlienky. Už pri prepise potom vynecháva časti, ktoré nepoužije. Iný prístup má podľa nej redaktorka Renáta Kalenská, ktorá vedie rozhovor tak, aby musela zmeniť len minimum, poradie otázok však vôbec (Ciglerová, 2020). Texty podliehajú editácií editorom, ktorých v médiu pracuje niekoľko.

Redaktori v rozhovoroch využívajú prevažne spisovnú reč, a to ako v prípade rozhovorov s osobami z bežného života, tak pri interview s odborníkmi. Hovorové formy slúžia skôr na zachovanie autenticity výpovede, alebo na zachovanie dojmu prirodzeného rozhovoru. Slová ako „gympl“, „kérka“, „děcák“, „vozejk“, „zatraceně“ sa vyskytujú v texte, ale našiel som ich aj v titulkoch či perexe, väčšinou ako citácie či parafrázy.[44] Vrtišková Nejezchlebová ich používa najmä tam, kde to rozhovor oživí alebo kde by bolo zvláštne mať spisovný tvar. Ako príklad uvádza hovorové „blbý“ miesto „blbé“ pri výpovedi obyvateľa stredných Čiech. Vo veci výskytu nespisovných výrazov vyzdvihuje úlohu editora, ktorý od nich text často okreše (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

V tematických článkoch nachádzam aj slová cudzie alebo odborné, ich význam však býva vysvetlený obyčajne v texte, alebo vysvetlený v zátvorke ako poznámka redakcie (pozn. red.). Vyskytujú sa aj cudzie slová bez vysvetlenia, napríklad „verbalizovať“, „cool“ alebo „troll“, použité však sú v určitom kontexte, ktorý predpokladá oboznámenie čitateľa s významom a tiež text oživujú.[45] Podľa redaktorky Vrtiškovej Nejezchlebovej je vhodné cudzie slová nahradiť spisovnými, ak je to možné. V texte ich ponecháva, pokiaľ to má

[44] Odpozorované z niekoľkých náhodných rozhovorov na stránke https://denikn.cz/
[45] ↑

význam, respektíve pokiaľ český ekvivalent neexistuje, a význam vysvetľuje v zátvorkách (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

b.) Formálna stránka rozhovorov v Deníku N

Pri skúmaní publikovaných rozhovorov na webovej platforme média je zrejmá štandardná forma rozhovoru jasne oddeľujúca pásmo novinárových otázok a pásmo odpovedí respondenta. Členovia redakcie potvrdili, že po formálnej stránke neexistujú pre publicistické rozhovory v Deníku N žiadne stanovené špecifické pravidlá, čo potvrdzuje aj opakovaný dôraz na autorskú povahu týchto textov. Pýtal som sa teda členov redakcie, ako s textami po formálnej stránke pracujú oni.

Štandardne má rozhovor, rovnako ako ostatné dlhé publicistické texty v denníku, približne dvetisíc slov. V papierovej forme, kde sa väčšinou využívajú dve strany, ide o asi 14-tisíc znakov. V prípade trojstranových textov o asi 20-tisíc znakov, pričom na internete dosahujú články rozsah až 30-tisíc znakov. To podľa neho činí Deník N jedno z médií s najdlhšími rozhovormi (Werner, 2020). Vrtišková Nejezchlebová pripomína, že dĺžka textu je u každého iná. Spolu s kolegyňou Kalenskou píše skôr dlhšie články, až do štyritisíc slov. V prípade, že je rozsah pre tlačenú verziu pridlhý, teda prekračuje dvetisíc slov, posiela editorovi texty pre tlač skrátené, prípadne označuje pasáže na odstránenie (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Jana Ciglerová sa v textoch snaží držať rozsahu „jedného vaculíka“[46] a prízvukuje, že prebytočný text rozhovor zaťažuje, pretože čitateľ udrží pozornosť iba obmedzený čas (Ciglerová, 2020).

Hlavná fotografia článku je jedna z dvoch vecí, ktoré čitateľ uvidí ako prvé a v online prostredí rozhoduje, či si ho otvorí. Síce sa v médiu vyskytuje iba minimum článkov, ktoré sú postavená na médiách, kvalitné fotografie sú dôležité. Redakcii s tým pomáhajú dvaja fotografii – reportér a portrétistka. (Werner, 2020). Podľa Ciglerovej musí na titulnej fotke byť takmer vždy respondent. Vrtišková Nejezchlebová považuje fotku respondenta za základ

[46] Dvetisíc slov – podľa Dva tisíce slov Ludvíka Vaculíka. Dostupné na: http://archiv.ucl.cas.cz/index.php?path=LitL/1.1968/18/1.png

pri všetkých typoch rozhovorov. Ilustračnú fotku použije iba v prípade, že ide o rozhovor na diaľku a respondent nie je schopný poslať dostatočne kvalitnú fotku zo svojho archívu (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

Druhou vecou, ktorá v online prostredí rozhoduje o návštevnosti článku, sú titulky. Redakcia zatiaľ nemá univerzálnu a ideálnu formu pre titulky. Podľa Wernera však pre titulky v Deníku N platí väčšia dĺžka, niekedy až prílišná zložitosť a prekombinovanosť. On by preferoval titulky kratšie, nemali by byť zavádzajúce, ale ani hneď všetko odhaľovať. Vyhnúť by sa malo titulkom s otázkou (Werner, 2020). Ciglerová sa v titulkoch snaží vždy použiť sloveso, vytvoriť dojem príbehu. Titulky by podľa nej mali podnecovať zvedavosť a emóciu, byť provokatívne, ale nemali by byť preplnené. Spolu s textom posiela editorovi aj niekoľko návrhov na titulok a ten ich buď použije, alebo napíše vlastný (Ciglerová, 2020) .

Perex zohráva tiež dôležitú úlohu v rozhodovaní, či si čitateľ článok prečíta. Ciglerová sa v perexe snaží čo najkratším spôsobom a pútavo opísať, o čom v článku píše. Ide o popis respondenta, odôvodnenie výberu témy, alebo upravený úryvok z rozhovoru (Ciglerová, 2020). Dĺžka perexu býva od asi 40 do 70 slov. Často sa využíva parafráza alebo vypichnutie nejaké hesla z rozhovoru.[47]

Dlhé texty je dobré dopĺňať inými prvkami, aby sa tak opticky rozdelil a čitateľovi lepšie čítal. V Deníku N sa na predelenie textu využívajú medzititulky, fotky, galérie, rámčeky s textom (medailónik, infobox), prípadne video. Miera a spôsob používania sú špecifické pre autora. Ciglerová rada používa rámčeky s informáciami o respondentovi – medailónik. Ten používa podľa potreby, ale v redakcii sa používa pravidelne. Dynamickosť textu sa dá vylepšiť aj striedaním dlhých a krátkych odpovedí. Na fotkách v texte alebo galérií respondent byť nemusí, môže ísť aj o tematické fotky, ktoré majú nejaký význam. Vyzdvihuje priestor pod fotkami, ktorý poskytuje efektívne miesto pre vytiahnutie nejakej informácie z textu (Ciglerová, 2020). Pre Vrtiškovú Nejezchlebovú sú fotky veľmi dôležité. Používa fotky z archívu respondenta vždy, keď je to možné, a to aj tie z respondentovho

[47] Odpozorované z niekoľkých náhodných rozhovorov na stránke https://denikn.cz/

osobného života, detstva a pod. S obľubou používa medzititulky, ktoré nemusia byť nositeľom významu, môžu iba graficky oddeľovať text a robiť ho zaujímavejším. Používa aj citáty či slovné spojenia. Text dopĺňa aj tabuľkami a rámčeky, či už so životopisom, alebo na krátke predstavenie čiastkovej témy, čím text rozhovoru odľahčí. Medailóniky, kde respondenta predstaví, používa takmer vždy. Minimálne pár vetami popisuje, čo respondenta na rozhovor kvalifikuje, čo má za sebou. (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Okrem kvalitných fotografií môže byť podľa Wernera text doplnený aj o grafy, videá, príspevky zo sociálnych sietí. Už od vzniku redakcie sa zhodli vypustiť natáčanie videa alebo živý prenos z bežnej novinárskej praxe, pretože to novinárov odvádza od ich primárnych úloh (Werner, 2020).

c.) Mimoriadna situácia a rozhovory na diaľku

Redakcia v súvislosti s epidémiou covid-19 funguje v mimoriadnom režime. Nemožnosť sa s respondentom fyzicky stretnúť núti novinárov uchýliť sa k rozhovorom na diaľku. Rozhovory prostredníctvom internetu som si vyskúšal pri tvorbe pološtruktúrovaných rozhovorov pre účely práce. Mal som možnosť takto sledovať rozdiely oproti štandardnej komunikácii tvárou v tvár, ale zásadné prekážky to nevytváralo. Podobný dojem majú aj členovia redakcie. Síce si normálny chod Deníka N zakladá na osobných stretnutiach s respondentmi, obmedzenia vzniknuté týmto režimom nebránia vzniku kvalitných článkov (Werner, 2020).

Vrtišková Nejezchlebová sa s kolegyňou zhoduje, že zatiaľ čo nejaké komunikačné prvky pri telefonickom rozhovore chýbajú, je možné prostredníctvom videohovoru klasickú interakciu simulovať do značnej miery. Príprava aj spracovanie je v oboch prípadoch rovnaké. Novinárka spomína aj také texty, kde táto komunikácia umožnila intímnejšie odpovede, alebo unikátne situácie. Videohovor by uprednostnila hoci aj pred rozhovorom v rúškach (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Podľa Ciglerovej ide o takmer rovnocennú a zároveň jedinú alternatívu ku klasickému stretnutiu (Ciglerová, 2020).

d.) Autorizácia

Proces autorizácie v mnohých prípadoch predstavuje posledný krok pred vydaním článku. Kvôli jej voliteľnosti sa prístupy k nej medzi novinármi líšia. Rozdielny postoj majú aj spovedané redaktorky. Pre Lenku Vrtiškovú Nejezchlebovú na ňu má respondent nárok, hlavne ak v rozhovore odzneli osobne a citlivé informácie, alebo ak ide o neverejné osoby. Pri rozhovoroch na odbornú tému je pre ňu autorizácia zase nezanedbateľnou kontrolou správnosti informácií, alebo aby v odpovediach odborníka neponižovala. Niekedy autorizuje aj dvakrát. Prízvukuje aj dôležitosť udržania si dobrých vzťahov s respondentom do budúcna (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Ciglerová slovo autorizácia zásadne nepoužíva, pretože podľa nej neexistuje a nikdy ju ani neponúka. Na náhľad posiela text vtedy, keď si to vyžiada respondent, alebo na prekontrolovanie dlhých profilových rozhovorov (Ciglerová, 2020).

e.) Novinárska etika

Deník N sa riadi Etickým kódexom[48] zverejneným na ich stránke, inšpirovaným „Etickým kodexem novináře“. Píše sa v ňom, že redakcia anonymné zdroje používa v prípade, že sa informácie nedajú získať inak, pričom identitu zdroja musí poznať editor alebo šéfredaktor.

Podľa Vrtiškovej Nejezchlebovej má na utajenie identity respondent nárok. Pokiaľ na to je dôvod, je tento rozhovor možné vydať bez celého mena zdroja. Ako možný dôvod uvádza napríklad strach zo stigmatizácie. Nutné je to vysvetliť v texte s tým, že redakcia vie, o koho ide (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

4.3. Zhrnutie kapitoly

V tejto časti bakalárskej práce som interpretoval výsledky pološtruktúrovaných rozhovorov s členmi redakcie Deníka N a informácie získané rešeršou na internete . Tieto rozhovory boli kľúčové k definícii samotného média a cieľovej skupiny, pričom som využil aj informácie dostupné na internete.

[48] Etický kodex – Deník N. Dostupné na: https://denikn.cz/eticky-kodex/

Deník N je celospoločenské médium určené hlavne náročnejším čitateľom a vyznačuje sa vysokou kvalitou a dôveryhodnosťou textu. Z redakčnej politiky vyplýva, že sa časť čitateľov zaujíma aj o kultúrno-spoločenské, spirituálne aj lifestylové témy. Zistil som, že ako spoločenský fenomén má moderné pohanstvo v médiu priestor. Rozhovory na tému pohanských vianočných tradícií by bolo ešte vhodnejšie umiestniť na webovú platformu v čase pred Vianočnými sviatkami.

Tiež sa mi podarilo získať obraz toho, ako sa v médiu tvoria rozhovory a to prostredníctvom dvoch mierne odlišných prístupov respondentiek Ciglerovej a Vrtiškovej Nejezchlebovej. Pološtruktúrované rozhovory mi pomohli zistiť, že žáner je v médiu spracúvaný individuálne podľa jednotlivých autorov, ale obe sa snažia ísť do hĺbky a odkryť skutočnosti. Líši sa ako ich tematické zameranie, tak aj postupy prípravy, vedenie a spracovanie rozhovorov do výsledných textov. Po jazykovej stránke autori udržiavajú rovnováhu medzi čitateľnosťou a autenticitou textov.

Po formálnej stránke ide o rozhovory s klasickou stavbou otázka – odpoveď, pričom sa rozsah pohybuje na, prípadne za hranicou dvetisíc znakov. V textoch sa využívajú pútavé, ale nebulvárne titulky, fotografie titulné aj doplnkové, medzititulky, infoboxy. Medailónik sa vo väčšine prípadov používa.

Získané poznatky mi pomôžu vytvoriť také žurnalistické produkty, ktoré budú spĺňať náležitosti potrebné pre možnú publikáciu v Deníku N.

5. Analyticko-reflexívna časť

V poslednej časti práce sa zameriam na analýzu a kritickú reflexiu mojich vlastných autorských produktov, ktorými sú publicistické rozhovory. Zhodnotením a kritikou výberu respondentov, prípravy, vedenia a spracovania rozhovoru posúdim naplnenie cieľa práce a autorského zámeru. Svoju prácu budem konfrontovať s poznatkami obsiahnutými v teoretickej časti práce a s informáciami o cieľovom médiu, ktoré som získal pološtruktúrovanými rozhovormi a rešeršou dostupných zdrojov.

V reflexii konkrétne adresujem aj skutočnosť, že táto práca vznikla po predchádzajúcom neúspešnom pokuse, pričom som použil vtedy nadobudnuté materiály, obohatené o ďalšie informácie, viac času pretaveného do spracovania a viac skúseností.

Hlavným problémom predošlej verzie bol nevhodný výber cieľového média vzhľadom na autorský zámer a výber respondentov. Aby som sa s tým popasoval, respondentov som ponechal, texty však smerujem do iného cieľového média, tentokrát českého, aby som predišiel kultúrnym a lokálnym bariéram, a teda boli rozhovory pre čitateľov prístupnejšie.

Na lepšie splnenie autorského zámeru som tento zámer jednak zmenil, aby som sa viac priblížil k jeho splneniu, a tiež som si dal viac záležať na jeho zohľadňovaní v rámci celej práce. Vychádzal som pri tom najmä zo skúseností získaných pri písaní neúspešnej verzie a usmernení vedúceho práce.

Vymedzenie témy rozhovorov a autorský zámer sa v tomto ohľade zmenil tiež. Za dôležité som v rozhovoroch považoval aj predstavenie jednotlivých smerov prostredníctvom respondentov, čo sa už jasne odzrkadľuje v zámere.

V rozhovoroch sa sústredím na piatich pohanov z rôznych náboženských smerov. Tieto smery som pôvodne konzultoval s religionistom špecializujúcim sa na pohanstvo Matoušom Vencálkom a ako dominantné v Česku ich potvrdila aj odborná literatúra.

5.1. Výber respondentov na rozhovory

Prvým krokom pri tvorbe autorských textov bol výber spytovaných osôb. Literatúra aj členovia redakcie sa zhodujú na tom, že vhodný výber respondenta a témy sú základom pre kvalitný výsledný rozhovor. V teórii a praxi sa uplatňuje, že najlepšími respondentmi sú známe osobnosti. Vzhľadom na to, že som sa zameriaval na pohanov a pohanstvo, neprišla mi absencia verejného povedomia o nich ako prekážka. Ako konštatuje literatúra, nemusí ísť o verejne známu osobu v prípade, že môže poskytnúť jedinečné informácie (Tušer, 2003: 105) a byť pre verejnosť atraktívna (Veľas, 2000: 23).

Pri rešeršných rozhovoroch som si tiež potvrdil, že pohanstvo je témou, ktorej by sa v Deníku N venovali. Členovia redakcie sa v otázke spirituality zhodli, že ide o spoločenskú tému, ktorej je potreba sa venovať (Ciglerová, Werner, Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

Vzhľadom na zamýšľanú tému rozhovorov bolo pri výbere respondentov hlavnou podmienkou, aby šlo o praktikujúcich novopohanov. V Deníku N je snaha ísť do hĺbky a priniesť skryté skutočnosti a informácie o respondentovi. Preto bolo lepšie rozhovory robiť s vyznávačmi novopohanstva, pretože objektívny pohľad odborníka by nebol tak zaujímavý a jedinečný. Tiež je to jedna z možností, ako by k téme novopohanstva pristúpila Vrtišková Nejezchlebová (2020). Rozhovor s človekom bez expertízy, ale so zaujímavým príbehom, uplatňuje Ciglerová aj Kalenská (Ciglerová, 2020).

Vrtišková Nejezchlebová ale pripomína, že takýto respondent musí byť výnimočný a prinášať špecifický pohľad na problematiku (Vrtišková Nejezchlebová 2020). Pri práci Ciglerovej je prakticky jediným kritériom zaujímavosť respondenta (Ciglerová, 2020). Štyri jedinečné smery novopohanskej viery za jedinečné považujem, pričom ich zaujímavosť budem posudzovať nižšie. Vzhľadom na exotickosť témy by sa praktikujúci pohania dali bez preháňania označiť za verejnosti atraktívne osoby, čo by mohlo čitateľov osloviť (Veľas, 2000: 23).

Sekundárnou podmienkou bolo, aby som zachytil po jednom respondentovi z každého zo štyroch najviac rozšírených smerov pohanstva v Česku tak, ako popisujem v kapitole (viď kapitolu Pohanské hnutia v ČR v Kontextuálnej časti).

V prípade odbornej témy radí Moravec v rámci prípravy využiť radu odborníka na problematiku, čo som urobil (Osvaldová, Kopáč, 2009: 75). Pri výbere respondentov som sa obrátil na Matouša Vencáleka, religionistu z Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity, ktorý sa štúdiu novopohanstva venuje, a s ktorým som konzultoval aj finálnu podobu zadania bakalárskej práce. Jeho činnosť zahŕňala prácu s českými a slovenskými pohanmi a teda má dobrý sieť dôveryhodných kontaktov. Vencálek mi odporučil štyroch ľudí z rôznych pohanských smerov.

O respondentoch, ktorých mi poradil Vencálek, som si urobil najprv krátky rešerš, aby som si overil, či sú vhodní na účely rozhovoru, pričom najväčšiu váhu mala spomínaná funkčná autorita, čiže aby boli stálymi praktikujúcimi.

Renata Staurovská

Renata Staurovská, za slobodna Seiferová, je jediná respondentka, ktorú mi priamo neodporučil Matouš Vencálek. Predchádzal tomu kontakt s pôvodne navrhnutým Filipom Kupínom, ktorý mal zastupovať druidský smer pohanstva. Kubín však vzhľadom na vzdialenosť a časovú vyťaženosť navrhol pani Staurovskú, ktorá zastávala pozíciu predsedníčky Českej pohanskej spoločnosti, organizácie zastrešujúca pohanské aktivity v ČR. Staurovská sa okrem iného zdržuje v Brne, čo plánovaniu pomohlo. Venuje sa aj šamanstvu.

Jakub Staněk

Jakuba Staněka mi ako praktikujúceho rodnoverca odporučil Vencálek. Staněk, ktorý sa zdržuje v Brne, vystupuje v pohanskej sfére pod pseudonymom Ladislav. V rodnej viere sa pohybuje od roku 2014 a je tiež členom rady Rodnej viery, čo je celorepublikové občianske združenie nasledovníkov slovanského náboženstva.

Šárka S.

Za pohanský smer ásatrú som obdržal kontakt na Šárku S., vystupujúcu pod prezývkou Ryg Mortys. Obyvateľka Brna je členkou československej skupiny Etnické Ásatrú, ktorý sa ako neoficiálny spolok od roku 2016 snaží o rozvoj pôvodnej viery v germánskych bohov. Ryg Mortys je okrem toho aktívna v tzv. runovej študijnej skupine zaoberajúca sa štúdiom, výkladom a magickým použitím rún. Viedla niekoľko prednášok v rámci ČPS aj štúdiu rún.

Jakub Achrer

V rámci wiccy som od Vencáleka dostal kontakt na Jakuba „Zahradu" Achrera, ktorý je praktikujúci wiccanský kňaz. Ako jeden z mála Čechov prešiel výcvikom v rakúskom tradičnom čarodejníckom ráde. O svojej skúsenosti napísal knihu Wicca – Prvé zasvätenie a sporadicky publikuje v pohanskom internetovom časopise.

V porovnaní s predošlou verziou práce som štyroch respondentov ponechal, pretože predpoklad zastupovať štyri rôzne vrstvy pohanstva spĺňajú. Trochu neistý som bol s výberom Staurovskej, ktorá nesleduje čisto keltský smer. Súbor respondetov som sa preto rozhodol doplniť o niekoho užšie zameraného.

David M.

Druid Doran, ako si hovorí, mi bol odkázaný opäť Filipom Kubínom, ktorého som v tejto veci kontaktoval. Už pri prvom pohľade na jeho prezentáciu na webe bolo zrejmé, že ide o praktikujúceho druida, teda by mal splniť účel môjho výberu. David M. spolupracuje na správe stránky Keltské prameny, účastní sa keltských festivalov a ponúka aj vykonávanie keltských rituálov.

5.2. Príprava na rozhovory

Všetky zdroje sa zhodli na tom, že dôkladná príprava je kľúčom ku kvalitnému rozhovoru, preto som jej venoval nevyhnutné množstvo času. Cieľom tejto prípravy by podľa Dočekalovej mala byť úplná možná vedomosť o spovedanom človeku, respektíve téme a súhlasia s tým aj redaktori Deníka N (Dočekalová, 2006: 53). Tušer v tomto smere radí preštudovať si odbornú literatúru, ale aj populárne publikácie na internete s použitím metódy

rešerše (Turšer, 2003: 105). Postup Vrtiškovej Nejezchlebovej sa v príprave na odbornú či špecifickú tému líši, pretože nepoužíva vedecké a odborné články, lebo túto odbornosť má v rozhovore sprostredkovať respondent (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Ja som ale pri príprave použil aj odborné zdroje. Spätne uznávam, že nešlo o nevyhnutné informácie a snaha mohla byť investovaná inde, napríklad do práce v teréne (návšteva slnovratových rituálnych obradov). Ako najcennejšie sa ukázali informácie nazbierané priamo z novopohanských stránok, blogov a periodík. Výsledkom je súbor informácií, ktorý mi umožnil viesť rovnocenný rozhovor so súčasnými novopohanmi (viď Kontextuálna časť).

Prvotne som pri rešerši respondentov podľa rád Klevisovej použil Google, aby mi neunikli žiadne hlavné informácie (Osvaldová, Kopáč, 2009: 56). Táto metóda mi pomohla v dvoch inštanciách. Prestíž Jakuba Achrera medzi pohanskou spoločnosťou vzbudila aj záujem médií (napr. dokument Uchom ihly ČT). Meno Jakuba Achrera sa na internete vyskytuje v súvislosti s jeho knihou, publikáciami v internetovom časopise Kolovrat a vlastnými blogmi, ktoré v minulosti písal. Na internete nájdeme aj tvorbu Šárky S. Pod pseudonymom Ryg Mortys píše články pre Etnické ásatrú, publikovala knižnú recenziu, ktorú cituje aj portál iliteratura.cz a poskytla viacero tematických interview pre YouTube kanál Witchcraft Studies.

Mallette hovorí, že by si mal novinár prečítať diela, ktoré respondent publikoval (Mallette, 1994: 15). Ja som prečítal niekoľko posledných článkov a pri zvyšku som sa oboznámil s témami, ktorým sa venujú. Rešerš Achrera kvôli kvantite materiálu trval najdlhšie zo všetkých.

Mallette v prípade, že ide o neznámych ľudí, radí získať informácie z ich okolia (Mallette, 2000: 15). Vzhľadom na to, že pri tomto type rozhovoru bolo účelom odkryť zvyky a postoje respondentov, tento krok som pri príprave vynechal.

Vo veci prípravy otázok panuje celkom jednoznačný názor, ktorý som nasledoval aj ja. Novinár si má podľa Malletteho otázky pripraviť tak, aby zodpovedali témam, ktoré chce prebrať a žiadna mu neunikla (Mallette, 1994: 15). Okruhy tém radí pripraviť aj Kasarda (Kasarda, 2012: 107). Vo veci otázok som sledoval skôr postup redaktorky Ciglerovej, ktorá

sa pri tvorbe otázok sústredí na cieľové témy a ich príprava mi zabrala niekoľko málo hodín (Ciglerová, 2020). V trvaní prípravy a aj množstve pripravených otázok bol môj postup menej rozsiahly, než u jej kolegyne Vrtiškovej Nejezchlebovej. Pri príprave som nepracoval ani s poznámkami, okruhy tém a hrubo formulované otázky som vymýšľal „za pochodu“ (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Hrubá osnova rozhovoru mi pomohla sa orientovať v prebraných témach a v tých, ktoré ostali nezodpovedané.

Respondentov na rozhovory som kontaktoval prostredníctvom sociálnych sietí, kde som si aj dohodol stretnutie. Tento kontakt prebehol podľa zásad odporúčaných Rudinom – zdvorilo, s jasným zámerom a predpokladanou dĺžkou trvania (Rudin, 2013: 47). Tento proces sa zaobišiel bez presviedčania, všetci súhlasili.

5.3. Vedenie rozhovoru

V štyroch prípadoch bolo stretnutie osobné, čo je podľa Tušera základom pre dobrý rozhovor (Tušer, 1999: 108). Miesto rozhovoru som nechal na respondentoch, vo všetkých prípadoch išlo o kaviareň, resp. terasu podniku, čiže neutrálne miesto, ako radí Kasarda (Kasarda, 2012: 108). Voľba miesta sa ukázala ako bezproblémová, nespôsobila rušivú situáciu a umožnila viesť rozhovor rovnocenne.

V prípade posledného rozhovoru som kvôli situácií v súvislosti s epidémiou covid-19 realizoval cez internet, prostredníctvom Skype. Išlo o hodinu a pol trvajúci videohovor. S úľavou musím súhlasiť s názorom oboch redaktoriek, že rozhovory na diaľku nepredstavujú zásadný problém, pokiaľ ide všetko ako má. Počas rozhovoru som bol schopný sledovať a reagovať na postoje, mimiku a gestiku respondenta, možno v menšej miere, ale podľa môjho názoru bez následkov.

Rozhovory som nahrával na mobilný telefón, o čom respondentov vopred informoval. Odporúča to aj Kasarda (2012: 104).

Rozhovory som začal vždy uvoľnenou formou, nezáväznou konverzáciou, prípadne vysvetlením zámeru rozhovoru. Tento postup odporúča literatúra (Ruß-Mohl a Bakičová, 2005: 117–118), aj redaktori z média. Respondenti by sa takto mali uvoľniť a otvoriť

(Ciglerová, 2020). Zrejme vďaka vekovej blízkosti boli rozhovory so Seiferovou a Staněkom od počiatku odľahčené, prívetivo od začiatku pôsobila Šárka S., o niečo menej otvorene Achrer, ktorého citeľná odmeranosť sprevádzala celý rozhovor. O tom viac nižšie. Odľahčený úvod teda väčšinou naplnil svoj účel a prispel k plynulosti rozhovoru, čím som sa vyvaroval anketovému pokladaniu otázok, pred ktorými varuje Ciglerová (2020).

Prvou otázkou, ktorej dôležitosť ako „ľadoborca" vyzdvihuje Šídlo, som respondentov požiadal o popísanie ich viery, náboženského presvedčenia, resp. pohanského smeru (Osvaldová, Kopáč, 2009: 64). Zároveň ide o jednoduchú a nekonfliktnú otázku, ktorými Mallette radí začať rozhovor (Mallette, 1994: 17). Zodpovedať ju respondenti nemali problém a na ich odpovede som mohol jednoducho nadviazať sériou otázok k ich ceste k pohanskej viere. Šlo o logický postup výkladu podobný tomu, ako Tušer popisuje racionálnu publicistiku, a uplatnil sa aj vo výslednej podobe textu (Tušer, 2003: 144–145).

Pokladanie tejto prvej série otázok nebolo vždy hladké, niekedy som do rozprávania vošiel doplňujúcimi otázkami. Stalo sa tam napríklad pri rozhovore s Achrerom, ktorého som sa počas rozprávania o ceste k zasväteniu vo viedenskom ráde pýtal doplňujúce otázky na lepšie pochopenie a ujasnenie potrebných detailov. Pozorne počúvať, aby autor postrehol detaily, radí aj Neff (Osvaldová, Kopáč, 2009: 43). Podľa Sommersovej reagovaním na detaily prejavuje novinár o respondenta a jeho príbeh záujem, čo som nemusel falšovať (Osvaldová, Kopáč, 2009: 103). Podobných prípadov ujasňujúcich otázok bolo naprieč rozhovormi viacero.

Pri rozhovore som používal rôzne typy otázok – i keď nie úplne vedome. V dialógu sa teda prirodzene vyskytli otázky neukončené otáznikom podľa vzoru Štorkána a Baumana, čím nabádam respondenta k reakcii (Štorkán, Bauman, 1973: 84). Príkladom je: „Nemôžeme zabudnúť na rituálny prípitok. Niekoho možno zaujme, že sa nerobí len jeden," v rozhovore so Šárkou S., alebo súhlasné „takže viac, než na forme, záleží na vnútornom prežívaní," čo prinútilo Renatu Seiferovú rozviť túto implikáciu z jej predchádzajúcej odpovede. Oba príklady nájdeme aj vo výslednej podobe textov.

Dynamiku rozhovoru vylepšili aj krátke a jednoduché otázky, ktorých použitie odporúča Vrtišková Nejezchlebová. Patrí sem použité „prečo?“ alebo „napríklad?“, ktoré keď sa použijú správne, môžu respondenta prinútiť ešte viac rozvinúť jeho odpoveď (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Stal sa teda opak toho, pred čím varuje Moravec, a síce, že by používanie takýchto otázok mohlo viesť ku stručným odpovediam. Na druhú stranu som využíval overujúce otázky, ktoré odporúča, hlavne na potvrdenie pochopenia odpovede (Moravec, 2009: 79). Tie sa do výslednej podoby ale nedostali, lebo plynulosti textu nepomáhajú.

Po otázkach k osobným skúsenostiam pohanov, ich ceste a každodennej praxi, som podľa „scenára“ (pripravený zoznam tém a hrubých otázok) prešiel na tému vianočných sviatkov, resp. ich príslušných pohanských verzií. Tento prechod sa mi v žiadnom rozhovore nepodarilo urobiť plynulo, čím sa dynamika trochu narušila. Ukazuje sa tu rozdiel medzi profilovým a tematickým prístupom k rozhovoru, pričom sa mi nepodarilo na predchádzajúcu plynulosť úplne nadviazať. Tieto neosobné otázky síce plnia účel, na čitateľnosť rozhovoru však pôsobia negatívne.

V rozhovoroch sa veľmi nevyskytli momenty, kedy som výpoveď respondenta musel spochybniť. Jedným z takých momentov ale nastal pri odpovedi Renaty Seiferovej o kombinácií dvoch náboženských smerov, kedy som na možnú logickú nezrovnalosť reagoval. Vo forme dialógu či rozpravy je konfrontácia podľa Veľasa možná (2000: 23).

Ďalej som sa pýtal na osobné prežívanie týchto sviatkov. Umožňujem tým popísať postoje, názory a hodnoty respondentov tak, ako to od publicistického rozhovoru očakáva Tušer (2003: 144) a Burgr (Čuřík et al., 2012: 57). Dávam respondentom priestor kriticky hodnotiť niektoré okolnosti vianočných sviatkov, čo je opäť príznačné pre publicistiku.

Inšpiroval som sa radou Vrtiškovej Nejezchlebovej ohľadom konfrontácie s mýtom o pohanoch (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Príklad nájdeme v rozhovore s Renatou Seiferovou „Človek si pri šamanizme najskôr predstaví amerických Indiánov. Myslíte si, že šamanizmus by sa dal v nejakej forme nájsť aj v našich tradíciách?“.

Na záver rozhovorov som prešiel opäť ku každodenným aspektom pohanstva. Respondentov som sa pýtal napríklad na prínos, aký pohanstvo pre človeka má, na poučenie, radu, ktorú si má zobrať väčšinová populácia. Pri adresovaní všetkých podtém v rozhovoroch som sa snažil nebyť povrchný, čo je podľa Vrtiškovej Nejezchlebovej v rozhovoroch Deníka N dôležité. Na záver si necháva aj náročnejšie veci, ktoré si vyžadujú zamyslenie (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Nechať si filozofickejšie otázky na záver využíva aj Ciglerová. Respondent je viac otvorený a uvoľnený (Ciglerová, 2020). Prinútiť respondenta zamyslieť sa som sa pokúsil napríklad otázkou „čo pohanstvo prinieslo vám?“. Tento postup odporúča aj literatúra (Mallette, 1994: 17).

Ciglerová radila prepojiť minoritnú sféru záujmu s väčšinovou spoločnosťou, napríklad hodnotením a ponaučením (Ciglerová, 2020). Toto prepojenie som viackrát použil pri porovnaní pohanských a väčšinových aspektov vianočných sviatkov, napríklad pri poukázaní na komerčnú povahu adventu, porovnaní pohanských s kresťanskými tradíciami, alebo aj celkom otvorene položením otázky zo strany „nepohansky“ orientovaného človeka. Jakub Staněk v tejto veci ukázal zaujímavo vyhranený názor, zatiaľ čo ostatní respondenti prejavili sympatickú toleranciu ku kresťanským a majoritným hodnotám. Tieto postoje zvýraznené v rozhovoroch považujem za pridanú hodnotu.

Na prepojenie čitateľa s respondentom som sa podľa ďalšej rady Ciglerovej snažil využiť takzvaný osobný moment (Ciglerová, 2020). Ako prepájacie prvky som použil napríklad „kapra so šalátom“ a „sledovanie českých rozprávok“ v rozhovore so Šárkou S. Výrazy slúžili aj na odľahčenie a pobavenie použitím sarkazmu.

Rozhovory trvali medzi hodinou a hodinou a pol, pričom sem započítavam aj čas strávený úvodným nezáväzným dialógom. Môžem teda súhlasiť so Šídlom, že by na rozhovory stačila hodina (Osvaldová, Kopáč, 2009 110).

V prípade niektorých rozhovorov som respondentov kontaktoval aj po prvotnom stretnutí s dodatočnými otázkami. Bolo to najmä preto, lebo som pri tvorbe tejto práce používal prvotné nahrávky, a miestami ich bolo žiadúce doplniť alebo objasniť, ale týkalo sa to aj posledného rozhovoru s Davidom M. Podobný postup uplatňuje ja Vrtišková Nejezchlebová,

keď v rámci autorizácie spolupracuje s respondentom na lepších a správnejších výpovediach (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

5.4. Spracovanie do finálnej podoby

Pri spracovaní rozhovorov som použil zvukové nahrávky získané pred rokom pre účely predošlej verzie práce, doplnené o dodatočne poskytnuté informácie.

Nahrané rozhovory som previedol do písanej podoby, aby sa mohli ďalej upravovať. Tieto úpravy som urobil so zámerom výsledný text obohatiť o spád a dynamiku, čo by podľa Neffa malo byť hlavným cieľom autora (Osvaldová, Kopáč, 2009: 43).

Podľa Vrtiškovej Nejezchlebovej je prepis hrubý materiál a upravuje ho tak, aby sa dobre čítal (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Už pri prepisovaní som z výpovedí odstraňoval prebytočné a nič nehovoriace formulácie, ako radí Šídlo (Osvaldová, Kopáč, 2009: 65), ale aj Ciglerová (2020).

Podstatnou časťou úpravy bolo krátenie odpovedí respondentov. K najväčším úpravám došlo pri rozhovoroch s Achrerom a Staněkom, pretože často odpovedali veľmi obecne a obšírne. David M. zase používal veľa slovnej vaty, alebo sa opakoval. Súčasťou krátenia je spojovanie odpovedí do jednej, čo umožňuje aj Čurík (Čurík et al., 2012: 45).

Pri štylistických úpravách som sa väčšinou držal odporúčaní Čuříka, podľa ktorých treba pri prepisovaní zachovávať spisovnosť jazyka a použitie hovorových foriem minimalizovať (Čuřík et al., 2012: 91), s čím súhlasí aj Kasarda (Kasarda, 2012: 110). Aj ďalšia literatúra radí zmeniť hovorové a expresívne výrazy spisovnými, ale tak aby výpoveď nestratila hodnotu (Ruß-Mohl a Bakičová, 2005: 71). Respondenti sa však o všeobecnosti vyjadrovali spisovne.

Výnimky som urobil v prípadoch, keď som chcel v odpovediach zachovať autentické prvky hovorového prejavu, ktoré nie sú pre text úplne rušivé (napr. kámošky, sranda, masovka, miluju). Literatúra občasné použitie hovorových foriem uznáva, Volf prízvukuje rovnováhu (Osvaldová, Kopáč, 2009: 111). Niektorí respondenti komunikovali bez použitia hovorových foriem, ani som žiadne nedopĺňal (Achrer, Doran).

Inou kategóriou sú slovné formy, ktoré vystihujú charakter skupiny, do ktorej respondenti patria. Podľa Minářovej je na zachovanie autenticity zachovať celú škálu slov tohto typu (Minářová 2011: 237-238). V textoch som preto výrazy ako „transcendentálny“, „spirituálny“, „imaginace“ ponechal a nepovažujem za nutné ich vysvetľovať.

Podľa rovnakej logiky Minářová zastáva aj použitie cudzích slov (Minářová, 2011: 237-238). Tieto slová som však v textoch vysvetľujem a to buď prispôsobením výpovede opýtaného, alebo redakčnou poznámkou v zátvorke. Uvediem napríklad „coven“, „blót“ alebo „animistický“.

Dynamiku a logickú následnosť textu je možné vylepšiť presúvaním poradí otázok, čo som využíval celkom často. Ide o prax, kedy záleží, ako veľmi prísne má autor pripravené otázky. Napríklad podľa Ciglerovej je presúvanie otázok žiadúce. Dobré je rozhovor otvoriť najlepším momentom (Ciglerová, 2020). Najmenej som otázky musel presúvať pri rozhovore s Davidom M., pretože som dbal na logickú následnosť otázok.

Podobne so získaným textom pracuje Vrtišková Nejezchlebová, ktorá robí do prepisu veľké zásahy, otázky prehadzuje, text štylizuje. Prízvukuje, že úpravou novinár nemôže zmeniť prejav respondenta (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Tejto rady som sa snažil držať pri finálnej úprave textov, ale nemôžem povedať, že vo všetkých prípadoch úspešne. Niektoré rozhovory si totiž vyžiadali väčšie úpravy odpovedí (Jakub Staněk, Jakub Achrer), čím sa trochu stráca autenticita rozhovoru.

Fencl radí vyvarovať sa pridlhým otázkam, aby sa znížila prítomnosť novinára v texte (Osvaldová, Kopáč, 2009: 123). Preto som niekoľkokrát uplatnil krátke otázky a tiež väčšinou redukoval dĺžku pásma otázok na maximálne jeden riadok.

Rozhovory na webe Deníka N nie sú rozsahovo obmedzené, redaktori však za štandardnú dĺžku označili dvetisíc slov (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Ciglerová tento rozsah považuje za primeraný, pretože by dlhšie texty strácajú na efektivite (Ciglerová, 2020). Tri rozhovory tento rozsah spĺňajú, pričom by im rozšírenie jednoznačne neprospelo. Rozhovor s Jakubom Staněkom je kratší, čo je výsledok spomínaného početného zahusťovania a úprav textu.

Titulok by mal byť v takomto žánri schopný upútať čitateľa, ale nezavádzať ho, ako varuje Čuřík (Čuřík, 2014: 69). Preto som sa v titulkoch inšpiroval citáciami respondentov. Citovať v titulkoch povoľuje aj Čurík a poznamenáva, že sa nepíšu do úvodzoviek (Čuřík, 2014: 70). Denník N nemá stanovenú formu na písanie titulkov, ale spravidla bývajú dlhšie (Werner, 2020). Podľa vzoru Ciglerovej som sa v titulku snažil použiť sloveso, podnietiť záujem a emóciu (Ciglerová, 2020). Denník N si zakladá na absencii bulvárnych prvkov, čo som sa snažil dodržať v titulkoch.

V perexoch som snažil zhrnúť obsah textu v jednom odstavci ako radí Čuřík (2014: 72-73), aj predstaviť respondenta rozhovoru (Kasarda, 2012: 111). Používam v nich aj citácie alebo popis respondenta, ako to robia v Deníku N (Ciglerová, 2020).

Na titulných fotkách rozhovor je vždy respondent. Vizuálne text dopĺňajú a oddeľujú aj ilustračné fotografie. Tie som rovnako ako hlavné fotografie získal od respondentov. Zobrazujú veci či ľudí tematicky prepojených s textom a zároveň sú vizuálne obohacujúce (napríklad v prípade fotky prípitku z rohov). Pri výbere medzi poskytnutými fotkami som podľa Malletteho hľadal také, ktoré sú nosičom odkazu (Mallette, 2000: 108-110). Podobne to robí aj Vrtišková Nejezchlebová. Okrem aktuálnych fotiek respondenta rada používa aj fotky z jeho osobného života, kam spadajú aj fotky z náboženskej praxe respondentov (napríklad fotka rekvizity či obradného miesta) (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

V rozhovoroch v Deníku N nájdeme aj medzititulky. Redaktori ich používajú na osvieženie textu (Ciglerová, 2020), pričom nemusia byť nosičmi významu (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Medzititulky som občas použil, ale texty nie sú tak dlhé, aby to bolo nutné spoločne s ilustračnými fotkami. Okrem toho som na doplnenie textu použil aj „infobox“ s básňou od druida Dorana a modlitbou Dažbohovi v rozhovore so Staněkom. Použitie takýchto doplňujúcich prvkov uplatňuje aj Vrtišková Nejezchlebová (2020).

Ku každému rozhovoru som pridal medailónik, ktorý je v minimálnej dĺžke troch viet. V médiu sa vo všeobecnosti používajú (Vrtišková Nejezchlebová, 2020). Pri jeho písaní som sledoval

pokyny v literatúre, teda poskytol základné informácie o respondentovi a vizuálne ho oddelil od textu podľa vzoru článkov na webe média (Kasarda, 2012: 111).

Otázky sú formátované do podoby klasického rozhovoru, odlíšené od pásma odpovedí stučneným písmom. Formátovanie som sa podľa vzoru publikovaných textov snažil maximálne dodržať

Špecifikum mojich autorských textov je český jazyk, ktorý nie je mojim materským jazykom. Predpokladám, že je táto skutočnosť na výsledných textoch poznať. A to napriek tomu, že som od začiatku pracoval s textom v českom jazyku (spracovanie nahrávok nepodliehalo prekladu). Síce nie som schopný objektívne zhodnotiť štylistickú kvalitu textu, predpokladám, že vetné konštrukcie a voľba slov budú najväčšími ukazovateľmi tejto dvojjazyčnosti. So zabezpečením gramatickej správnosti a zásadných štylistických chýb mi pomohlo okolie.

5.5. Autorizácia a etika

Pred publikovaním textu je vhodné text poslať na schválenie respondentovi, ktorí môže navrhnúť zmeny. Literatúra ju odporúča ako faktickú kontrolu údajov, pretože pri prepise a editácii sa mohol novinár pomýliť (Kasarda, 2012: 112). V médiu a prístupy k autorizácií líšia. Podľa Vrtiškovej Nejezchlebovej na ňu má respondent nárok, hlavne ak obsahuje osobní informácie. Uznáva ju aj ako kontrolu správnosti alebo spôsobu prezentácie respondenta (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

Ja som autorizáciu ponúkol po skončení rozhovoru s tým, že záujem text skontrolovať mal Jakub Achrer a David M. Ostatní respondenti vyjadrili záujem vidieť, ale nechceli ho ďalej upravovať. Pokiaľ by bol nejaký z textov schválený na publikovanie, dotyčného respondenta by som kontaktoval.

Prekvapila ma žiadosť respondentky Šárky S., ktorá ma po uskutočnení rozhovoru požiadala, aby som nezverejňoval jej celé meno s odôvodnením, že kvôli jej pracovnej pozícií nechce byť verejne spojovaná s pohanstvom. Pred začiatkom rozhovoru ma na to upozornil aj David M. Jeho dôvodom bol strach zo stigmatizácie. Obom požiadavkám som vyhovel a postupoval

podľa postupu uplatňovaného v redakcii, teda som anonymitu zdroja objasnil v perexe (Vrtišková Nejezchlebová, 2020).

5.6. Zhrnutie a diskusia

V tejto časti práce som kriticky zhodnotil postupy a metódy, ktoré som použil pri tvorbe autorských rozhovorov. Pri ich tvorbe som postupoval podľa pokynov v odbornej literatúre, aj postupov uplatňovaných v cieľovom médiu – Deníku N. Počas prípravy, vedenia a spracovávania rozhovorov som niekoľkokrát narazil na situácie, kedy sa tieto dva pramene vedomostí viac či menej líšili. To, prečo som sa priklonil k jednému či druhému zdroju som pri každej situácií vysvetlil. Po spätnom zhodnotení môžem povedať, že som väčšinou sledoval postupy využívané v redakcii cieľového média.

Výber respondentov bol podmienený mojou témou a autorským zámerom. Priniesť čitateľovi jasný obraz moderných pohanských hnutí si vyžadovalo každé z týchto hnutí predstaviť prostredníctvom nejakého jeho člena. Počas tvorby rozhovorov sa mi potvrdilo nejedno tvrdenie, ktoré som predtým zhromaždil v kontextuálnej časti práce. Jedným z týchto kľúčových zistení je, že novopohania pri konštrukcii svojho náboženského presvedčenia kombinujú prvky viacerých smerov a náboženstiev, čo sa viac než jasne ukázalo na rozhovore s Renatou Seiferovou. Hoci ide o charakteristiku pohanstva presne tak, ako ho opisuje literatúra, skutočnosť že respondentka nepatrí iba alebo prevažne k jednému pohanskému smeru vytvára trochu nejasný dojem a tým sa trochu míňa zámeru práce. Nemení to nič na tom, že tento rozhovor je prínosným vo veci priblíženia ďalšieho z možných pohanských smerov a je o to viac originálny. Do série textov sa rozhovor so Seiferovou hodí, keďže zástupcu keltského smeru predstavuje piaty respondent – druid Doran. Výber respondentov by som zhodnotil ako podarený. Išlo o ľudí skúsených, relevantných a zaujímavých, ktorý svojimi výpoveďami vo všeobecnosti nesklamali.

Priestor na zlepšenie by jednoznačne bol vo vedení rozhovoru. Žáner sa ukázal ako náročnejší, než som sa na začiatku domnieval. Môže to byť spôsobené aj témou, ktorú týmto žánrom spracujem. Nakoľko ide o tému individuálnej spirituality vrátane vnútorného prežívania, je

získanie žiadúcich odpovedí trochu ťažšie, vyžaduje si prispôsobovanie otázok a istú guráž. Domnievam sa, že otázku alternatívnej spirituality je vhodné spracovávať formou rozhovoru, vyžaduje si to však novinárske skúsenosti, aby sa v tomto intímnom dialógu vedel efektívne pohybovať a získaný materiál naplno využiť.

Môžem ale zhodnotiť, že po žánrovej stránke som stanovený cieľ splnil. Rozhovory som viedol formou dialógu, pričom som väčšinou bol s respondentom rovnocenný, čo sa miestami ukázalo na otvorenosti respondentov. Priestor na väčšiu konfrontáciu či angažovanosť bol najmä pri rozhovore s Doranom a Achrerom. Hybridný profilovo-tematický typ rozhovorov sa ukázal ako dobrá voľba pri predstavovaní pohanov a ich príbehu v začiatku textov, ako aj pri následnom popise vianočných (respektíve slnovratových) zvykov v pomyselnej druhej polovici textov. Rozhovory mi umožnili odkryť aj vnútorné prežívanie tohto obdobia respondentmi.

Podľa môjho názoru sa najviac vydaril rozhovor so Šárkou S., pretože sa v ňom čitateľ dozvie najviac informácii o jednom z pohanských smerov a tým naplnil svoj potenciál. Šárka S. ukázala svoj veľký prehľad v problematike, ktorý pramení aj v jej vlastnom záujme svoje vedomosti rozširovať a podávať ďalej.

Ako priemerný hodnotím rozhovor s druidom Doranom. Najslabším článkom rozhovoru je malé množstvo informácií. Mám za to, že David M. sa detailom pri odpovediach vyhýbal, lebo si nimi nebol istý. Vznikol tak text, ktorý mohol byť omnoho plnší, aj vzhľadom na činnosť respondenta. Podobne hodnotím aj rozhovor s rodnovercom Ladislavom – Jakubom Staněkom. Verím, že ako aktívny člen Rodné víry mohol do tejto obom národom blízkej tradície otvoriť okno viac, než sa mi podarilo v interview.

Za rozhovor s menej využitým potenciálom považujem ten s Jakubom Achrerom. Achrer je bezpochyby unikátna osobnosť so zaujímavou životnou cestou a jedinečný zdroj vedomostí a skúseností o wiccanskom čarodejníctve, no túto skutočnosť som úplne nevyužil. Bolo to jednak kvôli malej otvorenosti zdroja, tak kvôli nedostatočnej snahe ísť do hĺbky a viac pracovať s otázkami počas rozhovoru.

Na jazykovej stránke sa bezpochyby ukázala skutočnosť, že čeština nie je mojim materinským jazykom. Tento problém by sa dalo vyriešiť editorskou korektúrou mojich textov, prekladom zo slovenčiny rodeným Čechom, alebo jednoducho publikáciou textov v slovenčine. Textom by editorská úprava a určite aj spätná väzba z redakcie prospela, tú sa mi však získať nepodarilo.

Celkovo by som zhodnotil, že až na spomenuté nedostatky, ktoré hlavne ležia v nenaplnenom potenciáli textov, sa mi podarilo cieľ práce splniť. Možnosti zlepšenia sa plynú ako zo spomenutých nedostatkov, tak nedostatočných skúseností. Domnievam sa, že vďaka dôkladnej novinárskej rešerši a pološtruktúrovaným rozhovorom som získal a uplatnil žánrové charakteristiky. V porovnaní s predošlou verziou práce som napravil nedostatky na viacerých úrovniach práce. Týmito krokmi som splnil náležitosti potrebné pre vznik publikovateľného novinárskeho produktu pre vybrané cieľové médium Deník N.

Záver

Cieľom bakalárskej práce bolo vytvorenie súboru piatich publicistických rozhovorov na tému novopohanstva, v ktorých som chcel predstaviť štyri najpopulárnejšie novopohanské smery v Česku a popísať ich tradície vo vianočnom období. Rozhovory boli určené pre webovú verziu média Deník N. Autorské rozhovory sú súčasťou práce ako prílohy D až H.

V kontextuálnej časti sa venujem téme pohanstva, jeho vznikom, znakmi a súčasným odkazom, pričom sa opieram o odbornú literatúru. Približujem tiež vznik a aktuálne pôsobenie štyroch najpopulárnejších smerov v Česku. Podstatná časť kontextu predstavuje popísanie pohanských tradícií v období Vianoc tak, ako o nich píše literatúra, aj samotní pohania na svojich webových stránkach a iných publikáciách. Druhá časť popisuje teoretické východiská rozhovoru ako žánru, vymedzuje ho ako súčasť publicistiky a žurnalistiky a dokladám, prečo som si ho vybral ako hlavný žáner pre spracovanie rozhovorov. Metodologická časť prostredníctvom odborných poznatkov približuje metódy využité pri získavaní informácií v redakcii a zásady novinárskej práce pri tvorbe výsledných autorských produktov. Na cieľové médium sa zameriavam v nasledujúcej časti, kde ho na základe pološtruktúrovaných rozhovorov charakterizujem a popisujem cieľovú skupinu, vývoj a redakčné špecifiká pri tvorbe rozhovoru na webovú platformu. Venujem sa aj pokrývaným témam, mimo iné témam spirituality, rozdeľovaniu práce a iným postupom. Súčasťou kapitoly je charakteristika publicistického rozhovoru v médiu, z ktorej ďalej vychádzam. V analyticko-reflexívnej časti porovnávam použitie odbornej literatúry, praktických poznatkov od redaktorov a moje vlastné postupy, ktoré som pri tvorbe autorských textov uplatnil. O výhodách a slabinách výsledných textov tiež diskutujem v poslednej časti práce.

Vymedzený cieľ práce sa mi podarilo splniť. V rozhovoroch som úspešne predstavil štyri hlavné novopohanské smery v Česku, a prostredníctvom rozhovorov priniesol aj bližší pohľad na motivácie a dôvody ich nasledovníkov. Pri tvorbe textov som zohľadnil redakčné postupy a tým vytvoril publikovateľné texty pre Deník N.

Použité zdroje

AITAMURTO, Kaarina, & SIMPSON, Scott. (Eds.). Modern Pagan and Native Faith Movements in Central and Eastern Europe, 2014, Durham: Acumen, 2013. ISBN 9781844656622

ANCZYK, Adam a VENCÁLEK, Matouš. Coming Home to Paganism: Theory of Religious Conversion or a Theological Principle? Studia Religio-logica, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013, roč. 46, č. 3, s. 161-171. ISSN 0137-2432

ANTALÍK, Dalibor. Neodruidismus a fascinace Kelty v České republice a v zahraničí, in: Zdeněk R. Nešpor (ed.). Jaká víra? Současná česká religiozita/spiritualita v pohledu kvalitativní sociologie náboženství. Sociologický ústav AV ČR, Praha, 2004

BEDNÁŘ, Vojtěch. Internetová publicistika. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-3452-1

BERG, Bruce L. Qualitative Research Methods for the Social Sciences. 4th Edition. Boston: Allyn and Bacon, 2001

ČAPKA, František. Dějiny zemí Koruny české v datech. 4. opr. a rozš. vyd. Praha: Libri, 2010

CUNNINGHAM, Scott. Magická Wicca - Magie, rituály, rady. Praha: Fontána Ezotera, 2007

ČUŘÍK, Jaroslav, Rudolf BURGR, Jiřina SALQUARDOVÁ, Lenka WASCHKOVÁ-CÍSAŘOVÁ a Martin ŠKOP. Nové trendy v médiích. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2012. ISBN 978-80-210-5825-5

ČUŘÍK, Jaroslav. Zpravodajské žánry v tištěných a online médiích. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2014. ISBN 978-80-210-7589-4

CONWAYOVÁ, D.J., Keltská magie, překlad Alois Váňa, Ivo Železný, Praha, 1996

DISMAN, Miroslav. Jak se vyrábí sociologická znalost: příručka pro uživatele. 4. nezměněné vydání. Praha: Univerzita Karlova v Praze, nakladatelství Karolinum, 2011

DOČEKALOVÁ, Markéta. Tvůrčí psaní pro každého. 1. vyd. Praha: Grada, 2006

FOWLER, Roger. Language in the news: discourse and ideology in the press. Repr. London: Routledge, 1993. ISBN 04-150-1419-0

GIBBS, Cheryl a Tom WARHOVER. Getting the whole story: reporting and writing the news. New York: Guilford press, 2002, x, 451 s. Guilford communication series

HENDL, Jan. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Vyd. 1. Praha: Portál, 2005

HORÁK, Pavel. Novopohanství křesťanské? Skryté teologické myšlení současných českých novopohanů. Diplomová práce. Univerzita Pardubice. Pardubice, 2013

HORÁK, Pavel. Vliv novodobého hermetismu na novopohanství. Theologická revue, vol. 85, no. 3., 2014

HORVÁTHOVÁ, Emília. Rok vo zvykoch nášho ľudu. Bratislava: Tatran. 1986

HORYNA, Břetislav. Úvod do religionistiky. 1. vyd. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994

KASARDA, Martin. Praktická príručka písania pre profesionálov. Bratisla-va: Eurokódex. 2012

LEWIS, James R. a Murphy PIZZA. Handbook of Contemporary Paganism. Leiden: Brill, 2009. ISBN 978-90-04-16373-7.

LEWIS, J.R. The Oxford Handbook of New Religious Movements. New York: Oxford University Press. 2004

LUCKMANN, Thomas. The Religious Situation in Europe: the Background to Contemporary Conversions. Social Compass, 46(3), 1999, s. 251–258.

LUŽNÝ, Dušan. Nová náboženská hnutí. Brno: Masarykova univerzita Br-no, 1997. 181 s. sv. 3. ISBN 80-210-1645-0.

MALLETTE, Malcolm F. Příručka pro novináře střední a východní Evropy. Praha: Lidové noviny, 2000

MALLETTE, Malcom F. Příručka pro novináře střední a východní Evropy. Praha: Centrum nezávislé žurnalistiky, 1994

MINÁŘOVÁ, Eva. Stylistika pro žurnalisty. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. ISBN 978-80-247-2979-4

NÁDASKÁ, Katarína, Nová religiozita na Slovensku a spoločenské para-digmy. In: Výchova a vzdelávanie ako nástroj (de)formovania hodnotového systému spoločnosti II - Zborník z konferencie Trnava - Levoča , Ružomberok: VERBUM – vydavateľstvo KU, 2013, 60-79.

OSVALDOVÁ, Barbora a HALADA, Jan. Praktická encyklopedie žurnalis-tiky a marketingové komunikace. 3., rozš. vyd. Praha: Libri. 2007

OSVALDOVÁ, Barbora a KOPÁČ, Radim. Rozhovory o interview. Praha: Karolinum. 2009

REICHEL, Jiří. Kapitoly metodologie sociálních výzkumů. Vyd. 1., Praha: Grada Publishing, 2010

RUDIN, Richard and IBBOTSON, Trevor. Introduction to Journalism: Essential techniques and background knowledge. Burlington:Taylor & Fran-cis. 2013

RUß-MOHL, Stephen a BAKIČOVÁ, Hana. Ţurnalistika. Komplexní průvodce praktickou ţurnalistikou. Praha: Grada Publishing. 2005

SASS, Robert. Asatru: The Old Ways for Today, LULU, 2019

SILVERMAN, David. Ako robiť kvalitatívny výskum : praktická príručka. Translated by Martin Štulrajter. Bratislava: Ikar, 2005

ŠTAMPACH, Odilo Ivan. Na nových stezkách ducha: přehled a analýza současné religiozity. Praha: Vyšehrad, 2010

ŠTORKÁN, Karel a BAUMAN, Milan. Umění interview. Praha: Vydava-telství Novinář. 1973

TUŠER, Andrej a Mária FOLLRICHOVÁ. Teória a prax novinárskych žán-rov. 1. vyd. Bratislava: Vydavateľstvo Univerzity Komenského, 1998. ISBN 80-223-1222-3.

TUŠER, Andrej. Ako sa robia noviny. 1. vyd. Bratislava: SOFA, 1999

TUŠER, Andrej. Ako sa robia noviny. 2., upr. vyd. Bratislava: SOFA. 2003

VEĽAS, Štefan. Teória a prax novinárskych žánrov II. 2. vyd. Bratislava: Univerzita Komenského. 2000

VOJTÍŠEK, Zdeněk. Encyklopedie nových náboženství: nová náboženská hnutí, sekty a alternativní spitiruality, Praha: Knižní klub, 2004

VOJTÍŠEK, Zdeněk. Novopohanství a jeho přítomnost v české společnosti. Teologická revue. 2007

Webové stránky

ABZ.cz: slovník cizích slov. Dostupné na: https://slovnik-cizich-slov.abz.cz/

Ár nDraíocht Féin (ir.) – Náš vlastný druidizmus. Dostupné na: https://www.adf.org/

Blót – Rûnarmál. Dostupné na: https://runarmal.cz/asatru/ritualy/blot/

Bůh a Bohyně v pojetí kultu Wicca. Dostupné na:

http://druidova.mysteria.cz/KELTSKE_TRADICE/BUH_A_BOHYNE.htm

Co je pohanství? - Stezky pohanství. Dostupné na: http://www.stezkypohanstvi.cz/pohanstvi/

Co je to Ásatrú? - Etnické ásatrú. Dostupné na: https://ethnicasatru.org/369-co-je-to-asatru

Článok P. Tomášeka o Vianočnom špeciále 2018. Dostupný na: https://denikn.cz/38418/vanocni-special-2018/

Etický kodex – Deník N. Dostupné na: https://denikn.cz/eticky-kodex/

Etický kodex - Syndikát novinářů České republiky, z. s. Dostupné na: https://syndikat-novinaru-cr-z-s.webnode.cz/etika/kodex/

Keltské Vánoce – Druidova mystéria. Dostupné na: http://druidova.mysteria.cz/KELTSKE_TRADICE/KELTSKE_VANOCE.htm?fbclid=IwAR1WXlelG-pDeK2jP0gKF6XYZyoKjVn3EAcirRikuHyjqdkwqZbJwy2NxMA

Kolo roku: Ásatrú – Kolovrat. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/kolo-roku-asatru/

Kolo roku: Keltové – Kolovrat. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/kolo-roku-keltove/

Kolo roku: Slované – Kolovrat. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/kolo-roku-slovane/

Kolo roku: Wicca – Kolovrat. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/kolo-roku-wicca/

Kolovrat – časopis ČPS. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/

Kračún – Rodná víra. Dostupné na: https://rodnavira.cz/o-nas/nase-cinnost/kracun/

Norse Yule Rituals - ADF. Dostupné na: https://www.adf.org/rituals/norse/yule/index.html

O nás – Deník N. Dostupné na: https://denikn.cz/vlastnici/

O nás – KRUH21 – spolek druidů. Dostupné na: https://www.druidi.cz/o-nas/

O nás – Pohanský kruh. Dostupné na: https://pohanskykruh.wordpress.com/about/

O pohanství - Mezinárodní Pohanská Federace pro Čechy, Moravu a Slezsko. Dostupné na: http://www.pohanskafederace.cz/o-pohanstvi/

Oslava Zrození Slunce a Vánoc – Druidova mystéria. Dostupné na: http://druidova.mysteria.cz/KELTSKE_TRADICE/VANOCE_REKAPITULACE.htm

Pohanství: Jak jej chápe Česká pohanská společnost. Dostupné na: https://pohanskaspolecnost.cz/pohanstvi/

Přednáška o základech obřadní praxe v rodnověří – Kolovrat. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/prednaska-zakladech-obradni-praxe-rodnoveri/

Příběh boha a bohyně v kole roku – Yule. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/pribeh-boha-a-bohyne-v-kole-roku-yule-2/

Rozhovor s Cerri Lee: Umění, které nás prostupuje. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/rozhovor-s-cerri-lee-umeni-ktere-nas-prostupuje/

S Vítoslavem o rodnověří a životě – Kolovrat. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/vitoslavem-rodnoveri-zivote/

Sčítání lidu, domů a bytů 2011 - Český statistický úřad. Dostupné na: https://www.czso.cz/csu/czso/scitani-lidu-domu-a-bytu-2011

Slavnost příchodu nového slunce – Kračun 2019 – Kolovrat. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/slavnost-prichodu-noveho-slunce-kracun-2019/

Sumbal - Germánský dávný obyčej. Dostupné na: https://fornsidr.webnode.cz/novinky/sumbel

The Order of Bards, Ovates and Druids (ang.) - Rád bardov, ovátov a druidov. Dostupné na: https://druidry.org/

Úspěšné mediální projekty v Křišťálové Lupě: zaujala DVTV nebo Český rozhlas. Dostupné na: https://www.lupa.cz/clanky/uspesne-medialni-projekty-v-kristalove-lupe-zaujala-dvtv-nebo-cesky-rozhlas/

Vestník ČPF 2010 – Yule. Dostupné na: http://www.pohanskafederace.cz/newsletter/vestnik-pficz-19-yule-2010.pdf

Vivianne Crowley: Tradice Wicca. Dostupné na: https://kolovrat.pohanskaspolecnost.cz/vivianne-crowley-tradice-wicca/

Vlastníci – Deník N. Dostupné na: https://denikn.cz/vlastnici/

Wicca. Dostupné na: http://wicca.cz/sample-page/

Yule - The Asatru Community. Dostupné na: https://www.theasatrucommunity.org/yule

Základní informace o pohanství: v co věříme a co děláme. Dostupné na: https://pohanskaspolecnost.cz/pohanstvi/zakladni-informace-o-pohanstvi-v-co-verime-a-co-delame/

Príloha A Pološtruktúrovaný rozhovor s Lukášom Wernerom

Ako by ste Deník N definovali?

Je to nezávislé médium pre ktoré sú najdôležitejší jeho predplatitelia, zároveň sú jeho najdôležitejším zdrojom príjmov. Vďaka nim bude projekt dlhodobo udržateľný. Odkázanosť na príjmy z predplatného nám však umožňuje nebyť závislí a ovplyvňovaní ekonomickými a inými záujmami vlastníkov. Zameriavame sa skôr na kvalitu, než na kvantitu. V porovnaní s inými online médiami prinesieme denne iba zlomok sprav, asi 15 až 20 článkov, ale sú to prepracovanejšie, dlhšie materiály, na ktorých si dávame záležať.

Akým témam sa Nko venuje?

V rámci nášho smerovania sa vyhýbame nejakej pravo-ľavej či konzervatívno-liberálnej definícii. Určite sme prozápadní, prodemokratickí a snažíme sa byt otvorení rôznym názorom. V porovnaní so slovenským Nkom sme menej radikálni, menej protivládni, menej kritickí.

Ako by ste opísali cieľovú skupinu Deníka N?

Nemáme žiadne empirické dáta v súvislosti s čitateľmi, ale asi by sa to dalo odvodiť zo štruktúry predplatiteľov. Odhadujem ze väčšina čitateľov bude z väčších miest. Budú to vzdelanejší ľudia, ktorí majú nadpriemerný prijem, ochotní priplatiť si za kvalitné informácie. Platia samozrejme aj výnimky, objavujú nás aj ľudia na dedine, študenti, a seniori, u ktorých majú papierové noviny veľký úspech.

Do akej miery sa Nko venuje spoločenským, spoločensko-kultúrnym témam?

Takým témam sa určite tiež venujeme. Ide o materiály, ktoré už trochu zasahujú do lifestylu, takže to nie je to gro nášho média, ale su tiež potrebné. Preto je dôležité, aby texty neskĺzali k banalite, nevyzerali ako magazínové články.

Venuje sa médium aj témam náboženstva a spirituality?

Náboženstvo je dôležitý spoločenský fenomén, ktorému sa nevyhýbame. Túto stránku spoločnosti ponímame pomerne poctivo a má to značné ohlasy aj medzi čitateľmi, povedal by som že až úspech. Nevenujeme sa tomu z konzervatívneho uhla pohľadu, ale zvažujeme vždy validitu konkrétnych tém či respondentov. Ideológiu sa do produktov snažíme netlačiť. Naposledy sme spracovali rozhovory s kňazmi Tomášom Halíkom a Marekom Orko Váchom.

Popíšte prosím štruktúru redakcie Nka?

Na vrchu máme riaditeľa redakcie – Jána Simkaniča, pod ním je šefredaktor Pavel Tomášek, ja som zástupca šéfredaktora, pod nami sú jednotliví editori/vedúci rubrík. Ja som vedúci domácej rubriky, je tam editor zahraničnej rubriky, máme šéfku webového spravodajstva, sekciu Veda má na starosti Petr Koupský plus máme Ekonomickú rubriku. Menšie rubriky su často zastúpene jedným autorom-editorom, ktorý zodpovedá za svoje materiály. Editori majú pod palcom aj príspevky od externistov. Najväčšia rubrika je domáca, čo odpovedá záujmu čitateľov.

Na akých úrovniach sa radíte a kedy predstavujú redaktori vlastné témy?

Pokiaľ fungujeme v redakcii, nie ako teraz z domu, tak sa schádzame každé ráno a diskutujeme o témach a ich pridelení, nasleduje porada editorov, ktorí rozhodujú o rozdelení a poradí tém do novín a na web. Pravidelne bývajú aj väčšie porady. Svoje témy redaktori preberajú často najprv s editorom, ktorý rozhodne či a ako tému spracovať.

Aký je rozdiel medzi online a tlačou, čo sa týka obsahu?

V rámci českého mediálneho trhu ideme asi inak, než konkurencia, lebo nevyrábame špeciálny obsah pre noviny či web. Noviny su do značnej miery zrkadlom internetu. Samozrejme sa tam nevojde všetko. Noviny preto fungujú ako výber toho najlepšieho z celej produkcie. Výhodou webu je aplikácia Minúta po minúte, ktorá je veľmi populárna.

Publikujete aj seriály?

Áno, napríklad minuloročný veľmi populárny Americký denník, z ktorého sme vydávali aj knihu. Mnoho autorov sa minulý rok podieľalo na veľkom projekte Tváre normalizácie. Vydávali sme aj seriál minirozhovorov s bežnými Američanmi z pera Jany Ciglerovej. Ani takému spracovaniu sa vôbec nebránime.

Prispôsobujete tvorbu sezónnym pravidelným udalostiam, alebo vydávate špeciálne čísla?

V prípade sezónnych veci sa v rámci normálneho chodu reakcie venujeme aj im. V období Vianoc sme is urobili plán článkov, kedy sa spracovanie a témy nejak prispôsobovali sviatočnému obdobiu. Podobne tomu bolo aj počas výročia Nežnej revolúcie, kedy vyšli desiatky tematických textov.

Aký typ publicistických rozhovorov je podľa Vás viac typický pre Nko?

Rozhor je pre nás určite kľúčový žáner, ale nemyslím, že by sa to dalo nejako triediť. Máme rozhovory aj profilové, aj tematické. Máme veľa rozhovorov o vede, kultúre, ale aj tie lifestylové, teda také ľahšie témy. Ale som rád, keď sa aj v rámci profilového rozhovoru dotkneme nejakej aktuality.

Rozhovory so známymi osobnosťami sú samozrejmosťou, platí to však stále?

Určite sa nebránime urobiť rozhovor aj s osobou, ktorá je nejak vzácna, hoci sa okolo nej nič práve nedeje.

Aký je rozsah rozhovorov v Nku, prípadne ako sa líši medzi online a tlačou?

Na rozsah rozhovorov nemáme šablónu. Ide často o dvoj-, výnimočne trojstránkové texty. Dve strany vychádzajú na asi 14-tisíc znakov, tri strany asi 20-tisíc. Na internete sú niekedy aj rozhovory s 30-tisíc znakmi. Spravodajské alebo športové rozhovory sú kratšie. Dĺžka materiálov je špecifická aj pre každého redaktora, napríklad rozhovory Lenky Vrtiškovej Nejezchlebovej sú skor dlhšie, často na tri stránky. V rámci priemernej dĺžky rozhovorov by som povedal, že sme niekde na špičke medzi médiami. V prípade rozhovorov, kde by sa celý rozsah do novín nevošiel, dávame na papier skrátenú verziu s upozornením, že úplnú verziu textu nájdu ľudia na internete.

Platia pre rozhovory v Nku nejaké špecifické pravidlá, alebo povedali by ste, že majú nejaké spoločné znaky?

To sa dá ťažko povedať, ale nemyslím si. Chceme s respondentom diskutovať dlho, aby to nebola iba povrchné. Máme veľkú snahu ísť do hĺbky.

Akú váhu pripisujete príprave, prípadne čo sa pri nej nemôže vynechať?

Je potrebné mať dobrú prípravu, poznať respondenta. Pri dlhých článkoch sa snažíme mať materiály veľmi dôkladne pripravené. Redaktor musí pred rozhovorom vedieť, na čo respondent už odpovedal, mať o ňom dobrú znalosť a neuspokojiť sa iba s predvídateľnými informáciami, musí sa pýtať ďalej.

Zasahujete alebo konzultujete prípravu rozhovorov či jeho scenár?

Ako editori do prípravy otázok nezasahujeme, alebo len sporadicky, pokiaľ ide o mimoriadny rozhovor, napríklad s exprezidentom Kiskom. Vtedy sme spoločne dávali dohromady kostru rozhovoru. Rozhovory inak berieme ako autorské dielo, je to teda na redaktorovi. Aj pri úprave sa snažíme zachovať autorský rukopis, neunifikovať to.

Čo je podľa Vás v publicistickom rozhovore najdôležitejšie?

Najdôležitejšie podľa mňa je, aby sa čitateľ niečo dozvedieť, a to od človeka, ktorý je nejakým spôsobom zaujímavý a relevantný.

Ako zachádzate s neznámymi, špecifickými témami rozhovorov?

Nie je to úplne prekážka, ale je potrebné to zohľadniť. Treba to premietnuť do stavby otázok, do začiatku textu. Dá sa použiť spravodajský perex, kde čitateľa zavediete do oblasti záujmu respondenta, zoznámite ho s problematikou a potom to už pokračuje klasicky. Je to fér hra, čitateľ je tak s témou zoznámený, môže sa rozhodnúť, či v texte pokračovať, či ho ten človek

zaujíma. Je možné použiť aj hybridné formy, napríklad rozhovor bez otázok, ktorý je prerozprávaný s využitím citácií, čo sa u nás tiež občas vyskytne.

Čo vravíte na rozhovory cez telefón, prípadne mailom a ovplyvnila to nejako aktuálna situácia?

Snažíme sa robiť rozhovory vždy tvárou v tvár. To však teraz nie je možné, preto robíme rozhovory cez internet. Takáto má značné nevýhody, zároveň však dáva možnosť zažiť isté situácie, ktoré by počas rozhovoru pri káve neboli možné. Vzniklo takto už niekoľko kvalitných článkov.

Ako by mal vyzerať ideálny titulok v Deníku N?

S titulkami je to veľký rébus. Obecne si myslím, že máme titulky dlhšie, snažíme sa do nich vložiť všetko možné, pričom niekedy vznikajú až prekombinované súvetia a snažíme sa to zlepšiť. Ja som zástanca stručných titulkov. Netreba odhaliť všetko a nemal by byť zavádzajúci, s otázkou.

Aké fotky by mali byť obsiahnuté v článkoch a aké iné multimédiá používate?

V redakcii máme fotografov dvoch, reportéra a portrétistu. Materiálov, ktoré by boli postavené na obraze, je u nás menšina. Na titulke by mal byť respondent. Pri dlhých rozhovoroch je ideálne dostať do textu dostatok kvalitných fotografií, rozbiť tak dlhý text a tým udržať pozornosť čitateľa. Okrem portrétnych fotografií používame aj tematické snímky s nejakým významom. Články dopĺňame aj grafmi, príspevkami z Facebooku a Twitteru, občas videá z YouTube. Už pri vzniku redakcie sme sa zhodne odmietli videá v článkoch, pretože obsah banalizuje, má nákladnú výrobu a zároveň jeho natáčanie neumožňuje redaktorom sa plne sústrediť na prácu. Dôležitou a úspešnou súčasťou Deníka N je aj podcast Studio N.

Príloha B Pološtruktúrovaný rozhovor s Lenkou Vrtiškovou Nejezchlebovou

Ako by ste Deník N definovali?

Sú to noviny nezávislé na veľkých hráčoch a politikoch, ktoré sa snažia naplňovať základné štandardy serióznej žurnalistiky, ako je kvalita a overovanie zdrojov, nezávislosť na biznise a politike, snaha o objektivitu. Snažíme sa to robiť podľa princípov demokratického sveta najmä tak, ako sa to robilo napríklad v 90-tych rokoch.

Na akú cieľovú skupinu denník cieli?

Predstavujem si ju ako mierne vzdelanejšie publikum, tým nemyslím iba ľudí s titulmi, ale neorientujeme sa na masu a vyhýbame sa bulvárnemu spracovaniu tém. Predpokladám však, že s pribúdajúcimi čitateľmi sa to bude trochu meniť. Základ teda tvoria vzdelaní ľudia, pripravení premýšľať kriticky, prevažne z miest, medzi 30 až 50 rokov. Určite však máme aj čitateľov z periférie.

Do akej miery sa Deník N venuje spoločenským, spoločensko-kultúrnym témam?

Redakcia má dve roviny, spravodajskú a publicistickú. V tej druhej máme veľmi pestrú paletu vecí, ktorým sa venujeme. To je dané aj tým, že sme sa ako redakcia zišli skúsení novinári, ktorí sa už dlhodobo svojim témam venujú a priniesli ich so sebou. Kultúre samotnej sa venuje šéfeditor, ktorý spolupracuje so sieťou externistov. Ale aj sama robím dosť rozhovorov z kultúrnej sféry, divadlo a podobne.

Venuje sa médium aj témam náboženstva a spirituality?

Skôr by som sa pýtala, prečo by sme im nevenovali? Spiritualita a duchovno, či už cirkevné, organizované, alebo neorganizované, ku spoločnosti patria, preto sa tomu treba venovať.

Mohol by v Nku vyjsť článok o modernom pohanstve?

Taký článok si v médiu viem veľmi dobre predstaviť. Či už tematicky spracovaný, pričom by šlo o reportáž či rozhovory s ľuďmi, ktorí novopohanstvo vyznávajú a venujú sa mu, alebo ako rozhovor s odborníkom, napríklad religionistom, ktorý to zasadí do nejakého kontextu. O samotnom vydaní rozhodujú hlavne editori, tam by záviselo na kvalite a čitateľnosti článku.

Popíšte prosím štruktúru redakcie Nka a editáciu textov.

Máme pomerne plochú hierarchiu, teda na vrchu je šéfredaktor, pod ním je zástupca šéfredaktora, ktorý je na úrovni jednotlivých editorov. Cez nich idú články do novín. Plus sú tam editori zodpovední za online. Nedá sa povedať, že by editori redaktorom šéfovali, ide

skôr o spoluprácu. O témach sa vo veľkom diskutuje na rôznych úrovniach, na menších a aj celoredakčných poradách, ktoré sú raz za 14 dní. Ja do tejto schémy úplne nezapadám. Píšem asi päť alebo šesť rozhovor mesačne, pričom ich konzultujem primárne so šéfredaktorom alebo s konkrétnym editorom.

Ako prebieha rozdeľovanie úloh?

V rámci spravodajstva sa úlohy diskutujú na každodenných poradách domáceho a zahraničného spravodajstva, k tomu ľudia pracujú na vlastných témach a nosia tipy, lebo práve naše vlastné tému sú pre našu produkciu charakteristické. Chod publicistiky je niekedy viac živelný, pracuje sa s tým, kto čo prinesenie. Témy mimo našu bublinu sú dobré, lebo nám prinášajú nových čitateľov.

Je nejaký rozdiel medzi online a tlačou, čo sa týka publicistického obsahu?

Nie. Úplne všetko čo napíšeme je na webe a výber toho najdôležitejšieho alebo najzaujímavejšieho ide do tlače, niekedy s malými úpravami. Primárny je web, nič špeciálne pre tlač nevzniká.

Prispôsobuje sa tvorba ja sezónnym udalostiam, napríklad vianočnému obdobiu?

Určite. V prípade Vianoc sa začiatkom obdobia snažíme naplánovať témy, ktoré sa Vianoc dotýkajú, alebo by sa počas sviatkov mohli hodiť na vyplnenie produkcie počas pracovného voľna. Ja som posledné Vianoce pripravovala súbor rozhovorov do Vianočného špeciálu. Aktuálne sa v súvislosti s Veľkou nocou kvôli momentálnej situácii nepripravuje nič, inak by niečo špecifické vyšlo aj pre toto obdobie.

Publikujete aj seriály?

Áno, určite. Medzi poslednými boli seriály Tváre normalizácie, alebo seriál Americký deník kolegyne Jany Ciglerové. Aktuálne Renáta Kalenská píše svoj Deník z izolace.

Aké typy rozhovorov nájdeme v Nku a akým sa vy venujete najviac?

S istotou to špecifikovať neviem, ide o taký mix, pričom všetky sa snažia ísť hlavne do hĺbky, či už človeka, príbehu alebo témy. Ja robím najmä tematické rozhovory s expertmi a venujem sa aj popularizácii vedy. Ale napríklad kolegyňa Renáta Kalenská prináša častejšie rozhovory s osobami, u ktorých vyniká ich príbeh.

Aký je rozsah publicistických rozhovorov v Nku, prípadne ako sa líši medzi online a tlačou?

Štandardnú dĺžka rozhovorov je u každého redaktora iná. Kontrolnú jednotku predstavuje jeden vaculík, podľa manifestu Dva tisíce slov Ludvíka Vaculíka, pričom moje rozhovory majú zvyčajne dvoch, rozhovory Renáty Kalenskej bývajú tiež dlhšie. Limit pre tlačenú

formu je zhruba dvetisíc slov, pričom web unesie väčší rozsah. V dlhších rozhovoroch dopredu označím časti, ktoré do tlače ísť nemusia.

Platia pre rozhovory v Nku nejaké špecifické pravidlá, alebo majú nejaké spoločné znaky?

Nič mi nenapadá. Nie sme nejak zviazaní pravidlami, kritéria sú akurát aby to nebolo povrchné, plytké a pokiaľ možno nenechať respondentov zavádzať.

Kde beriete nápady na rozhovory, prípadne ako vyberáte respondentov?

Moja práca do každodennej redakčnej veľmi nespadá, plánujem si ju sama. Zvyčajne si na mesiac dopredu urobím zoznam mien tak, aby tam bol nejaký vedec, expert na nejakú tému, tiež rozhovor z kultúrnej sféry a rozhovor týkajúci sa lifestylu, ale reagujem aj na aktuálnu situáciu.

Čo je podľa Vás v publicistickom rozhovore najdôležitejšie?

V rozhovore by sa mal čitateľ niečo dozvedieť. Osobne mám rada, keď novinár vytiahne z respondenta veci, ktoré som netušila. Keď sa téma nepreberá povrchne, ale načrtnú sa aj nejaké súvislosti, má širší dopad. Všetci máme radi aj také rozhovory, ktoré u čitateľa potvrdia to, čo sa domnieval.

Popíšte prosím Vašu bežnú prípravu na rozhovor.

Nad témou najprv premýšľam, čítam si o nej a robím poznámky. Z poznámok si potom vytvorím dve alebo tri stránky otázok. Tie však nepokladám všetky a často ani nie v poradí, ako som ich napísala. Slúžia mi hlavne ako opora pri vedení rozhovoru, niektoré mám aj zvýraznené. Počas rozhovoru si ešte zaznamenávam, čo mi napadne. Tiež sa treba vyhnúť otázkam, na ktoré respondent už v minulosti zodpovedal.

Ako dlho sa venujete rešerši?

To úplne povedať neviem. Príprava na jednotlivé rozhovory a ich spracovanie sa mi prekrývajú. Spracovanie jedného dlhého rozhovoru od prípravy po finalizáciu zaberie asi tri až štyri dni. Jeden rozhovor vyžaduje dlhšiu prípravu, iný zase spracovanie.

Ako sa pripravujete na rozhovory o odborných a nepopulárnych témach?

Ja volím postup poučeného laika, ktorý sa pýta. Najprv sa trochu pozriem na dostupné materiály. Určite by som nesiahla po vedeckých zdrojoch, lebo do hĺbky idem až s expertom – respondentom. U mnohých tém sa pýtam na mýty, povery a predsudky spojené s oblasťou pôsobenia respondenta a spoločne ich vyvraciame. Nebojím sa úplne obyčajne pýtať prečo, ako, čo funguje. Zameriavam sa aj na novinársky archív a to, čo sa o téme už napísalo v populárnych médiách.

Ako postupujete pri rozhovore s odborníkom, či pri rozhovore na špecifickú tému?

V čase, keď ten rozhovor robím a spracovávam, sa zo mňa pre danú tému stáva úplný nadšenec a som ňou pohltená. Respondentov sa potom dosť pýtam a zároveň otázkami navádzam tak, aby som z nich dostala čo najviac. Vďaka tomu dostávame obraz ich sveta a toho, čomu sa venujú.

Dá sa urobiť rozhovor aj s neodborníkom, bežným človekom?

Pokiaľ nejde o súčasť nejakého celku, napríklad série mini rozhovorov, tak náhodný rozhovor s „obyčajným" človekom asi moc nefunguje. Samozrejme je to možné aj v prípade, pokiaľ je ten človek niečím výnimočný a prináša špecifický podhľad na problematiku, napríklad je to svedok nejakej udalosti, môže to byt pokojne predavačka teraz v dobe koronavírusovej krízy. Novinár musí vedieť, prečo s tým človekom rozhovor robí.

Na čo by ste sa zamerali pri rozhovore na tému alternatívnej spirituality či pohanstva?

Asi by som sa zamerala najmä na spomínané predsudky, mýty a omyly. Na to, čo si o téme myslíme, ale v skutočnosti tak nie je. Napríklad ako to vníma česká spoločnosť, ktorá je silno formovaná kresťanstvom. Téma novopohanstva špeciálne vyzýva na takéto búranie mýtov. Tiež by som sa zamerala na motiváciu za ich vyznaním, odkryla ich potrebu sa tomu venovať.

Ako tvoríte text rozhovoru na odbornú tému?

Článok začínam zľahka, aby som čitateľa do neho vtiahla a postupne sa dostávam hlbšie, k náročnejším témam.

Do akej miery meníte pozmeňujete odpovede respondenta?

Ja s textom hrám a upravujem do veľkej miery. Nepíšem odpovede tak, ako som ich dostala, je to pre mňa hrubý materiál. Dávam tam však všetko, čo mi povedali, nerobím z respondentov niekoho, kým nie sú. Otázky ponechávam, ale ich poradie mením. Rozhovor sa proste musí dobre čítať.

Do akej miery a kedy používate cudzie slová?

Cudzie slová používam v únosnej miere a nahradzujem ich, pokiaľ je to možné. Niekedy je ich prílišné používanie špecifické pre respondenta, vtedy nie je zlé ich nechať. Záleží na cite. U expertných rozhovorov sa snažím ich nechať iba tam, kde majú zmysel, neexistuje ekvivalent alebo je cudzí výraz výstižnejší.

Do akej miery a kedy používate hovorové slová?

Hovorové slová používam hlavne pri expertných rozhovoroch, prípadne ak je ich použitie pre experta typické. Veľa takých výrazov mi opraví editor. Nakoniec ostávajú na miestach, kde

rozhovor oživia, alebo kde by sa spisovný tvar nehodil. Napríklad nikto z Prahy by nepovedal „bylo to blbé“, v takom prípade musí byť „blbý“, inak by to znelo veľmi neprirodzene.

Ako aktuálna situácia ovplyvnila vedenie rozhovorov a čo vy hovoríte na rozhovory cez telefón, webkameru či mailom?

Pre mňa vedenie rozhovorov na diaľku prostredníctvom videohovoru nepredstavuje veľký problém. Síce tam chýba komunikácia tvárou v tvár, ale aj pri videohovore sa dá simulovať taká klasická interakcia, respondenta vidíte, vnímate jeho mimiku. Takýchto hovorov som urobila za poslednú dobu už niekoľko a mám dokonca pocit, že sme dostali k hlbším, citlivejším veciam. Preferujem ich aj pred rozhovorom, kde by mali mať obaja účastníci rúška.

Je to nejako poznať na výslednom texte?

Vlastné texty posúdim ťažko, ale nemyslím si. Príprava aj spracovanie je rovnaké.

Z formálnych náležitostí, týkajú sa nejaké pravidlá aj titulkov?

Titulok je v online médiu veľmi dôležitý. My sa snažíme vybalansovať pravdivý význam a atraktivitu. Nikto úplne nevie, aký je ideálny titulok. Štatistiky nám však napovedajú, čo nefunguje, to sú napríklad otázky, cudzie slová.

Čo by mal obsahovať dobrý perex?

Predstaviť respondenta alebo tému rýchlo a čo najpríťažlivejšie, alebo stručne vysvetliť, prečo som si vybrala práve toho respondenta. Väčšinou pridám aj nejaký citát, ktorý vie ľudí zaujať.

Aké fotky musí rozhovor obsahovať?

Alfa a omega pri rozhovore je fotka človeka, s ktorým hovorím. Či už ide o tematický alebo profilový typ. Pri rozhovoroch na diaľku to môže byť problém, pokiaľ respondent nevie dodať dostatočne kvalitnú zo svojho archívu. Vtedy je možné použiť aj ilustračnú. Text sa potom snažím dopĺňať čo najviac fotkami.

Aké fotky potom preferujete v texte?

Do textu rada pridávam fotky, ktoré sa týkajú danej témy, prípadne súvisia s prácou odborníka. Zaujímajú ma fotky z archívu respondenta, z jeho detstva, fotky s rodinou, čokoľvek s nejakou hodnotou. Fotky sú pre mňa veľmi dôležité.

Čím ešte rozhovor dopĺňate?

Plynulosť textu dobre vylepšujú moje obľúbené medzititulky, pomocou ktorých text oddeľujem často. Dá sa s nimi výborne vyhrať, nemusia mať veľký význam, stačí aby boli grafické. Môže to byť krátky citát aj slovné spojenie. Výborné sú aj pekné grafy, tabuľky,

rámčeky so životopisom. Niekedy použijem rámček, kde predstavím nejakú čiastkovú tému, ktorú sme v rozhovore prebrali, ale v texte nie je.

Ako často používate tzv. medailóniky?

Takmer vždy. Čitateľ by mal stručne vedieť, kto je respondent a čo má za sebou, čo ho kvalifikuje. U každého minimálne dve, tri vety.

Posielate rozhovory na autorizáciu?

Myslím si, že u rozhovorov, kde respondenti hovoria o osobných a citlivých veciach, na ňu majú nárok. To isté platí aj pri spovedi neverejných, súkromných osôb. V takých prípadoch im vyhoviem. U vedcov a odborníkov je autorizácia zásadnou kontrolou správnosti informácií, tiež aby som expertného respondenta neponižovala. V niektorých prípadoch autorizujem aj dvakrát. Okrem iného autorizácia pomáha udržať dobré vzťahy s respondentom do budúcna, je tak možné sa k nemu neskôr vracať.

Kedy je možné nechať respondenta v anonymite, prípadne len na báze krstného mena?

Určite sme už niekoľko podobných rozhovorov urobili. Vždy však na to musí byť dôvod, napríklad strach zo stigmatizácie. Je potrebné to samostatne spomenúť v texte s porozumením, že redakcia vie, o koho sa jedná. Musí to však dávať zmysel a odsúhlasiť to editor.

Príloha C Pološtruktúrovaný rozhovor s Janou Ciglerovou

Ako by ste Deník N definovali?

Deník je liberálny proeurópsky demokratický spravodajský denník, ktorý je financovaný z príjmov predplatiteľov, pričom prvotná investícia bola od štyroch investorov, ktorý chceli pomôcť vytvoriť české médium ktoré by nebolo závislé na žiadnom oligarchovi. V tom sa odlišuje od ostatných najväčších mediálnych domov.

Akým témam sa Nko venuje a na akú cieľovú skupinu cieli?

Cieľovou skupinou sú vlastne všetci, od 15 do 150 rokov. Sú to tí, ktorí sa stotožňujú s hodnotami nášho média, ktoré som už spomenula. Povedala by som, že 50 percent obsahu tvorí spravodajstvo, zvyšok je ostatný obsah vrátane publicistiky, kde sa miesi kultúra, veda, šport. Tematické pokrytie sa nedá jednoznačne definovať. Vo svetle epidémie koronavírusu sa sústredíme hlavne na vedu.

Venuje sa médium aj témam náboženstva a spirituality?

Určite, buď v podobe rozhovorov s predstaviteľmi náboženskej komunity v Česku, alebo externe napríklad prostredníctvom ich esejí externých prispievateľov z cirkvi. Obsahom našich článkov bývajú aj udalosti v náboženskom svete, ktoré sa dostanú do spravodajstva.

Prečo je o náboženstve dôležité písať aj v krajine s veľkým podielom ateistov?

Veľké štatistické zastúpenie ateistov v Česku neznamená, že má aj veľké percento neveriacich. Nie je to to isté. V krajine nie je tendencia sa v rámci vierovyznania a jej expresie nejak organizovať, ale v niečo tu ľudia veria a hodnoty vyznávajú ľudia podobné.

Popíšte prosím štruktúru redakcie Nka.

Od začiatku sme si zakladali na tom, že tak ako sme demokrati navonok, tak sme demokrati dovnútra. Hierarchiu sme nejak neriešili. Začalo to tým, že sme na začiatku mali jedného vydavateľa, ktorým je Ján Simkanič, pod ním bol šéfredaktor denníka, teraz Pavel Tomášek. Simaknič je navonok tvárou média a zabezpečuje vzťahy s klientami, šéfredaktor vedie nás – redakciu a má právo veta. Časom vznikla štruktúra, v ktorej majú jednotliví editori na starosti oddelenia a pod sebou svojich redaktorov. Tiež pribudli pozície zástupcov šéfredaktora a šéf webu.

Takže každý redaktor má svojho editora?

Áno, aj ja spadám pod jedného konkrétneho, ktorí má pod sebou aj ďalších ľudí. Preto všetko, čo píšem, preberiem najskôr s ním. On mi dáva inštrukcie a rady. Témy sa prideľujú

tradične na redakčných poradách, kde ich aj dostávate, aj ponúkate. V akom pomere, to povedať neviem, ale asi záleží na skúsenosti novinára.

Aký je rozdiel medzi online a tlačou, čo sa týka obsahu?

Online je špecifický rýchlymi, krátkymi správami, ktorí by na druhý deň v novinách už boli staré. Mimo toho pre web nevychádza žiaden špeciálny obsah. Primárne do novín dáme napríklad nejakú exkluzívnu pecku, keď vieme, že si ju do vydania udržíme. Rozhovory a nadčasové články nájdete v novinách všetky. Jediný rozdiel je v dĺžke textov. Kolegyne Kalenská a Vrtišková Nejezchlebová robia štandardne dlhšie rozhovory, pričom si pre noviny pripravia kratšiu verziu.

Publikujete aj seriály?

Áno, i keď momentálne nevychádza nič také, lebo koronavírus všetko zahltil. Napríklad ja som v minulosti robila dlhý seriál Tváre Ameriky, kedy každý deň vyšiel rozhovor s obyvateľmi USA. Renata Kalenská začala nedávno písať Denník z izolace. Vydávali sme aj seriál Tváre normalizácie. Chystáme ďalší seriál o obyčajných ľuďoch, ktorí niečo dokázali.

Prispôsobujete obsah sezónnym udalostiam, napríklad Vianociam?

Áno, určite sa v témach často inšpirujeme aktuálnym či nadchádzajúcim obdobím. Príkladom je aj nedávny rozhovor so záhradným architektom k blížiacej sa záhradkárskej sezóne. Pred Vianocami sú zase vianočné témy, motivujúce na zamyslenie, reflexiu, ponorenia sa do seba.

Vyznačuje sa médium skôr tematickými, alebo profilovými rozhovormi?

V denníku sa venujeme obom typom, ale povedala by som, že viac máme tých tematických. V nich oslovujeme ľudí, ktorých ostatných poznajú a s nimi už vždy hovoríme iba o nejakej veci, lebo o tej osobe už z osobného života vieme väčšinu. Veľmi často máme rozhovory s odborníkmi na nejakú tému, najmä z prostredia vedy. Teraz v období epidémie je na to mimoriadne vhodná doba. Štandardne máme rozhovory s mladými vedcami, inovátormi, s politológmi, duchovnými osobnosťami.

Ako si vyberáte respondentov?

Pre mňa musí byť respondent jednoducho zaujímavý. S výraznou osobnosťou, akou je napríklad Zdeněk Polreich, neurobím zlý rozhovor nikdy. Dobrý novinár odhalí zaujímavosť, rozpozná príbeh, aj u neznámych ľudí. Objavíte to tak, že s človekom hovoríte, alebo ho iba počúvate, alebo na neho nejak narazíte, čítate jeho knihu. Niekto vyberá zaujímavých ľudí, niekto nie. Toto však výrazne záleží na sfére záujmu čitateľa. Povedala by som, že čím širšie spektrun ľudí ten produkt zaujme, tým ste lepší novinár.

Začínate skôr témou a až potom vyberáte respondenta, alebo naopak?

To neviem presne povedať, ale asi je to častejšie téma.

Koľko sa venujete rešerši? Chystáte si otázky?

Pri rešerši veľmi záleží od respondenta, či jeho pozadie už poznám, alebo nie a podľa toho pripravujem otázky. Pri výrazných osobnostiach sa dá tiež očakávať, že rozhovor sa bude odvíjať spontánne, vtedy si pripravím iba minimum otázok. Pri dôkladnejšej rešerši osobnosti si prečítam hlavne predošlé rozhovory. Pri rešerši témy si dôkladne naštudujem samotnú tému, ale nie príliš rozsiahle.

Aké otázky si pripravujete a ako veľmi sa ich držíte?

Pomáha mi sa veľmi sústrediť na toho človeka, pýtať sa prečo idem robiť rozhovor, čo chcem aby zdelil. Z toho mi tie otázky nejako vypadnú. V priebehu rozhovoru použitie otázok záleží od respondenta, či hovorí veľa a sám, alebo sa ho treba pýtať. Preto je vždy dobré otázky pripravené mať. Ja sa ale vždy snažím navodiť uvoľnenú konverzáciu a do otázok sa ani nepozerať, nepostupovať ako pri ankete, k toho kvalitný text nikdy nebude.

Ako najlepšie viesť rozhovor?

Nesmiete začať klásť otázky ako z dotazníka. S respondentom sa začnete rozprávať ľudsky, pýtate sa ho aký má deň a podobne a k téme sa postupne dopracúvate. Hlavne je dôležité počúvať respondenta, čo vám človek hovorí a vždy na to nadväzovať. Netreba dávať ďalšiu otázku, keď ešte niečo zostalo neodpovedané, keď je na čo nadviazať. Nikdy si nepripravíte všetky otázky, spontánne sú oveľa lepšie.

Ako spracúvate získaný materiál do textu?

Ja sa pred spracovaním rozsiahleho prepisu zamyslím, čo na ňom bolo najzaujímavejšie. Najviac mi pomáha o rozhovore povedať niekomu inému a s tým s čím začnem, je pre mňa to najzaujímavejšie a na tom staviam. Už v priebehu prepisu vynechávam nezaujímavé časti, segmenty prehadzujem až potom.

Meníte poradie otázok?

Určite, lebo vôbec nie je potrebné prepísať rozhovor tak, ako prebiehal. Novinár si ho môže prispôsobiť ako potrebuje, otvoriť ho najzaujímavejším momentom, ktorý sa dopočul pri poslednej otázke radšej, než nudným úvodom. Preto sa treba respondentovi venovať dlho, lebo tie najlepšie veci prichádzajú na koniec, po získaní dôvery a zblížení sa. Renata Kalenská napríklad otázky neprehadzuje, ale ten rozhovor vedie zase veľmi usporiadane.

Do akej miery pracujete s výpoveďami respondenta?

Nedá sa zmeniť význam toho, čo respondent povedal, ale jeho reč je možné očistiť od nespisovných alebo prebytočných slov. Nesmiete z hlupáka robiť múdreho a naopak. Platí, že novinár má čo najlepšie popísať to, čo vidí.

Upravujete aj štýl reči, napríklad citovo zafarbené slová?

Citovo zafarbené slová a štýl reči je možné zachovať, pokiaľ je to nejak typické pre toho človeka, ale s mierou.

Aký je štandardný rozsah textov?

Máme také pravidlo, že ideálny text má jedného vaculíka, čo je dvetisíc slov. To by sa malo dodržiavať. Ak to tento rozsah presiahnete, tak je priveľa. Pri publicistických textoch je to miernejšie, ale musí to už byť veľmi dobrý článok, aby ustal viac slov. Človek pozornosť dlhšie neudrží. Pri svojich textoch sa toho snažím držať, lebo sama dlhé rozhovory veľmi nečítam.

Aký postup zvolíte v prípade, že čitateľom predstavujete neznámu, špecifickú tému?

Napadá mi nedávny rozhovor Lenky Nejezchlebovej, ktorý viedla s doktorom na tému koronavírusu a imunity. Je to síce celkem ťažká a odborná téma, ona ju však začala osobným momentom – prečo má pri rozhovore cez internet na sebe rúško. Čitateľa tak k respondentovi a samotnej téme priblíži a vedia sa s ním stotožniť. Vtiahne ho to do témy. To je učebnicový príklad. Vo všeobecnosti je pri neznámych témach dobré nájsť prvok, ktorý je bežnému človeku povedomý.

Ako by ste poňali rozhovor na tému náboženstva a spirituality?

Je to totálne minoritná téma. Jedným z prípadov kedy tému predstaviť, je, keď sa takíto ľudia zídu a robia spoločne niečo pre nich typické. V prípade, že robíte rozhovor s osobou z takého neznámeho prostredia, musíte nájsť niečo, čo bude dôležité pre všetkých. Napríklad ako hodnotí väčšinovú spoločnosť prostredníctvom jeho hodnotového systému, z jeho sveta a to tak, aby tam nebolo len hodnotenie, ale aj cesta von, posolstvo. Je tiež potrebné toho človeka v úvode popísať, ako vyzerá, ako pôsobí.

Na čo by ste sa zamerali pri spracovaní témy pohanských vianočných zvykov?

Táto téma by sa ideálne hodila do obdobia Vianoc, keď predstavíte, že títo ľudia slávia Vianoce úplne inak, ako väčšina. Spýtala by som dotyčného, nielen ako ich slávi, ale aj prečo, čo majú spoločné s našimi. Teda vždy tam musí byť záujem väčšinového čitateľa.

Písali ste rozhovory s Američanmi, kde sa predpokladajú zásadné kultúrne rozdiely. Ako túto skutočnosť zohľadníte v rozhovore?

Hlavný princíp Amerického denníka bolo porovnanie vnímania každodenných vecí medzi Američanmi a Čechmi. Nakupovanie, varenie, nahota a podobne. To, čo som tam videla, som neustále porovnávala a predstavila prostredníctvom mikro-príbehu človeka. Ten sa snažím podať tak zaujímavo, aby vás zaujímalo, ako to dopadne, kam tým smerujem, prečo to bolo hodné napísania.

Čo vravíte na rozhovory cez telefón, prípadne mailom a ovplyvnila to nejako aktuálna situácia?

Je to trochu horšie, ale dá sa to, nemám s tým problém. Jeden s najlepších rozhovor, ktoré som robila, bol cez telefón. Na druhej som výrazne proti rozhovorom cez mail. Aktuálne vediem všetky rozhovory cez Skype alebo telefón. Videohovory sú takmer rovnocenné klasickým., lebo sa s respondentom vidíte a je to prvá najbližšia alternatívna stretnutia.

Čo sa týka formálnych náležitostí pri rozhovoroch, máte v Deníku N niečo, čo nemôže chýbať?

Nejaké presné pravidlá nemáme. Pre mňa je dôležitá fotka, na ktorej rozhodne musí byť subjekt rozhovoru, aspoň vo väčšine prípadov. Pri fotkách v texte už záleží od rozhovoru. Čo je však dôležité, sú popisy fotiek, pretože ich pozícia v texte je efektívna a dobre využiteľná nielen na opísanie obrázku, ale aj vytiahnutia nejakej informácie. Vylepšuje aj čitateľnosť textu.

Ako vznikajú titulky a aké sú podľa Vás najlepšie?

Text titulku vždy príde tak nejak sám. Ja v tých svojich vždy použijem sloveso. Titulky navrhnem tri alebo štyri, editor si ho upraví alebo vytvorí vlastný. Dobrý titulok je taký, ktorý už nejaký príbeh obsahuje, alebo keď je tam napätie vyvolávajúce zvedavosť, či obsahuje nejaký silný výrok. Mal by byť silný, provokatívny, vyvolať emóciu, ale nepreplnený.

Ako by mal vyzerať perex?

Čo najkratším možným spôsobom vtiahnuť do toho, o čom rozprávate v texte. Buď popis človeka, historka o ňom, odôvodnenie, prečo je text zaujímavý.

Ako inak sa dá vylepšiť čitateľnosť, dynamika textu?

Prospešné pre dynamiku textu sú napríklad rámčeky informáciami o respondentovi, alebo s citátmi, ja uplatňujem striedanie dlhých a krátkych odpovedí.

Používate rámček s údajmi o respondentovi vždy?

Nie, neznámy respondent si ho zaslúži, ale nie vždy ho urobím. V redakcii je to skôr štandard.

Aký je Váš prístup k autorizácii?

Respondentovi ju nikdy neponúkam. Ja ani slovo autorizácia nepoužívam, keď si to respondent vyžiada, pošlem mu to na náhľad. Zároveň sa cítim pokojnejšia, keď pošlem dlhý profilový rozhovor na prekontrolovanie. Nikto ale nemá právo na to, aby mu novinár ten rozhovor poslal.

Rozprávate so mnou po slovensky, písať česky vám nerobí problém. Aký je Váš pohľad na Slovákov tvoriacich text v českom jazyku?

Keďže som už do prvej triedy začala chodiť v Česku, tak čeština je môj hlavný jazyk. Keď si to porovnám na angličtine, ja by som text písala asi rovno do češtiny radšej, než ho potom prekladať. Jazyk Slovákov, ktorí písať česky začínajú, býva taký komisný, verejnoprávny, akoby sa báli pustiť šťavu.

Príloha D Autorský rozhovor s Renatou Staurovskou

Z katolické školy utekla k alternativní víře. Můžou za to katecheti, říká pohanka Renata

Foto: archiv Renaty Staurovské

Pohanské náboženství a šamanismus. Může to společně fungovat? Podle Renaty Staurovské rozhodně ano. „Bohy prosím o ochranu nebo o pomoc s životním rozhodnutím. Šamanská cesta je zase hodně o seberozvoji a učení se," porovnává dva přístupy pohanka. Podle ní je pohanství hlavně o toleranci a inkluzivitě. V rozhovoru

popsala, jak vypadá vánoční rituál ve skupině, kde se každý přimlouvá k jinému božstvu.

Již z předešlé komunikace vím, že vaše víra se nedá jasně zařadit k jednomu pohanskému náboženství. Jak byste ji tedy popsala?

Jako u mnoho současných pohanů, jde i u mě o kombinaci různých směrů. Já snad ani neznám pohana, který by vyznával striktně jen jednu linii. Moje cesta kombinuje prvky šamanismu, zájem o keltské bohy, a do toho se přidávají i znaky wiccy.

Jak vznikne taková kombinace?

Je to něco, k čemu se postupně dostáváte poznáváním sebe sama, svojí spirituality a duchovna. Každý směr má nějaké prvky, ze kterých se skládá a často se také překrývají. Osobně mi to takhle dohromady dává perfektní smysl.

A jak jste se k tomu tedy dostala?

Měla jsem to celkem zajímavé. Jako dítě jsem studovala na katolickém gymnáziu, kde jsem se mohla zaměřit na humanitní vědy, a hlavně jsem tak utekla před matematikou. Měli jsem tam ale náboženskou výchovu, a ta mi náboženství úplně znechutila. Pro zdejší katechety neexistovala žádná diskuse, hodiny vedly ve stylu kázání univerzální biblické pravdy, se kterou ne každý souhlasil, samozřejmě. Ty vztahy tam nebyly úplně dobré. Pak ve trojici kamarádek, snad jako přirozenou reakci na ten odpor, jsme se začaly zajímat o alternativní náboženství. Sdílely jsme literaturu, zkušenosti, dokonce i společně dělaly rituály. Šlo hlavně o takovou přírodní magii.

Tak to z toho objevování musíte mít kopec zážitků. Jaký byl váš nejsilnější?

Bylo to jednou v létě u mojí babičky, kam jsem chodívala každoročně a také jsme se tam potkávaly s kámoškami. Bylo mi asi patnáct nebo šestnáct. Kousek odtud byla obora s divou zvěří. Jednu noc jsme se setkaly na pasece a udělaly si magický kruh s křišťálem uprostřed. To byl shodou náhod akorát úplněk. U rituálu jsme tančily, zpívaly, soustředily energii.

V jedné chvíli, když jsme se na závěr pustily, abychom energii vypustily, pocítila jsem něco jako bych dostala ránu do hlavy. Jakoby výbuch.

Zapojovaly jste u toho nějaké bohy?

Ne, šlo čistě o práci s energií, přírodní silou.

To vás muselo pořádně motivovat. Jak vaše cesta pokračovala?

Na vysokou jsem pak šla do Brna na religionistiku. To už se můj odpor k náboženství obrátil a začala mě pořád víc bavit ta alternativní spiritualita. A taky tam bylo trochu lehčí se dostat. Poznala jsem tam různé zajímavé skupiny lidí, mezi kterými se pohybuji pořád – brněnské pohany. Pravidelně se zapojuji do aktivit a oslav. Postupně jsem se stala i členkou České pohanské společnosti a aktuálně organizuji pravidelné akce v Brně, občas i rituály.

Od rebelie na náboženské výchově k organizaci pohanské společnosti, to je celkem pozoruhodný vývoj. Jak se ale vyvíjela vaše spiritualita?

Zmíněnou přírodní magii jsme s kamarádkami praktikovaly dlouho, i tady v Brně. Vystačila jsem si s tím a nad otázkou božstva jsem přemýšlela jen občas. Nejvíc jsem měla blízko ke keltským bohům. Změnilo se to, až když jsem poznala brněnské pohany. Měli jsme velmi shodný pohled na svět, ale především mě inspirovala jejich praxe. Zkoušela jsem to marně občas sama, ale až jejich zkušenosti mi hodně pomohly k nalezení cesty k něčemu vyššímu, k nalezení šamanismu a svého průvodce. Od té doby to zvládám sama, nebo dokonce pomáhám dalším v jejich hledání.

Kombinování prvků z vícero pohanských náboženství je typické pro značnou část novopohanů. Eklektické směry jim umožňují najít si to svoje. Foto: archiv Renaty Staurovské

Jde šamanství dohromady s keltskými bohy?

Vnímám to jako dvě odlišné praxe. Za bohy se vydávám v meditaci, v klidu, při hudbě nebo vonné tyčince. Napojuji se na jejich svět, když dělám běžnou modlitbu, prosím o ochranu, pomoc s životním rozhodnutím, a tak. Je to komunikace. Šamanská cesta, na druhou stranu, má svůj účel, provází ji živější hudba, a například sama hraji na buben. Tehdy se napojím na svého průvodce, pracuji s ním a učím se nové věci. Nebo když chci udělat nějakou mast, nějaký čaj, nebo něco, co mi pomůže na neduhy, a také u toho komunikuji s duší té rostliny. Je to hodně o seberozvoji a účelu, zatímco ta duchovní cesta spíše o vzdání úcty, získání rady a zklidnění mysli.

Mají ti bohové konkrétní podobu, jméno?

Jelikož si zakládám na keltském náboženství, hlavní postavou je Cernunnos. Vedle něho je ženský protějšek, bohyně Diana nebo keltská Gaia. Tento dualismus vychází zase z wiccy. V obou případech si ale nežli nějaké postavy představuji spíš principy, aspekty života a součásti přírodního koloběhu, kdy se bůh rodí z bohyně, pak si vyznají lásku a tak dál.

Co nás přivádí k ročnímu cyklu svátků, k takzvanému kolu roku. Jak jej slavíte?

Ve skupině slavíme pravidelně Beltain, Samhain, Yule a když se zdaří, tak i sezónní svátky. Většinou vyrazíme někam ven, když tomu počasí přeje. Občas i přespáváme venku, na Beltain a na Samhain pokaždé. V létě se zapojuji do rituálů, které dělá Česká pohanská společnost. Samotné slavení společně tak nějak vyplývá z podstaty svátků a energie v přírodě, kdy v létě se chce co nejvíc veselit a zima je zase určená užšímu kruhu.

Jak tedy slavíte zimní rovnodennost?

Domluvíme se na termínu, který nemusí nutně vycházet na kalendářní slunovrat. Je tu ovšem velká snaha o kompromis, hlavně kvůli pracujícím. Taky se snažíme, aby to korespondovalo s úplňkem, novem nebo tak, většinou se nám daří najít kompromis. Obřad ale děláme vždy venku, i za nepřízně počasí.

Jak to celé probíhá?

Začínáme založením ohně, kolem kterého postavíme kruh z kamenů. Ten slouží na ochranu a taky jako rituální prostor, který nejdřív musíme vysvětit. Používáme hlavně dým z bylinek, například pelyněk nebo šalvěj. Máme s sebou hudební nástroje, flétny a bubny. Po očištění prostoru začne samotný rituál, který uvede promluva k bohům, která je spojená s meditací, s vyslovováním přání na další rok a s dáváním obětin. Každý si s sebou totiž donese nějakou tradiční obětinu, třeba sušená jablka, ovoce, mouku nebo medovinu. Po meditaci přichází přípitek z rohu s pivem, medovinou, nebo obojím. Podle germánské tradice jsou přípitky na tři kola: na bohy, na předky a na hrdiny. A hlavně dokud má někdo co říct.

Rozumím správně, že jde o skupinu vyznavačů vícero směrů?

Ano, bývá nás tam víc, proto panuje celkem rozmanitost. Chodí tam vyznavači severského ásatrú, keltské tradice nebo druidi, a taky lidi, co se zabývají přírodní magií, nebo wiccou.

Jak to celé snoubit, aby to dávalo smysl?

Základem je, aby si tam každý dokázal najít to své. Proto se při tvorbě struktury soustředíme na prvky, které jsou u rituálů univerzální: na vysvěcení magického prostoru, vyslovení účelu setkání, řeč k předkům, k ochráncům místa. Součástí těch rituálů bývá i krátká meditace s bubnováním, kdy má každý možnost jít do svého nitra. A tehdy bych například já vydala hledat Cernunna a bohyni. A člověk vedle mě může komunikovat s Thorem, Velesem, prakticky s kýmkoliv. Tohle je individuální část společného rituálu. Potom se vrátíme k ohni, kdy můžeme opět připíjet na své bohy, dát jim obětinu a podobně. Myslím si, že to takhle funguje docela dobře, i když to není specifické pro jednu tradici.

Takže víc, než na formě záleží na vnitřním prožívání?

Určitě. Lidi mají i v rámci jednoho náboženství různé představy. Když se řekne obecně bůh, tak někdo vidí pána na obláčku s plnovousem, někdo vidí rohatého boha s obrovským parožím, někdo tam vidí ženskou bohyni. Proto, až když člověk najde systém, který se té jeho představě nejvíc přibližuje nejvíce, pak ucítí, že tohle to je ten směr, kterým by se měl vydat. Je to jako hudba. Každý si musí najít svůj styl.

> **Renata Staurovská**, narozená před 30 lety v Třebíči, objevila pohanství už na střední škole, když s kamarádkami zkoušely přírodní magii. Postupně ji její duchovní cesta přivedla ke keltskému pohanství a šamanismu. Dohromady se mu věnuje už 9 let. Je aktivní členkou České pohanské společnosti už nějaký ten pátek. Rok ji i předsedala.

O keltském náboženství máme v současnosti velmi málo poznatků, takže rekonstruovat ten zmíněný systém musí být hodně náročné. Dá se to vůbec?

Nám asi tak nejde o to něco rekonstruovat. Není to jako Living history (Živá historie, pozn. red.), kde se používá historicky doložené koření, tkaniny a pomůcky z dané doby. Spíš se k tomu, co bylo, obracíme po duchovní stránce. Žijeme v dnešní době, které se tou naší praxí snažíme přizpůsobit. Důležité je pro nás, abychom sdíleli ty stejné myšlenky, tradice a hodnoty jako tehdy. Samozřejmě máme nějaké rituální oblečení, ale i když si v lese sednu v šusťákové bundě a riflích, bude cesta do spirituálního světa srovnatelná zkušenost.

Pro vás osobně má Yule nějaký odkaz, myšlenku?

Pro mě je to o setkávání se, a nejen s předky, ale i s rodinou. Vánoce nejsem zvyklá trávit s rodiči, protože jsou rozvedení. Ale tuhle pohanskou skupinu beru taky jako rodinu.

Dáváte si dárky?

Ano, na slunovratové oslavě. I když nic moc velkého. Většinou jsou to vyrobené věci, něco z kůže, nebo domácí medovina. Ale jde spíš o to si na sebe udělat čas. Chtít spolu strávit den, vzdát úctu božstvům, sami sobě a připomenout si ty věci, které nejsou úplně samozřejmé, automatické. Musíme si vážit toho, co máme kolem sebe, ať už materiálního, nebo nemateriálního, že máme lidi, se kterými to můžeme sdílet. To je pro mě na Yule to nejdůležitější.

Takže s pohany rovnodennost slavíte obvykle před klasickými Vánoci. Jak tedy vypadá váš Štědrý den?

Poslední Vánoce jsem trávila s přítelovou rodinou. Byl sice vychován jako křesťan, nešlo ale o nic radikálního. Taková ta klasika, že se rozsvítí stromeček, usmaží se ryba, udělá se bramborový salát, a setká se rodina. Ale že by to pro mě mělo nějaké poselství, to nevím. Jen je to zase o tom, že jsou lidi pospolu.

Žádné konfliktní pocity ve vás teda křesťanská tradice nevyvolává?

Ne, já to beru jako společenskou záležitost, přijde mi to naprosto v pořádku. Nejsem ten typ pohana, který by vystupoval proti ostatním náboženstvím, nebo by se odmítal účastnit nějakých jiných akcí spojených s něčím ostatním. To ostatně nikdo v té mojí skupině.

Jak vnímáte advent? Má pro vás to období před slunovratem nějaký význam?

Beru ho dost podobně, jako když se blíží Valentýn, nebo Velikonoce. Prostě takový velký marketingový tah, který se snaží využít příležitosti. Ale protože člověk tomu neuteče, tak nemá cenu se rozčilovat. Je pravda, že když člověk je v obchodě a slyší hrát pořád tu stejnou koledu, tak je to otravné. Ale pokud to lidem přináší radost, tak proč ne. Nevidím v tom přidanou hodnotu, ale nevadí mi to.

Člověk si při šamanismu nejspíš představí americké Indiány. Myslíte si, že šamanismus by se dal v nějaké formě nalézt i v našich tradicích?

Asi by mě za to hodně lidí nemělo rádo, ale má to docela hodně společného s druidismem, který pochází od Keltů. Podobnost je hlavně ze spirituálního hlediska, jelikož je druidismus z velké části o tom, že všechno kolem nás má duši. Kameny, květiny, nebo zvířata. A šamanismus je snaha do toho světa duší proniknout, pracovat tam sám se sebou a s "duchy", co se tam nachází. Možná jsou to odlišné přístupy, ale vztahují se k tomu stejnému.

Rituální přípitek je součástí každé moderní pohanské tradice. Nejčastěji se připijí medovinou. Foto: archiv Renaty Staurovské

Existují i „falešní“ pohani?

Určitě. Pohanství si vyžaduje jistý zájem jít do hloubky. Zamýšlet se nad rámec běžných věcí, mít úctu k přírodě, předkům, a taky pracovat na poznání konkrétní tradice a rozvíjet se v ní. Ale vždy se najdou lidi, co se stanou pohany po jedné sérii seriálu Vikingové, povolávají Ódinovo jméno, a jak pak půjdou do Valhaly. Stačí jim romantická idealizovaná představa, než aby se o to opravdu zajímali a četli o tom. Pak by třeba zjistili, že aby se dostali do Valhaly, povolávat Ódina rozhodně nestačí.

A co vám dala pohanská víra do praktického života?

Spoustu věcí. Člověk se při meditaci, komunikaci s bohy nebo cestování do spirituálního světa dozví o sobě mnoho. Myslím tím neduhy nebo vlastnosti, které by se daly zlepšit. A i

když jde o věci, které o sobě ví, vidět je ztělesněné v nějaké formě mu pomůže s nimi začít pracovat a něco s tím dělat.

Můžete mi dát příklad?

Od malička mě to táhlo k bojovým sportům a uměním, šermovala jsem, hodně mě zajímaly takové ty chlapecké činnosti. I okolí mi říkalo, že je ze mě cítit spíš chlapa. Taky jsem si občas pořádně zanadávala jako pohan. To uvědomění, že bych s tím měla něco dělat, že je tam možnost změny, přišlo až při meditaci. Že ženská si nemusí neustále hrát na silnou, ale naučí se být ženská. Míň se vztekat, zjemnit se. Hodně lidí nevidí tu možnost se změnit, případně zlepšit to, v čem jsou dobří. V tomto mi šamanismus hodně pomáhá.

Nabízí podle vás pohanství odpovědi na nějaké problémy, které trápí moderní společnost?

Pohanství umožňuje povznést se nad běžné věci, vidět svět trochu jinak. Dává to člověku jiné hodnoty, se kterými pracuje. Hodně jde o obracení se do sebe sama a o tom, co můžu udělat já pro to, abych byla sama sobě lepším člověkem, a jak vlastně bych mohla přispět okolí. Člověk musí nejdřív začít u sebe, aby něco změnil. Velmi důležitá je tolerance k životu. Když pohan nesouhlasí s šílenými nákupními horečkami před Vánoci, tak je alespoň toleruje, protože ho neomezují. Nestaví se proti tomu. To platí i pro soužití s ostatními náboženstvími, ať už je to křesťan, nebo satanista.

Príloha E Autorský rozhovor s Jakubom Staněkom

Vánoce jsou mnohem víc pohanské, než si myslíme

Foto: Mokošin kruh

Návrat k tradicím našich předků může někdy skončit konfliktem. Nejde ale o potyčku fyzickou, nýbrž hodnotovou. „Dnes k vánoční večeři sedáme jen proto, že se to tak dělat má," hodnotí masové prožívání Vánoc slovanský pohan a člen spolku Rodná víra Ladislav, občanským jménem Jakub Staněk. Svátek Vánoc, respektive zimního slunovratu, pro něj ztratil původní význam. O tom, co se kdysi lišilo od dnešní doby, ale i o tom, co se nám ve starých Slovanských zvycích zachovalo dodnes, přibližuje Ladislav v rozhovoru.

S Rodnou vírou, navzdory sugestivnímu názvu, se člověk nerodí. Jak jste se ocitl na cestě tradic starých Slovanů?

Začalo to tím, jak jsem se před pár lety začal víc zaměřovat na duchovní stránku života. Odpovědi jsem v moderních náboženstvích nenašel, a tak jsem šel nějak podle sebe. Jednou jsem o tom mluvil s kamarádem, který byl shodou okolností členem spolku a zjistil jsem, že jeho přesvědčení z velké části překrývá s jeho pohanskou vírou. Tehdy jsem souhlasil s účastí na jednom obřadu.

Obřady jsou asi nejvýraznějším aspektem pohanství, ale často bývají soukromé. Byl jste přihlížející host, nebo šlo o nějaký veřejný rituál?

Byl to právě veřejný obřad bohyně Mokoše, která je slovanskou podobou Matky Země. Shodou okolností je to jeden z nejmasovějších obřadů Rodné víry. Přes rok se podobných akcí účastní do deset pohanů, Mokoš si však přijde uctít na dvacet až třicet rodnověrců. Je taky jeden z tech velkolepějších, co přiláká i veřejnost.

Občanské sdružení se snaží i o obnovu posvátných míst zasvěcených předkřesťanským božstvům, kam patří i obřadiště v obci Mokošín. Foto: Rodná víra

Třicet pohanů plus veřejnost, to je už celkem podívaná. V čem ten obřad spočívá?

Rituál se koná v obci Mokošín, která se pyšní dřevěnou sochou Mokoše a pozitivním vztahem k pohanství. Vše začíná při západu slunce, kdy se zástup pohanů vydá na místo s loučemi a doprovázen zpěvem rituálních písní, které vyberou k idolu Mokoše. Následuje nejzajímavější část vyzývaní božstev, které probíhá ve staroslověnštině, což je ohromně náročné a impozantní. Po individuální modlitbě k bohyni se koná hodokvas. Ten trvá do rána, nebo do upadnutí. To byla sranda.

Váš úsměv mi napovídá, že hostina trvala minimálně do rána, je to tak?

Přesně tak. Bylo to hodně veselé. S těmi lidmi jsem si dokonale sednul a svůj odjezd neustále odkládal, až jsme nakonec probděli celou noc a domů jsem se dostal až kolem oběda dalšího

dne. Postupně jsem se účastnil i dalších obřadů, až jsem se nakonec v roce 2016 stal členem spolku pod jménem Ladislav.

Jak vypadá Ladislavův každodenní pohanský život? Najdete si čas i na slovanské bohy?

Pohanství je pro mě hlavně o přístupu k životu, než jen o víře a náboženské praxi. Jako prostředek duchovní hygieny to má pro mě velkou hodnotu. Náboženské učení slovanské víry se pak snažím přetavit a uplatnit v každodenním životě.

Vstup do Rodné víry často zahrnuje vstupní rituál, součástí kterého je mimo jiné i přijetí slovanského jména. Foto: Mokošin kruh

Takže žádné každodenní rituály a modlení u oltáře, jak by si to možná někteří představili? Co vás, tedy kromě víry, dělá pohanem?

Na bohy se obracím spíš při obřadech. Svoji víru se však snažím naplno uplatňovat pořád. Promítá se do komunikace s lidmi, do vztahu k okolnímu světu, a přírodě. Podobně tomu je i u obřadech. Ty mi dávají možnost se zastavit a zamyslet se nad svým životem a nad tím, o co

mě může poselství každého svátku obohatit. Jde o jakési kontinuální hledání rovnováhy. Pohanství mi též dodává svobodu a odvahu obhájit si moje přesvědčení.

O obyčejích starých Slovanů se toho v historických pramenech moc nepíše. Slavili naši předkové každý obřad skutečně takhle bujaře?

Pravdou je, že rekonstruovat původní zvyky starých Slovanů a jiných etnik, které naše území osídlili, by dnes bylo téměř nemožné. Hlavní prameny představují listiny křesťanských kronikářů, kteří se na pohanské obyčeje dívali s odsouzením, protože stáli v cestě christianizaci. Jinými prameny jsou spisy cestovatelů, které jsou sice objektivní, ale za to příliš povrchní. O historickou rekonstrukci nám však nejde. Chceme přijít na podstatu těch tradic a rituálů a převést to do současného života moderního člověka. Nejlepší je teda inspirovat se tam, kde se tyhle tradice zachovaly v lidovém folklóru.

> **Jakub Staněk**, narozen v roce 1991 v České Skalici, se k Rodné víře poprvé dostal roku 2014 díky kamarádovi. O dva roky později se stal oficiálním členem pod jménem Ladislav. Momentálně zastává funkci člena rady. Kromě toho se věnuje i sborovému zpěvu.

Inspirujete se i tradicemi jižních Slovanů nebo pobaltských kultur. Na první pohled jde o celkem odlišné skupiny, proč jsou pro slovanskou tradici důležité?

V těchto regionech, kam patří třeba Balkán nebo území Lotyšska, Litvy a Estonska, je původní náboženství zachované v celkem neměnné formě. Dalo by se mluvit i o nepřerušené tradici, která je na nám navíc celkem blízká.

Stoupenci Rodné víry, podobně jako jiné pohanské náboženství, slaví svátky podle důležitých polnohospodářských činností nebo astronomických jevů. Pohanské Vánoce tedy slavíme o zimním slunovratu. Co se během nejdelší noci roku podle Slovanů děje?

Mýtus mluví o smrti Slunce jako slunečního božství a vítězstvím temných sil. Na druhý den za úsvitu se však rodí slunce nové, personifikovaně jako božské dítě Božic. To symbolizuje

naději zvítězit nad silami podsvětí, které svět dočasně ovládnou. Součástí svátku je teda i následujících dvanáct magických dní, kdy Božic nabírá na síle, aby mohl zpátky převzít svoji vládu jako Dažboh, bůh slunce.

Štědrý večer, jak jej známe v moderní podobě, tedy Slované slavili před onou nejdelší nocí. Domnívám se ale, že tam budou nějaké odlišnosti.

Hlavní prvek oslav tvoří dva rituály – večerní a ranní. Večer se rituálně zapaluje poleno, kterému podle Jihoslovanů říkáme badnik. Při jeho zapalování společně vzýváme Dažboga, Svaroga, Velesa i Mokoši. Pak následuje kolo přípitků a oběť medoviny a koláče určená předkům. Badnik má důležitou úlohu hořet až do rána, aby nám pomohl překonat nejtemnější noc a taky, aby novému slunci dodal energii při jeho zrodu. Kolem vánočního polena se soustředí většina aktivit, také hostina a veselení. Také ho střežíme přes noc, aby nevyhasl nebo neshořel. Ranní obřad je pak o vítání nového Slunce.

> Dazbože, bože náš svatý přejasný,
> prvorozený synu nebeského Svaroha!
> My, vnuci tvoji Slované, jsme se dnes sešli,
> abychom tvůj veliký svátek uctili.
>
> Dazbože, ty jsi naším mocným vládcem,
> slunéčkem naším ve tmě zářícím, vševidícím, vševědoucím.
>
> Nechť nám hoří tvůj neuhasitelný oheň,
> nechť tvá síla vstoupí v něj,
> nechť nás ochraňuje za těchto nebezpečných nocí.
>
> Děkujeme tobě, Svarohu, nejvyšší bože, že jsi dal sémě,
> Děkujeme tobě, Mokoši, že se z tvého lůna Božic zrodil.

> Sláva tobě, Dazbože, nechť tvá síla skrze slunko
> napájí i naše životy!
>
> *Modlitba Dazbohu, přebraná z webu Rodné víry*

To celou noc nespíte?

Po probdělé noci je ten obřad vždycky takový mystičtější (směje se).

O čem je ten ranní obřad?

Před východem Slunce se sejdeme ohně a čeká se na první paprsky. Ty pak žrec vítá modlitbou, do ohně se obětuje medovina a kousek placky s medem, takzvaná čestnice. Pak se znovu hoduje.

Mluvil jste o dvanácti magických dnech, to odpovídá období do takzvaných Tří králů. Co je pro toto období specifické?

Tradičně se těmto dnům připisovala magická moc. Říkalo se jim Velesovi svátky, podle vládce podsvětí. Zásvětí je blízko a odtamtud k nám chtějí proniknout zlé síly. Lidé si proto oblíkali strašlivé masky a navštěvovali se, aby démony odehnali. Od toho se odvíjí chození po koledě, což je zřejmě také název pro první den po slunovratu.

A co jiné zvyky, které jsou povědomé i „nepohanům“?

Z těch běžných bychom pohanský původ našli při krájení jablka, kde se hledá hvězda nebo Slunce. Celé období je spojené s magií a často se věštilo, byť z vylitého olova, díry v ledu, nebo pohybu lodiček ze skořápek.

Měli Slované vánoční stromek?

My ho doma máme, i když jde o zvyk převzatý od Germánů ze 16. století. Jeho původ ale není úplně jasný. Předkové nad stůl věšeli větve jehličnanu, nebo stromek vzhůru nohama. Ale jeho zdobení a umísťování dárků pod něj považuji za čistě konzumní moderní výmysl.

Mezi pohany si dárky nedáváte?

Dáváme, ale upřednostňujeme darovaní ručně udělaných a praktických dárků při slunovratové hostině.

Mnoho z nás si v souvislosti s Vánocemi vybaví jídlo a cukroví. Hádám, že bramborový salát ani linecké u pohanů nenajdeme.

Hostíme se hlavně vzájemně a s respektem k lokální kultuře. Téměř každý donese nějaký pokrm do hostiny. Tradiční slovanské pokrmy jsou například kroupy, pohanková kaše, nebo jídla z hub. Většina pokrmů je bez masa, ale podmínkou to není. Často vaříme guláš. Ze sladkého zmíním obřadní koláč zdobený slunečními symboly, například svastikou nebo kolovraty. Z něho se ukrojí vždy dvě porce navíc. Jedna se zakope do země pro uctění a přizvání předků, druhý souží jako úlitba bohům.

Obětování božstvům je tradiční součástí rituální praxe. Stoupenci Rodné víry na to používají stejné pokrmy, které konzumují u hostiny. Foto: Facebook/Rodná víra

Svastika je taky původně sluneční symbol, po jeho použití Hitlerem se ale stal démonizovaným. Jaký má význam pro vás? Měl by zůstat zakázaný?

Svastiku vnímám hlavně jako symbol slunce a boha Svaroga a taky koloběh života odkazující na bohovu smrt a narození na slunovrat. Naši předkové ho naprosto běžně používali, často ho vyšívali do oděvů.

Všiml jsem si vašeho kritického pohledu na konzumní aspekt Vánoc. Jak prožíváte vánoční dobu vy osobně?

Z moderních křesťanských svátků jsou pro mě Vánoce nejvíce podobné jejich pohanskému zakladu a tím jsou pro mě nejsympatičtější. Totiž většina stále vykonávaných tradic má svůj základ v slovanském nebo jiném pohanství. Na druhou stranu ale klasické Vánoce už pár let bojkotuji. Nelíbí se mi jejich povrchnost, zbytečný shon a přehnané plánování. Vytrácí se důležitost oslavy v komorním kruhu nejbližší rodiny nebo přátel, je to taková strojená masovka. To mě vytáčí. Vánoce slavím o slunovratu s přáteli a doma se objevím, až ten shon pomine.

Jak to vnímá rodina? Určitě jim u stolu chybíte.

Doma z toho jsou asi trochu smutni. Nicméně jsem se rozhodl, že v rámci své duchovní hygieny budu sobecký a udělám to po svém. Po spirituální stránce si narození Božice užiji u slunovratu, nemám potřebu to pak opakovat.

Který zvyk vám u moderních Vánoc chybí nejvíce?

Řekl bych, že slunovratové poleno. U badnika se říkaly příběhy, z jeho jisker se předpovídalo a popelem žehnalo. Tento zvyk se aspoň v určité formě zachoval u balkánských Slovanů.

Príloha F Autorský rozhovor s Jakubom Achrerom

Prababičky by nebyly rády, kdyby zjistily, že jsme přestali slavit Vánoce, říká wiccanský kněz Achrer

Foto: archiv Jakuba Achrera

Čarodějnictví dnes znamená mnohem víc než jen promlouvání zaklínadel v latině nad křídou namalovaným pentagramem. Svým duchovním odkazem doplněným o mystickou interpretaci přírodního cyklu poskytuje unikátní způsob pohledu na svět, který v mnohém radí, jak být lepším člověkem. „To ale není wiccanská specialita, spíš zhuštěný zdravý rozum," říká o wiccanském „nepřikázání" čarodějnický kněz a autor knihy o zasvěcení Jakub Achrer. V rozhovoru kromě své cesty do rakouského řádu mluví i o tom, jak s rodinou prožívá období Vánoc.

Jste vyučeným wiccanským knězem. Co si má pod tím člověk představit?

Wicca je pohanský směr odvozený od čarodějnictví. No a být knězem znamená, že jsem v tomhle směru podstoupil vyučení u jednoho z tradičních wiccanských řádů. Nejbližší sídlí ve Vídni a vychází z původní čarodějnické tradice.

Jaký je rozdíl mezi wiccou a čarodějnictvím?

Wicca je podmnožinou čarodějnictví, to je širší pojem. Tradic je dost a současně je spousta lidí, kteří se čarodějnictví věnují mimo jakékoliv struktury pojmenovatelné jako tradice. Je to pro ně spiritualita, která může a nemusí mít náboženský obsah, dá se praktikovat jako přírodní magie, může být pojata čistě animisticky, obracet se k nějaké síle bez personifikace. Wicca tomu dává formu a pravidla, zahrnuje nějakou rituální strukturu, hierarchie iniciačních stupňů, strukturu rituálů. Předává se, ne z učitele na žáka, ale z velekněze nebo velekněžky na zasvěcence, a ti to zase můžou předat někomu dalšímu. Wiccou byla až později nazvaná jako tradice, které dal formu Gerald Gardner.

Co jste se naučil ve Vídni?

Zjistil jsem tam, jak funguje originální iniciační wicca. Znamená to, že pokud se člověk chce opravdu stát členem, musí projít zasvěcením a ročním výcvikem. To se nikde nenabízí. Vyhledal jsem je, výcvik jsem podstoupil a tam jsem nějakých 15 let působil. Zároveň byl pro mě iniciační rituál tím nejsilnějším zážitkem, který jsem na pohanské cestě zažil.

Proč?

Silně jsem i uvědomil konečnost života, jeho znovuzrození a pokračování. Asi bych to víc rozvést nedokázal. Moc se o tom mluvit nedá.

Jak vypadalo vaše působení?

Jezdil jsem tam osmkrát do roka na rituály – sabaty. Na esbaty, teda pracovní setkání nebo nácviky, jsem jezdil, jak to jenom šlo. Prvních pět až deset let hodně často, pak už méně. Odkdy mám rodinu, tak to prakticky nejde. Teď rituály děláme doma s manželkou.

Takže pokud bych se chtěl stát opravdovým následovníkem wiccy, musel bych jet do Vídně na zaučení?

Nutně ne. Můj výcvik mi umožňuje si formálně založit coven (praktikující čarodějnická skupina, pozn. red.). Takže můžu zasvěcovat i další lidi. Párkrát jsem to i udělal. Hodně lidí, co nás kvůli zasvěcení kontaktuje, v tom ale hledají něco jiného, kouzla nebo zajímavý životní styl. Za to asi může medializace čarodějnictví. Kdybych měl moje úspěšné žáky spočítat, stačila by mi jedna ruka.

Zmínil jste nějakou populární představu o čarodějnictví. Co z této představy odpovídá realitě?

Svátky. Je jich skutečně osm, fakt se tak jmenují, když se dělají rituály, opravdu se k nim zvou živly – vzduch, oheň, voda a země, ty obřady opravdu končí rituálem koláče a vína a zahrnují nějakou oslavnou část, kdy si lidé povídají a popíjejí víno. Rituály se provádějí ve vytyčeném magickém kruhu.

Dá se wiccan nebo čaroděj rozpoznat mezi „normálními“ lidmi?

Myslím si, že by se neměl dát poznat. Ne snad proto, že by to mělo být tajné, ale myslím, že když tu tradici člověk pár let dělá, tak měl dojít k závěru, že to není potřeba dávat okatě najevo, že je to zbytečné. Vnímaní lidí by mělo být dáno tím, jaký člověk je a ne tím, jestli nosí na krku velký pentagram.

A jak tedy víru vyznáváte doma, za dveřmi vaší svatyně?

Během roku slavím osm svátků, teda zimní slunovrat, Hromnice neboli Imbolc, jarní rovnodennost, 30. dubna je Beltain, letní slunovrat, Lammas jako svátky sklizně, potom podzimní rovnodennost a závěrem Samhain – dušičky. Pak se dělají pracovní setkání, esbaty, což jsou rituály, nebo se aktivně dělá nějaká magie nebo věštba. A každodenně je to už spíš jen o čistě individuální praxi. Ve wicce jde hlavně o meditaci a cvičení.

Čeho se v meditaci snažíte dosáhnout? Navazujete kontakt s božstvy?

Druhů meditace je vícero. Ale ty, které jsou spojeny přímo s božstvy, jsou založené na takzvané aktivní imaginaci. Je to cesta v imaginárním světě s vytvořením symbolů a pojítek, které mají člověka propojit s nevědomím. Na jejím konci je prostor, kde se může sejít s Bohem a Bohyní, kde najde poučení, zprávu, pocit, inspiraci nebo třeba vůbec nic.

Jak potom vypadá rituál?

Na začátku většiny obřadů by se měla provést očista rituálního prostoru, což vypadá často tak, že se to obejde s koštětem a pak se vykoná deklarace účelu daného rituálu, jakýsi úvodní proslov. Následuje očista všech účastníků posvěcenou vodou, která se smíchá se solí a pokropí se ní, zaříkává se, pracuje se s energií. K ostřižení od všedních starostí a nečistot materiálního světa se používá i kouř ze směsi bylin a pryskyřic. Do prostoru se pak pozvou bohové, mluví se k nim a s jejich pomocí se dělá magie. Na konci je obřad koláče a vína, jehož ústředním motivem je dýka ponořená čepelí do kalichu s vínem, což symbolizuje spojení boha a bohyně, velké bohyně matky a rohatého boha života a smrti. Kruh se pak přeruší a rituál je ukončen.

Populární podobu Kola roku, jakou mu dal otec wiccy Gerald Gardner, dnes používá vícero pohanských směrů. Foto: Muzeum čarodějnictví a magie, Boscastle

To je tedy obecná obnova rituálu? A nakolik je tohle podobné praxi ostatních pohanských směrů?

Ano, ale aplikovatelná není jen na Wiccu. Řídí se to logikou, že vzniká nějaká posvátná realita, do níž lze za určitých podmínek vstoupit a pak se v ní něco děje, ukončí se a vrací se zase do materiálního světa. Myslím si, že v různých přírodních kulturách to asi bude vypadat podobně. Ale třeba rodnověří, což je slovanská spiritualita, je diametrálně odlišná od Wiccy, nevychází z ní prakticky vůbec v ničem, dokonce i svátky mají jinak. Co ale mají skoro všechny původní náboženství napříč Evropou společné, je ústřednost solárního cyklu.

Ve wicce se děti nerodí jen tak z ničeho

Jedním z osmi svátků, které slavíte, je zimní slunovrat neboli Yule. Jaký se za ním skrývá příběh?

Na slunovrat Rohatý bůh v podsvětí umírá a nastává nejdelší noc roku. Velká bohyně ale přes noc počíná mladého Rohatého boha, který postupně nabírá na síle a jako nové Slunce vystupuje na nebesa. Symbolizuje tím očistu, novou naději. Návrat světla je zásadním symbolem svátku. Tomu samozřejmě předchází spousta věcí, žádné dítě se nerodí jen tak, teda samozřejmě v indoevropském pohanství se žádné dítě nenarodí jen tak…

To by asi byla debata na jindy a na dlouho. Kde se vezme nové Slunce?

Devět měsíců před zimním slunovratem je jarní rovnodennost. Bůh v lese tehdy pronásleduje Bohyni, nedohonitelnou panenskou lovkyni, dohoní jí a spojí se s ní. Ale ona se vlastně nechá chytit, o tom je celý ten mýtický příběh. O koloběhu.

Jaký má mytologie zimního slunovratu význam pro vás?

Zimní slunovrat přináší především naději, že i v těch nejtemnějších časech může vzejít nové světlo, obzor nebo cesta. Znamená to, že i bezvýchodná situace má řešení. To právě tma znázorňuje – slepou uličku, hledání v minulosti, dívání se takříkajíc starýma očima. Jde o moment jakési katarze, odražení od dna, nový pohled na svět.

Co symbolizuje smrt a znovuzrození? Jak vůbec wicca nahlíží na život po smrti?

Na to se názory rámci wiccy různí, ale většina lidí je přesvědčena o tom, že duše po smrti se po nějakém čase znovu zrodí bez vzpomínek v jiném těle. Já to zároveň vnímám tak, že když něco zemře, tak proto, aby mohlo něco nového vzniknout. Obzvlášť to vnímám teď, když jsem otec. Děti jsou našim pokračováním, a i s těmi obětmi a útrapami rodičovství tady po nás zůstanou. Něco po náš žije dál.

Tradice se zde ochraňují. I ty křesťanské

A co Vánoce? Oslavujete oba svátky, jak pohanský Yule, tak klasické?

U nás slavím Yule jen já s manželkou v čistě wiccanském pojetí, buď pár dní před Vánoci, nebo někdy i týden. Záleží, jak vyjde víkend. Potom slavíme i regulérně Vánoce s rodinou v rodinném kruhu, protože to je zase jejich tradice, nelze se ji protivit. Důsledkem toho je, že vánoční stromeček zdobíme již 18. anebo 19. prosince, jelikož i ten má svoje místo v magickém kruhu zimního slunovratu.

Jak to myslíte?

Je to symbol životní síly, část přírody, která je pozvaná do rituálního prostoru a vlastně i oběť. Svíčky na stromečku jsou zase symbolem světla. Symboly Vánoc, objevující se při obřadu Yule, spojují předky s se současnou rodinou. Děti milují vánoční stromečky, nemělo by se jim to upírat.

> **Jakub Achrer**, narozený v Praze v roce 1978, je přední postavou české pohanské sféry, autorem knihy *Wicca: První zasvěcení* i mnoha článků na téma čarodějnictví a pohanského dění. Jako jeden z mála českých wiccanů byl zasvěcen autentickým řádem z Rakouska, který se pyšní dalekosáhlou rodinnou tradicí. Soulad člověka s přírodou hájí jako zástupce ředitele odboru ochrany ovzduší na MŽP.

A co dárky? Našli bychom je pod vaším stromkem?

Ano, ale až jako součást klasické tradice na Štědrý den. V některých směrech se obdarovává na Yule, ale jelikož je uctívaní předků ústředním motivem wiccy, od klasických tradic se moc neopouští. Z toho pak vyplývá, že to pohani kombinují, slaví jak slunovrat, tak Štědrý den. Prababičky by nebyly rády, kdyby zjistily, že se přestaly slavit Vánoce, když se na nás u vánočního stromečku chtějí dívat z říše mrtvých.

Moderní podoba Vánoc ale vychází hodně z křesťanství. Wiccanským bohům nevadí, že se to kombinuje?

Dala by se z toho dělat věda, ale podle mě to není nutné. Každý se k tomu musí postavit tak, aby obstál jak před bohy, tak před svými předky. Hádám, že oba nás chtějí vidět šťastné a radovat se společně. I Ježíška je možno dětem podat jako narození nového Slunce, nového světla, což je pro ně celkem snadno uchopitelné.

Co ještě obnášela čarodějnická oslava slunovratu?

Především velkou hostinu. Radosti a veselení je potřeba hodně, aby se podařilo zahnat tmu nejdelších nocí a zlé duchy, kteří k nám pronikají.

Jsou pro tento svátek typická nějaká jídla?

To záleží na covenu, jaké mají zvyklosti a recepty. Je to podobné jako když každá rodina má svůj vlastní recept na bramborový salát. A protože se wicca soustředí spíš na praxi, než na liturgii a dogma, tak se tohle velmi neřeší.

Slaví to čarodějníci o samotě, nebo se scházíte a navštěvujete? Třeba v rámci toho covenu, nebo i mezi skupinami?

Ve wicce to je celkem obvyklé. Wiccané se kvůli sabatům, jako je ten zimní, schází často, což platí hlavně v Británii, kde těch covenů jsou desítky až stovky. Oslaví třeba i dva coveny společně, nebo pozvou pár přátel odjinud. Ale to se děje u těch sezónních oslav běžně po celé kolo roku, protože jsou všechny svátky stejně důležité. Narozdíl od nás, kde jsou Vánoce pro nás ten zásadně nejdůležitější svátek, sejdou rodiny a slaví se, ve wicce je takových příležitostí osm, takže se to tak rovnoměrně rozloží mezi tyto svátky.

Období temna vzbuzuje respekt a skrývá svá tajemství

Před Vánoci se jaksi nedá uniknout typickému období adventu, kdy to příchodem Vánoc doslova křičí. Existuje ve wicce nějaký ekvivalent?

V čarodějnictví tomu odpovídá období od Samhainu do Imbolku, což jsou tři měsíce od Dušiček. Nazývá se období tmy, nebo temna. Nechci jít příliš do detailů, ale jen řeknu, že se některé rituály nedělají.

Proč?

Dny jsou kratší, noci dlouhé a hranice s podsvětím tenká. Proto je toto období určené k introspekci, meditaci, poznávání sebe sama, není určené k objevování nových věcí. Spíš člověk pracuje s tím, co má, a co v něm už je.

Jak vnímáte, z pohanského pohledu, tu komerci, která v dnešní době provází Vánoce?

Vnímáme to asi jako kterákoliv jiná spirituální tradice spojená s tím svátkem. Moderní pojetí Vánoc do značné míry vyprazdňuje jejich duchovní význam. To je věc, se kterou naprosto souzním. To, jak ten svátek funguje teď, z něho dělá spíš svátek komerce a velkého utrácení, a to je škoda. Myslím si, že v tomhle pohledu se nebudeme nijak lišit od křesťanů.

Dává na to Bůh a Bohyně nějakou odpověď?

Pro lidi, kteří wiccu praktikují, určitě, protože tím se tomu svátku přirozeně dává duchovní rozměr, ale tím, že wicca není náboženství, které by mělo ambici se šířit a poskytovat masám nějaké poučení, tak bych řekl, že moc asi ne. Když to člověk hledá, tak v tom nějaký význam najde. Myslím, že každý v odkazu nalezení světla v temných dnech najde něco svoje i bez wiccy.

Na závěr by se chtěl zeptat na často zmiňované heslo wiccy: Dělej, co chceš, pokud neuškodíš. Jak to interpretujete vy?

V knihách to najdeme jako nepřekročitelný zákon. Tahle věta se také vyskytuje u iniciačním rituálu tradiční wiccy jako vodítko, jak by člověk měl naložit s tím, co mu bylo dáno, jakou optikou se má dívat na tu spiritualitu a na magii. Obecně se to ale týká i našeho chování v běžném životě. Je potřeba se dívat na to, jak svými činy působíme na své okolí, a je také důležité být zodpovědný.

Je to v něčem podobné křesťanskému desateru?

To je právě nejčastější dezinterpretace a zároveň součást problému, že často vnímáme pohanskou spiritualitu pořád tou křesťanskou optikou.

Takže vás nikdo trestat a soudit nebude?

Zodpovídáme se v první řadě sami sobě. I my jsme však součástí celku, propojeni se světem. Proto platí, že jak člověk přistupuje k životu a koná směrem ven, tak život přistupuje k němu, nebo to dostává. To ale není wiccanská specialita, spíš zdravý rozum zhuštěný do jedné věty.

Príloha G Autorský rozhovor so Šárkou S.

Místo vánočních pohádek si doma čteme severské ságy, děti učí odvaze a cti

Foto: archiv Šárky S.

Které lidové tradice mají kořeny na chladném severu? Odpověď na tuto otázku se v rozhovoru pro Deník N pokouší najít Šárka S., členka pohanské skupiny Etnické ásatrú, která sdružuje následovníky severské a germánské pohanské tradice. Ve své víře

se obracejí na bohy starých vikingů, například na Ódina a Thóra, a snaží se jim přiblížit. Kromě toho, co ji k Ódinovi a magickým runám přivedlo, vysvětluje, proč medovinu radši nahrazuje nealkem. Kvůli své práci redakci požádala o zachování anonymity.

Při severském náboženství si mnozí vybaví hrozivé vikingy v zamrzlé krajině. Domnívám se, že tady také pramení moderní zájem o tuto mytologii. Jak jste se dostala z Moravy k severským bohům vy?

U mě to začalo runami, které mě zajímaly už jako dítě. Tehdy jsem ještě netušila, že se za nimi skrývá nějaká mytologie a příběhy o božských bytostech nebo osudu světa. Tehdy jsem si jen strašně přála, aby byly magické. Později jsem našla lidi, kteří věřili, že runové znaky můžou opravdu ovlivnit náš život a pomáhat nám. V ásatrú jsem pak našla propojení mezi vírou v severské bohy a jistou magickou složkou. Proste mi to takhle dávalo smysl.

Takže si bohové našli vás?

Bylo to jaksi vzájemné. Při pravidelných výletech mimo město jsem si uvědomila, že božstva můžou být dosažena transcendentálně meditací v přírodě. Tehdy k nim přistupuji jako na člověku nezávislých bytostech, které si někde žijí svůj příběh. Do našich životů zasahují volně. Pokud však je člověk od přírody a meditace odtržený, přehnaně řečeno v zajetí civilizace, stává se toto propojení mnohem hůř dosažitelné. Tehdy si bohy představuji spíš jako ideály, vzory chování zahrnuté do nějaké podoby, které se snažím přiblížit. Mezi tyto vlastnosti patří například čest, odvaha, zdolávaní výzev a svépomocný um, který nám daroval všeotec Ódin.

Říkáte, že bohové zasahují do našich životů?

Myslím si, že na rozdíl od náboženství věřících v jednoho boha nejsou severští bohové soudci lidské morálky, a ani běžně chování člověka nesledují. Podle severské mytologie jsou lidi i bohové závislí na předem určeném osudu, kterému říkali Wyrd, a jehož součástí jsme všichni. Mezi bohy ale vystupuje Thor, který jako ochránce lidstva může zasáhnout a člověku

pomoct. Není však osobním strážcem, aby přiběhl vždy, když si někdo požádá. Věřím ale tomu, že pokud prosíme a vzýváme božstvo o pomoc, může pomoct síla, která je mimo naše chápaní.

Ke kterému božstvu máte nejblíž?

Jelikož se hodně zabývám runami a runovou magií, tak to bude Ódin. Podle eddických písní, které jsou hlavními prameny ásatrú, to byl právě on, kdo přinesl runy lidstvu.

Při rituálech se používají picí rohy, symboly a sochy božstev, dřevěné hole, mísy, dýky a předměty s nakreslenými nebo vyrytými runami. Často je vyrábějí samotní praktikující. Foto: archív Šárky S.

Udržujete s nimi nějaké propojení každý den? Modlíte se?

Můj režim je založený hlavně na meditacích, kdy si shrnu zážitky ze dne a hledám znamení, kterým bych se měla věnovat. Zbytek se pak věnuji takzvanému ódiánství, teda seberozvoji

podle vzoru Ódina, jeho ideálů. Analyzuji svoje silné a slabé stránky, dělám plány a strategie jak v běžném životě, tak v studiu run.

Máte i nějaký oltář, u kterého to provádíte?

Ano, meditace a rituály doma probíhají u oltáře, který mám zasvěcený Ódinovi. Nechybí ale ani sošky Freyi a Thora, magické pomůcky jako dýka, palička s runovým písmem, roh, amulety, kameny s rytinami. Provedení oltáře přes rok měním a přizpůsobuji svátkům. Naposledy jsem u něj byla včera, když jsem utírala prach (směje se). Někteří pohané říkají, že jaký oltář máš, takový si člověk. Nejradši mám ale rituály pod širým nebem.

A jak pak vypadá společný rituál ve skupině?

Struktura rituálu se liší různě. Záleží jak od svátku, tak podmínek provedení, ale hlavně na naší kreativitě. Jde nám především o to, aby se zapojili všichni účastníci, a proto se snažíme vymýšlet různé aktivity. Jeden rituál zahrnuje recitaci verše z eddických ság u přípitku z rohu se symbolickou medovinou básnictví, kterou známe z mytologie. Každý účastník by měl taky popsat, jaký význam pro něj má. Jiný rituál zahrnuje rozdávání run jako požehnání. Kněz si na oplátku od každého vyžádá složit hodnotný slib, předsevzetí, co znázorňuje osobní oběť.

Z jiných pohanských směrů známe cyklus osmi svátků v roce, takzvané kolo roku. Platí to i u ásatrú?

Ano. Slavíme osm událostí a přírodních jevů, které se přes rok dějí, jako třeba slunovraty a rovnodennosti. Snažíme se je však přizpůsobovat současnému stylu života a naší společnosti. Víra byla vždy lokální, někde něco slavili, jinde ne. Nemůžeme také zapomínat na lidové obyčeje, které stoji mimo náboženství.

Jaký svátek je váš oblíbený?

Nejradši mám ty svátky, které souvisí se Sluncem. Z mytologického hlediska mám moc ráda právě zimní slunovrat, který se slaví 21. prosince a následuje dvanáctidenními oslavami.

Zimní slunovrat, zvaný Yule, je podle severské mytologie důležitým momentem, jehož příběh by překonal nejednu filmovou zápletku. Jak ho interpretujete vy?

Celé to začíná obdobím Divokého honu, které je věnované Ódinovi, je to jako současný advent. Bůh Ódin na čele družiny padlých válečníku brázdí nebe a přivodí smůlu každému, kdo se honbě připlete do cesty. Někdo dává Divokému honu oběti, aby svoji rodinu ochránil od nebezpečí. Ústřední postavou je pak personifikace Slunce Baldr. Šlo o nejkrásnějšího a oblíbeného syna Frigg, Ódinovi manželky. Baldr je zabit podlým bohem lží Lokim s použitím jmelí, což byla jediná věc, která ho mohla zranit. Během nejdelší noci pak Baldr sestupuje do podsvětí. Za úsvitu se z podsvětí vrací, aby zářil na obloze jako nové Slunce.

Slavíte ho hromadně s „ásatrúéry", jak si říkáte, nebo doma s rodinou?

Vždy se snažíme něco hromadného zorganizovat, ale kvůli roztroušenosti to ne vždy jde podle představ. Všichni máme rodiny a příbuzné, takže se nám kolem Vánoc většinou nedaří sejít v plném počtu. Provedení se ale jako vždy liší. Minulý rok slovenská ásatrú větev uspořádala společný výšlap na posvátnou horu. I to je ukázka toho, že naše obřady mají volnější strukturu, nejsou příliš liturgické. Slunovrat samotný potom bývá v individuální režii.

Je u vás doma prostor i pro křesťanské tradice nebo moderní zvyky, nebo jak to kloubíte?

Určitě. Naše ásatrú nedělí věci na posvátné a pozemské. V domácnostech se proto nesnažíme někoho omezovat, ctíme i místní tradice a zvyky. Proto Vánoce u nás vypadají celkem normálně, spíš jsou obohacené o prvky pohanství. Třeba perníčky zdobíme runami, pečeme Thorova kladiva. Spousta současných tradic má pohanské kořeny a myslím si, že jak probíhala nenásilná konverze pohanů na křesťanství, dnes je to naopak.

Takže večeříte kapra se salátem, kterého pak obětujete bohům?

Ano, naše štědrovečerní večeře s rodinou je celkem klasická s rybou a bramborovým salátem. Nemám snahu někomu něco vnucovat, ani mi nevadí se přizpůsobit. Spiritualita a pohanská témata zůstávají v kruhu domácnosti, tedy se synem a manželem.

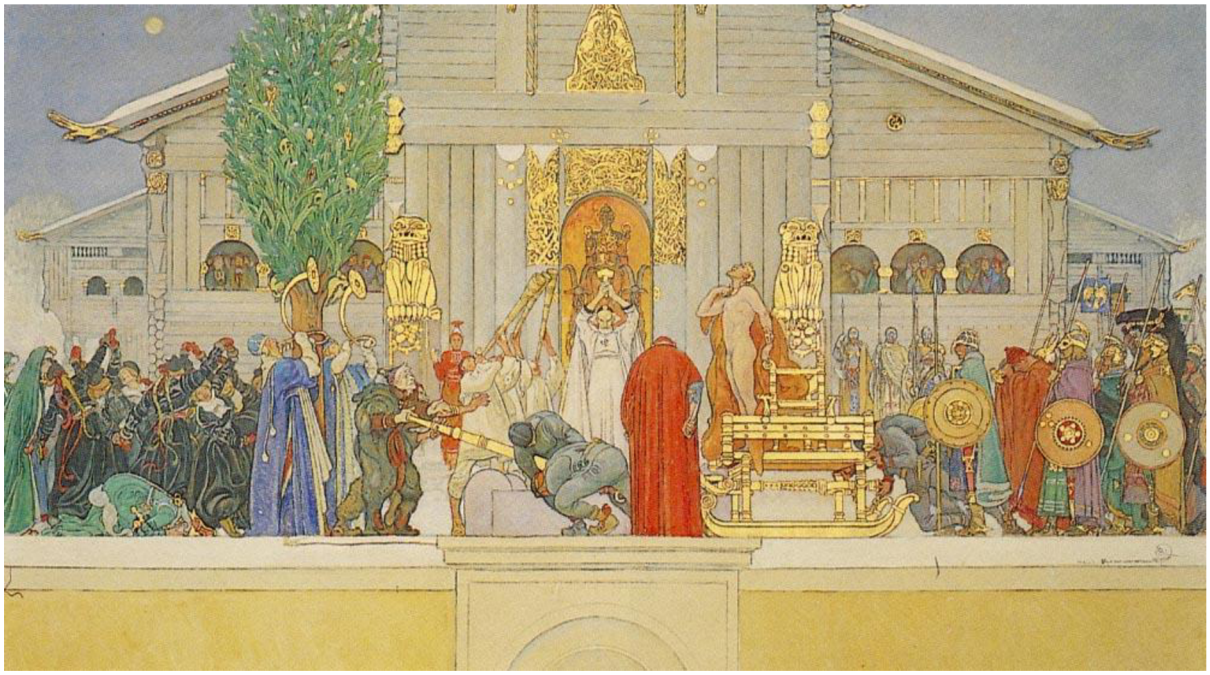

Místo obětování živých zvířat nebo lidí se jako úlitba bohům používá medovina, pivo, nebo jiné sezónní potraviny. Foto: Midtvintersblot – Carl Larsson

A co to obětování? Kdysi to bylo běžnou součástí severských obřadů, našli jste pro to místo v i současnosti?

Krvavé obětování, na severu známé jako blót, se v tradiční formě nedělají, ale můžou být s modifikací využity při porážce dobytka nebo zabíjačky, která pak třeba končí hostinou věnovanou bohům. Hodování bylo součástí mnoha slavností, takže se soustředíme spíš tímhle směrem. Oslavy kola roku totiž vždy dají možnost si bohy uctít hostinou, a tak se to snažím dělat i doma. Abych to řekla slovy mého syna: "Já to pohanství miluju, protože je tam spousta hostin," (směje se).

Máte typická pohanská jídla, která děláte na Vánoce? Symbolika zlatého prasátka by také měla mít původ na severu, je to tak?

Ano, vánoční šunka se anglosaských oblastech zachovala jako symbol onoho zlatého prasete. Na prase totiž nenahlíželi jako na něco směšného v chlívku, ale jako na kance, divočáka, jako bojovné zvíře. Spojován byl s plodností, štěstím a bohyní Frejou. Prase se pak objevuje taky ve Valhale, v hodovní síni padlých válečníku, kde do rána doroste, aby si na něm mohli hladoví vikingové pochutnat znova. Já zase dělám pečené koleno. Ryba, na druhou stranu, byla pro Germány úplně běžným jídlem bez speciálního významu. Zajímavý je i význam koňského masa, jelikož šlo o zvíře spjaté s Ódinem. Od této tradice jsem však upustila. Shánění koniny o Vánocích by asi úplně nešlo, ale ráda bych si takto Ódina někdy uctila.

Nemůžeme zapomenout na rituální přípitek. Někoho třeba zaujme, že se nedělá jen jeden.

Přesně tak. Rituální přípitek zvaný sumbel je páteřní součástí ásatrú akcí, ale i mé osobní praxe. Struktura je velmi důležitá. Tradičně se připijí medovinou z rohu. První kolo představuje úlitbu božstvu, podruhé se pak připijí na předky nebo členy rodiny, napotřetí na slib nebo přísahu, kterou se účastník zaváže splnit. Člověk má u toho také možnost si uvědomit, na čem v moderní době záleží. Jelikož se může kolo, dvě přidat, připíjím radši nealkoholickým pivem.

Mluvíme ale o tisíc let starých tradicích. Neminou se takové promluvy k bohům svému cíli?

Přiblížit ásatrú moderním lidem je často diskutovaná záležitost. Nejen proto, že připíjet na dobrou úrodu, když jste třeba student a sotva tušíte něco o farmaření, není úplně autentické a nemá moc význam.

Na co tedy připíjí moderní „ásatrúer“?

Místo úrody by větší smysl dávala třeba prosperita, štěstí, bohatství. Bohy můžeme prosit o štědrost ve věcech, které dnes naproti minulosti samozřejmostí nejsou, třeba úspěšnou snahu o potomka. Proto preferuji sumbely v užším kruhu známých, aby se lidi mohli při přípitcích víc otevřít a rozmluvit, pořádně odůvodnit každý přípitek.

Rituály probíhají pod širým nebem. Foto: Etnické ásatrú/GM

Co se podle mytologie děje další dny po slunovratu?

Po první noci, která je zasvěcená truchlící Frigg a Dísám, bytostem ochraňující rodiny i jednotlivce, se oslavuje znovuzrození Baldra jako Slunce, symbolu nové naděje, očisty, končící zimy. Dalších dvanáct dní by mělo být věnovaným oslavám, vyprávění příběhů a zpíváním písní. To se taky celkem hojně zachovalo ve folklóru.

V některých rodinách je vrcholem folkloru sledovaní českých pohádek. Jaké pohádky měli seveřané?

Já si doma v období dvanácti svátečních dnů čtu nějakou ze severských ság. I tady bychom našli příběhy, které jsou si v mnohém podobné s pohádkami. Nacházím tam ale hlavně inspiraci a ponaučení. Většina z nich je však jenom v angličtině, proto je rodině nečtu, ale spíš je převyprávím a diskutujeme o tom. Každý si tam něco najde.

Pokud byste vypíchla jeden typický germánsky slunovratový zvyk, který by to byl?

Mezi nejvíc typické zvyky patří bezpochyby slunovratové poleno, které se má večer přidat do ohně, aby za úsvitu Baldrovi dodalo energii na návrat z podsvětí.

> **Šárka S.** v pohanských kruzích vystupuje jako Ryg Mortys. Kromě propagaci ásatrú na stránce Etnické ásatrú se věnuje runovým znakům, vede v Brně studijní skupinu a o runové magii dělá i přednášky. Občas také zrecenzuje nějakou knížku o pohanství.

Máte doma i vánoční stromek?

Navzdory tomu, že jde zřejmě o protestantský zvyk s kořeny v 16. století, tahle tradice náramně zapadá do pohanské obraznosti. Jehličnatý strom reprezentuje vždyzelený strom světa Yggdrasil, který na svém kmeni drží svět lidí a v jeho korunách sídlí bohové. Tuhle symboliku znali i staří Germáni, kteří si domovy zdobili jehličnatými větvemi. Posvátné bylo také jmelí, kterému připisovali magickou moc.

A kdo u vás nosí dárky?

Na rozdíl od tří mudrců, kteří podle křesťanské interpretace Krista obdarovali k jeho narození, jsou to podle germánských pohanů naopak bohové, kteří obdarovávají smrtelníky. Nejde ale o dary materiální. Podle mytologie byli muž i žena stvořeni bohy z naplaveného dřeva. Člověka ale nedělá jen fyzická forma, proto do něj vdechli život, líbeznou tvář, rozum nebo zápal, avšak interpretace eddických textů se trochu různí. To však byly dary od bohů, které si na Yule připomínáme pod stromečkem. Dárky také upevňují pouto takzvaného frythu. Jde o jistou mystickou sounáležitost členů širší rodiny nebo klanu, která v germánské společnosti měla velký význam. Nezáleží tu na nějaké povinnosti obdarovat, ani na ceně, tedy celkem opak k současné materialistické povaze Vánoc.

Zastavili jste se někdy a řekli jste si, že sem byste se bez ásatrú nedostala?

Taková situace nastala asi pět let zpátky. Měla jsem za sebou asi půlku runového tréninku, když jsem si ve svém životě začala všímat změn. Všimla jsem si, že se míň bojím, že mám jistý nadhled, líp si svůj život organizuji, umím se líp připravit na stresující situace. Tehdy jsem si uvědomila toho ódiánského ducha. Postupné přibližování božským ideálům drobnými kroky. Poslední silný zážitek jsem měla o slunovratu, kdy jsem si rekapitulovala uplynulý rok, uvědomila si, co všechno se dokončilo, co končí. Jde o jakousi komunikaci s bohy, kdy jim řeknete o svých úspěších a problémech, které jste překonal.

Na závěr bych se zeptal, jak může pohanství pomoct člověku v praktickém nebo osobním životě?

V první řadě dá člověku smysl na sobě pracovat. Může pomoct lidem pochopit sám sebe, zejména těm, kteří jsou zaseklí u práce u počítače, a pak na sociálních sítích a seriálech. Uvědomit si odkaz svých předků, svoje spojení se světem a směřovaní, kam se vydat podle zmíněných božských ideálů. Být jim blíž také znamená mít lepší kvalitu života, nebát se výzev, pečovat o tělo. Prostě nebát se žít svůj život.

Príloha H Autorský rozhovor s Davidom M.

Dokud se na svátky nezačneme dívat jako Keltové, budeme pozadu. Druid Doran chrání dávnou filozofii předků

Foto: archiv Davida M.

Po Moravě se toulá o holi a v kapuci. Mohlo by se zdát, že pro keltského duchovního v dnešní společnosti není místo. Druid Doran si to ale nemyslí. „Snažím se ukázat

možnost většího souznění s přírodou, kterého se dnešní městští lidé vzdali," říká David M. Odkaz Keltů je podle něj stále aktuální a najít ho můžeme skoro všude, kam se podíváme. I ve vánočních zvycích našich babiček. Davidovo celé jméno kvůli strachu ze stigmatizace redakce nezveřejní.

Jaká byla v keltské společnosti úloha druida?

U Keltů byl druidem označován duchovní, nebo představitel inteligence, který zastával úlohy léčitele, „lobbisty", který radil tehdejším vůdcům, a umělce, který zachovával slovesnost a tradice.

Takže to dělal druid v minulosti. Co to znamená dnes?

Dnes je druidem někdo, kdo se snaží pokračovat v keltské tradici, která na našem území kdysi byla. Snaží se vést duchovní život, koordinovat společné aktivity. Někdo k tomu má více intelektuální přístup, někdo více duchovní. Každý dělá to, co považuje za správné.

I mezi fanoušky keltské tradice rozeznáváme dva tábory. Jedni keltskou tradici rekonstruují podle vzoru historických a archeologických bádání. Druzí se orientují spíš na náboženský odkaz a mnohé si přizpůsobují. Kam patříte vy?

Můj zájem o Kelty pramení v zájmu o historii, snažím se, aby byla keltská kultura propagovaná. Aby lidé věděli, že Keltové nebyli jen válečníci, ale rozvinutá společnost. Také ale rozvíjím ten duchovní odkaz, hlavně ve vztahu k přírodě. Keltové jakožto zemědělci byli na přírodě závislí, proto ji museli dokonale rozumět. Současný člověk je však od ní odtažen víc, než kdykoliv předtím. A to se snažím svými aktivitami změnit.

Říkal jste, že funkce druida v minulosti bylo i střežit a předávat slovesnost, spolu s ní i kulturní odkaz. Takže v tomhle jste taky jistou „rekonstrukcí".

Dalo by se to tak říct.

Jak jste k druidství vůbec dospěl?

Začínal jsem jako úplně obyčejný návštěvník keltského festivalu někdy koncem devadesátých let, kdy to tak nějak začínalo. Jednalo se konkrétně o festival Beltine, který pořádalo tehdejší Bratrstvo Keltů. Můj zájem o Kelty rostl a jednoho dne jsem si řekl, že by to chtělo něco víc. Nějakou praxi. Uvažoval jsem, jakou roli bych měl jako Kelt v historické době. Na válečníka jsem nebyl dost statný. Řemesla jsem taky neovládal, a tak mi zůstal jenom druid. Smích. To speciální vnímání přírody jsem ale měl už od střední školy.

Na blogu píšete, že jste se vynořil z hlubin Hercynského lesa. Co myslíte tím lesem?

Je to odkaz na zalesněné území, kam patřilo i Česko, kdysi dávno označováno jako Hercynský les. Jde o takový nadlehčený odkaz na mýtickou a prastarou povahu druidství.

Doran má za to, že keltský odkaz vůbec není mrtvý. Foto: Keltské prameny

Píšete taky, že jste vlk samotář, ale taky organizujete a propagujete pohanské akce, kde občas i vystupujete. Jak to tedy máte?

Na úvod bych řekl, že osobně se za pohana považuji. Mám za to, že ten termín, kterým byly křesťany označováni jiné, nekřesťanské tradice a jako takový je trochu zavádějící. Ale chápu, že jde o zastřešující pojem a žádný lepší asi není. Co se týče pohanských akcí, účastním se občas těch organizovaných Českou pohanskou společností. Mám tam mnoho známých, ale členem nejsem. A pro úplnost – nejsem ani nějakým ekologickým aktivistou.

Spolupracuji taky s keltským skanzenem Země Keltů v Nasavrkách, kde občas vystupuji jako kostýmovaná postava společně se skupinou dalších lidí z Brna. Chodí nás takhle tři až pět lidí. Pořádá se tam i Lughnasad, největší keltský festival ve střední Evropě.

Odkud čerpáte vědomosti a inspiraci?

Vycházím hlavně z populární vědecké literatury, například když nějaký archeolog nebo historik napíše knihu pro veřejnost o jeho objevech. Nečtu ale knihy, kde by byly nějaké ezoterické bludy. Taková literatura pod pláštěm vědeckých poznání publikuje věci, které nejsou pravda. Proto se snažím držet faktů, aspoň v otázkách, které současná věda dokáže zodpovědět. Zbytek zakládám na předpokladu.

Jak je to s podobou rituálů. Víme, jak vypadaly?

Tady jde spíš o naše rekonstrukce na základě domněnek, domýšlení. Dnes se asi o žádné tradici nedá mluvit jako o původní. Každá kultura se generacemi mění a vyvíjí. Pak nemůžeme ani stavět na tom, že Keltové v Irsku slavili svátky stejně jako ti na Moravě. Proto rituály rekonstruujeme po svém.

Přizpůsobujete jejich obsah nebo odkaz moderní době?

Určitě ano. Ale to je pro pohanské kultury běžné. Také není možné úplně se zbavit přítomnosti moderních technologií v našich životech. Dnes byste bez mobilu a internetu nic nezorganizovali. Nemůžeme opomínat ani omezení, které společnost přinesla. Keltové si

mohli udělat slavnost, kdy se jim to hodilo, nemuseli chodit do zaměstnání. My se ale rytmu běžného života přizpůsobujeme, třeba akce máme hlavně o víkendu.

Na co se při té praxi snažíte ukázat?

I běžný člověk ví, že na podzim padá listí, tažní ptáci odlétají a podobně. Snažím se spíš ukázat a upozornit na možnost většího souladu s přírodou, která se odcizila některým dnešním lidem, co bydlí převážně ve městech a do přírody moc nechodí. Tak, jak to měli naši předkové. Jde mi hlavně o poukázání na širší souvislosti a vzájemné vztahy, například jak kácení lesů nebo úprava toků způsobuje povodně. Že sice jsme technologicky mnohem dál, po duchovní stránce měla tato dva tisíce let stará společnost navrch. Nechci tím ale vybízet k nějaké ekologické akci nebo suplovat takovou organizaci.

> Za posvátné černé noci
> podíváš se do plamenů,
> napřed spatříš mladou dívku,
> po létech krásnou ženu,
> která se ti před očima
> promění ve stařenu.
>
> *Za posvátné černé noci, Doran*

V čem měli duchovně navrch?

Tak kupříkladu dělali takzvané přechodové rituály, kdy člověk z jednoho stavu nebo etapy přecházel do druhé. Když se třeba z chlapce stal muž, nebo typicky při svatbě. To mám pocit, že v naši společnosti chybí. Svatby sice máme, ale duchovní aspekt často chybí. Stejně tomu je u dospívání.

Jak je to s Vánocemi? Jak současné Vánoce naplňují keltský odkaz?

Myslím si, že tady to propojení lidé úplně ztratili. Většina si pravděpodobné ani neuvědomuje, že když slaví Vánoce, tak vlastně slaví zimní slunovrat. Nejde jenom o téměř totožná data, ale i samotný mýtus toho svátku. Podle Keltů totiž dochází ke zrození nového slunce, slunečního boha, který umírá o Samhainu. Ostatně motiv narození najdeme i u jiných předkřesťanských kultur.

Podobně je tomu i u dalších svátků, které se jeví jako církevní nebo lidové, ale odpovídají svátkům Kola roku. Mrtví a zásvětí, jak Keltové říkali říši duší, měli speciální význam v období Samhainu, což odpovídá křesťanským Dušičkám. To samé platí v případě Imbolku neboli Hromnic. I pomlázka a symbol vejce na Velikonoce reprezentuje pohanský motiv plodnosti a přírodního koloběhu spjatý s jarní rovnodenností.

Znamená to, že vy slavíte Vánoce po „keltsku“, takže na slunovrat?

Můj přístup k svátkům Kola roku, tedy keltského cyklu osmi svátků během roku, je spíš civilní. Na zimní slunovrat proto udělám soukromý rituál, ale Vánoce pak oslavuji v současném pojetí. Konec konců, kdysi dominantní křesťanská podoba Vánoc se po desetiletích komunistické nadvlády stala zcela ateistickou. Když to řeknu s nadsázkou, jediným pozůstatkem je ten ježíšek. A to mi nevadí.

Jak vypadá váš slunovratový rituál?

Snažím se ho udělat jednoduše. Sejdeme se někde v klidu u ohně, připíjíme, vzývám bohy, dáváme symbolickou obětinu a dělám výklad, obyčejně o mytologickém základu svátku. Snažím se zachytit základní rysy, ten odkaz, který sebou nese.

Keltská božstva jsou různorodá stejně jak keltské kmeny v čase jejich rozmachu. Jaké bohy vzýváte vy?

Právě proto, že Keltové neměli jednotný náboženský systém, byla jejich božstva spíš lokální. Keltové v Irsku věřili v jiné bohy než třeba v Galii, dnešní Francii, nebo na našem území. Jelikož se o tom mnoho neví, snažím se držet spíš principů, které ti bohové zastávají. Ať už je

to oheň, světlo, naděje, nebo plodnost, příroda, země. Jsou to takové síly přírody. Ale určitě je jde vnímat i jako bytosti a komunikovat s nimi.

V domácnostech se ale tu a tam uchovali různé tradice, mnoho z nich „cítit" pohanstvím.

Třeba výzdoba. Domy se zdobily jehličnany, jmelím, břečťanem, cesmínou. Nejen pro okrasu, ale měli sloužit k očistě a ochraně příbytku. Pekly se rituální koláče, které nazdobením připomínaly slunce. Věštila se budoucnost z ořechů nebo z rozkrojených jablek. Je tam hodně podobností. Ale nějaké věci už moc lidí dělat nemůže. Například málokdo má v bytě krb.

Kouzlilo se i s ohněm?

Ovšem. Oheň symbolizoval slunečního boha. Zapalovalo se polínko uschované z minulého roku a dělala to vždy hlava rodiny, majitel domu. Polínko muselo však projít posvěcovacím rituálem, takže bylo nazdobeno a pokropeno pár kapkami piva. Sváteční oheň měl hořet dvanáct dní a poté byl slavnostně uhašen. Jeho popel se přidával nejen do osiva, ale také do vody zvířatům, protože se věřilo, že má magickou moc.

> **David M.,** narozený v roce 1968, působí jako učitel na střední škole. Zájem o kulturní dědictví Keltů ho přivedl k druidské tradici. Pod jménem Doran se spolupodílí na propagovaní keltské tradice na stránce Keltské prameny, předkřesťanskou historii oživuje na mnoha akcích, píše básně a také vystupuje ve folkové kapele.

Období od Samhainu do zimního slunovratu bylo pro Kelty obdobím temna. Nejen, že byly dny krátké, ale i hranice s podsvětím měla být nejtenčí. To údajně přálo různým kouzlům a žehnáním, proto se například věštilo.

Oni na magii a mystiku pohlíželi jinak, jelikož předpokládáme, že náboženství a magie byly součástí jejich každodenního fungování. A čarovalo se i na Yule. Mimo jablka na věštění třeba používali dalších věcí, mnoho z nich by ale dnes úplně neprošlo…

Na mysli máte asi krvavé oběti, správně?

Ano. Dnešní zákony rituální zabití zvířete neumožňují. V extrémních případech šlo taky o lidské oběti. Oni to ale vnímali úplně jinak, v porovnání s naším současným pohledem.

Dnes by se na obětovaní jakéhokoliv jídla asi dívalo jako na plýtvání.

A přitom si dnes si jen zajdeme do obchodu a můžeme mít nakoupeno. Je zajímavé, jak byli Keltové ochotni obětinu dát, i když je získaní nějakého pečiva stálo ohromné úsilí. Z přírody měli respekt a opravdu se báli, jestli slunce doopravdy vyjde.

Dočetl jsem se, že tradicí bylo sedět přes noc společně u ohně, vyprávět si příběhy a legendy. Taky to dělali ze strachu z věčné tmy?

Co se týče setkávání v širším rodinném kruhu se předpokládá, že každá oslava Kola roku byla příležitostí pro takovou sešlost. O slunovratu to asi bylo znásobené tím, že byla zima. Taky se pak z prodlužujících dnů upřímně těšili a bujaře oslavovali. Rodinné vztahy ale byly i ústředními motivy některých jiných svátků, jako jsou například ty keltské dožínky Lughnasad.

Podle Dorana se dnes o žádné tradici nedá mluvit jako o původní. Kultury se s generacemi mění a vyvíjí. Foto: Keltské prameny

Ještě že dnes jsme si jisti, že slunce opravdu vyjde. Budoucnost je ale pořád nejistá. Neměl by si ji člověk víc vážit, stejně jako jistoty, které máme teď?

Právě tohle uvědomění by cyklus Kola roku mohl přinést moderním lidem. O slunovratu by si měli odpočinout, relaxovat, aby se později mohli realizovat, jak jim to příroda umožní. A když s jistotou víme, že slunce vyjde, měli bychom se k nadcházejícími roku postavit se stejnou jistotou a odvahou.

Nepředpokládám, že Keltům by salát s rybou něco říkal. Snažíte se sledovat i tradice spojené s jídlem?

Jednak Keltové brambory neznali, ani bramborový salát jíst nemohli. Ostatně ani jako rajčata, papriky, kukuřici. Já osobně se tradicemi inspiruji – někdy více, někdy méně. Autentická jídla se ale dělají v Nasavrkách ve skanzenu, kde je návštěvníci můžou i ochutnat.

Podle některých lidí pochází tradice vánočního stromečku od Keltů. Co myslíte?

Četl jsem zajímavé tvrzení o tom, že si Keltové stromek do obydlí nosili proto, aby se během tmavých a dlouhých nocí měli skřítkové kam schovat. Když je nejdelší noc, mají zlé síly velkou moc. Nevím, do jaké míry je to doložené, ale ta myšlenka je docela milá.

A co dárky?

S nimi je to podobně nedoložené. Já tenhle „rituál“ dělám podle klasiky.

Pohani jsou známí svými teatrálními přípitky. Kolik kol zvládli Keltové?

Prameny naznačují, že zpravidla šlo o tři kola přípitků. První byl na bohy, pak na hrdiny z bitev a mýtů, a posledně na předky a ochránce rodu. S určitostí ale víme, že Keltům alkohol chutnal.

A co asi tak popíjeli?

Byla to hlavně medovina a pivo. Víno ale pěstovat nedokázali, proto jej museli dovážet. To z něho činilo komoditu, kterou si mohli dovolit jen nejvyšší vrstvy společnosti. Běžní lidé si vystačili s medovinou. Je taky možné, že vyráběli nápoje z jiných dostupných plodů.

Zmiňoval jste i svatební rituály, které taky provozujete. Proč si dá někdo udělat takový typ sňatku?

Zásadní je, že Keltové pravděpodobně znali tři druhy svatebního slibu. První byl zkušební a platil do roka a do dne. Druhý byl dokud láska trvá a třetí klasický navždy. U letních slavností jako Beltine nebo Lughnasad byly populární hlavně svatby na zkoušku, možná i následkem oslav a popíjení. Občas je dělám i na současném festivalu.

Foto: archiv Davida M.

Když jsme probírali utajení vaší identity, zmínil jste možné předsudky, které lidé mají ve vztahu k vaší praxi. S jakými předsudky jste se potkal?

S násadkou by se dalo říct, že si spousta lidi myslí, že jsem přinejmenším blázen. Někteří si myslí, že když je někdo druid, tak automaticky užívá nějaké psychotropní látky. Že dělá nějaké podivné rituály a živé oběti. Já bych zvíře rozhodne nezabil. Ale žádnou vysloveně špatnou zkušenost nemám, za což jsem vděčný.

Register

Aitamurto, 10
Achrer, 8, 21
Antalík, 11
Bakičová, 32, 34, 39, 40, 42, 67, 71
Bauman, 41, 68
Bednář, 30
Berg, 35, 36
Čapka, 9
Ciglerová, 37, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 66, 67, 68, 70, 71, 72, 73, 86, 90, 95
Conwayová, 20
Cunningham, 21, 22,
Čuřík, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 42, 69, 71, 73
Disman, 36,
Dočekalová, 38, 65
Dostálová, 10, 11
Fencl, 42, 72
Follrichová, 26
Fowler, 27
Gerald B. Gardner, 9, 19, 121, 124
Gibbs, 31
Halada, 26, 34, 42
Hendl, 35, 36
Holcmanová, 17
Horák, 4, 6, 9, 10, 11
Horváthová, 13
Horyna, 7
Kasarda, 29, 30, 31, 39, 40, 41, 43, 66, 67, 71, 73, 74
Kopáč, 28, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 64, 66, 68, 70, 71, 72
Kubín, 6, 7, 17,
Lewis, 7, 8, 9
Luckmann, 7
Lužný, 6, 9, 10
Mallette, 31, 38, 39, 41, 66, 68, 70, 73
Minářová, 32, 72
Moravec, 39, 40, 64, 69
Nádaská, 7, 8
Neff, 41, 42, 43, 68
Osvaldová, 28, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 64, 66, 68, 70, 71, 72
Pizza, 7, 8, 9
Reichel, 34
Rončáková, 30, 40
Rudin, 40, 67
Ruß-Mohl, 32, 34, 39, 40, 42, 67, 71
Sass, 23, 24
Sedláková, 22, 23
Silverman, 34, 35
Sommersová, 38, 41, 68
Štampach, 4, 10
Štorkán, 41, 68
Švagrová, 38, 39
Tušer, 26, 27, 28, 38, 39, 40, 41, 63, 65, 67, 68, 69
Veľas, 28, 39, 63, 69
Vencálek, 2, 64, 65
Vojtíšek, 4, 6, 7, 8, 12, 13, 14, 22, 23
Volf, 31, 71
Vrtišková Nejezchlebová, 37, 45, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 63, 66, 67, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 87, 89, 96
Warhover 31
Werner, 37, 45, 46, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 63, 73, 85